This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

Class. 709.

HEEK GENT

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLII VIRGILII MARONIS OPERA.

EDITIO NOVISSIMA,

SUMMA CURA RECOGNITA, & multis mendis expurgata.

Adjecta ſunt ad calcem TANAQUILLI FABRI, *& nonnullorum aliorum notulæ, & emendationes.*

SALMURII,
Apud ISAACUM & HENRICUM DESBORDES,
Typographos & Bibliopolas.

M. DC. LXXV.

Digitized by Google

VIRGILIUS

PUBL.

MARO.

P. Virgilii Fragmenta ex Epiſtola, quam ad Auguſtum Principem de Æneïde ſua ſcripſit.

EGO VERO FREQUENTES A TE LITERAS ACCIPIO. Et infra: DE ÆNEA QUIDEM MEO, SI MEHERCULE JAM DIGNUM AURIBUS HABEREM TUIS, LIBENTER MITTEREM. SED TANTA INCHOATA RES EST, UT PENE VITIO MENTIS TANTUM OPUS INGRESSUS MIHI VIDEAR: CUM PRÆSERTIM, UT SCIS, ALIA QUOQUE STUDIA AD ID OPUS, MULTOQUE POTIORA, IMPERTIAR.

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS BUCOLICA.

Ecloga I. cui nomen TITYRUS.

ARGUMENTUM.

QUum Virgilius, cujus perſonam hic ſuſtinet Tityrus paſtor, agrum vicinum Cremonæ amiſiſſet, Romam venit: ubi cùm ſua eum carmina Mecœnati commendaſſent, Mecœnas autem Auguſto, agrum recuperavit. Tityrum igitur felicem eſſe prædicat paſtor Melibœus, (ſub cujus nomine cæteri quoque paſtores Mantuani intelliguntur) & ſuam contrà calamitatem deplorat, finibus ſuis à milite veterano pulſus. Ipſe autem Tityrus ſe tanti beneficii autorem colere & ſemper culturum eſſe profitetur.

MELIBOEUS, TITYRUS.

ME. TITYRE, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi,
Sylveſtrem tenui muſam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva:

Nos patriam fugimus : tu Tityre lentus in umbrâ,
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas.
TI. O Melibœe, *Deus nobis hæc otia fecit.*
Namque erit ille mihi ſemper Deus : illius aram
Sæpe tener noſtris ob ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves (ut cernis) & ipſum
Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.
ME. Non equidem invideo, miror magis : undique [totis
Vſque adeo turbatur agris. en ipſe capellas
Protenus æger ago ; hanc etiam vix Tityre duco:
Hîc inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah, ſilice in nudâ connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet ;
De cœlo tactas memini prædicere quercus,
Sæpe ſiniſtra cavâ prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen iſte Deus qui ſit, da Tityre, nobis.
TI. Vrbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram, ſic parvis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
ME. Ecquæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi ?
TI. Libertas : quæ ſera, tamen reſpexit inertem,
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat :
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit ;
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculî.
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi,
Non unquam gravis ære domum mihi dextra redi- [bat.
ME. Mirabar, quid mœſta deos, Amarylli, vocares,
Cui pendere ſua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat. ipſæ te, Tityre, pinus,

Digitized by Google

Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.
TI. Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos.
Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, ut ante, boves, pueri; ſubmittite tauros.
ME. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt,
Et tibi magna ſatis; quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco.
Non inſueta graves tentabunt pabula: fœtas
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes,
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro:
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëriâ ceſſabit turtur ab ulmo.
TI. Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus, exul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
ME. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot (mea regna videns) mirabor ariſtas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en, quò diſcordia cives
Perduxit miſeros; en queis conſevimus agros.
Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ:

Non ego vos poſthac viridi projectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam: non, me paſcente, capellæ,
Florentem cytiſum & ſalices carpetis amaras.
Ti. Hic tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem
Fronde ſuper viridi: ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant;
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

Ecloga II. cui nomen ALEXIS.

ARGUMENTUM.

Corydon paſtor, Alexidis pueri amore captus, nihil eorum prætermittit, quæ ad puerilem animum demulcendum, mutuumque amorem conciliandum, poſſunt pertinere: verum ubi ſe neque querelis, neque blanditiis, aut munuſculis, quidquam proficere intelligit, tandem ad ſe rediens, dementiamque ſuam agnoſcens, ad intermiſſam rei familiaris curam ſibi ſtatuit revertendum: ut aſſueta labore infelicis ſui amoris (qui fere ex otio naſci ſolet) tædium diſcutiat. Sub Corydone autem (ſi Donato credimus) Virgilium; ſub Alexide Alexandrum intelligimus, Pollionis puerum: quem ab eo poſtea dono accepit.

Formoſum paſtor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini: nec, quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas umbroſa cacumina, fagos
Aſſidue veniebat: ibi hæc incondita ſolus
Montibus & ſylvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil noſtri miſerere, mori me denique coges.

Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant :
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos :
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia, ſerpillumque, herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius, triſtes Amaryllidis iras,
Atque ſuperba pati faſtidia ? nonne Menalcam ?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, *nimium ne crede colori* :
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec quis ſim, quæris, Alexi :
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans,
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ :
Lac mihi non æſtate novum, non frigore deſit.
Canto, quæ ſolitus, ſiquando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis : nuper me in littore vidi,
Quum placidum ventis ſtaret mare:non ego Daph-
Judice te metuam, ſi nunquam fallit imago. [nim
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humiles habitare caſas, & figere cervos,
Hœdorumque gregem viridi compellere hibiſco.
Mecum una in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Inſtituit; Pan curat oves, oviumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum :
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens : Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas : invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die ſiccant ovis ubera ; quos tibi ſervo.
Jampridem à me illos abducere Theſtylis orat :

Et faciet: quoniam ſordent tibi munera noſtra!
Huc ades ô formoſe puer: tibi lilia plenis,
Ecce, ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Naïs
Pallentes violas, & ſumma papavera carpens,
Narciſſum, & florem jungit bene olentis anethi.
Tum caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vacinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna, & honos erit huic quoq; pomo.
Et vos ô lauri carpam, & te proxima myrte;
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.
Ruſticus es, Corydon, nec munera curat Alexis:
Nec, ſi muneribus certes, concedat Iôlas.
Eheu! quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis ah demens! habitarunt dii quoq; ſylvas,
Dardaniuſque Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella;
Te Corydon, ô Alexi. *Trahit ſua quemque voluptas.*
Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor: *Quis enim modus adſit amori?*
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget uſus,
Viminibus, mollique paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis.

Ecloga III. cui nomen PALÆMON.

ARGUMENTUM.

Menalcas & Damœtas paſtores, mutuis primum inter ſe conviciis certant: mox, interveniente Palæmone judice, Amœbai carminis lege diſceptant: ubi neuter vincitur, ſed uterque alteri, Palæmonis ſententia, exæquatur, ex 4. 5. & 8. Idyll. Theocriti.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

ME. Dic mihi Damœta, Cujum pecus? an Melibœi?
DA. Non, verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.
ME. Infelix ô ſemper ovis pecus: ipſe Neæram
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur;
Hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora:
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
DA. Parcius iſta viris tamen objicienda memento;
Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſere, ſacello.
ME. Tum credo, quum me arbuſtum videre Myconis,
Atque malâ vites incidere falce novellas.
DA. Aut hic ad veteres fagos, quũ Daphnidis arcum
Fregiſti & calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et quum vidiſti puero donata, dolebas:
Et, ſi non aliquâ nocuiſſes, mortuus eſſes.
ME. Quid domini facient, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante lycisca?
Et quum clamarem, Quo nunc ſe proripit ille?

Digitized by Google

Tityre coge pecus: tu poſt carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit: & mihi Damon
Ipſe fatebatur; ſed reddere poſſe negabat.
ME. Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula [cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?
DA. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque, viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
ME De grege non auſim quicquam deponere tecum:
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum id, quod multo tute ipſe fatebere majus,
(Inſanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis.
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,
Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna; Conon: & quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem?
Tempora quæ meſſor, quæ curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho;
Orpheaque in medio poſuit, ſylvaſque ſequentes.
Nec dum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.
ME Nunquã hodie effugies: veniã quocunq; vocaris.
Audiat hæc tantum vel qui venit: ecce Palæmon.
Efficiam, poſthac ne quenquam voce laceſſas. [ulla,
DA. Quin age, ſi quid habes: in me mora non erit
Nec quenquam fugio. tantum, vicine Palæmon,
Senſibus hæc imis (res eſt non parva) reponas.
PA. Dicite: quandoquidem in molli conſedimus herba:

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent ſylvæ, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe Damœta, tu deinde ſequere Menalca.
Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.
DA. Ab Iove principium Muſæ: *Iovis omnia plena:*
Ille colit terras, illi mea carmina curæ. [me
ME. Et me Phœbus amat: Phœbo ſua ſemper apud
Munera ſunt, lauri, & ſuave rubens hiacynthus.
DA. Malo me Galatea petit laſciva puella,
Et fugit ad ſalices; & ſe cupit ante videri.
ME. At mihi ſeſe offert ultro, meus ignis, Amyntas;
Notior ut non ſit canibus jam *Delia* noſtris
DA. Parta meæ Veneri ſunt munera: namque notavi
Ipſe locum, aëriæ quo congeſſere palumbes.
ME. Quod potui, puero ſylveſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi: cras altera mittam.
DA. O quoties & quæ nobis Galatea loquuta eſt!
Partem aliquam venti divûm referatis ad aures.
ME. Quid prodeſt, quod me ipſe animo non ſpernis, Amynta,
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo?
DA. Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iola:
Quum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
ME. Phyllida amo ante alias; nam me diſcedere fle-
Et, longum formoſe vale, vale, inquit, Iola. [vit,
DA. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
ME. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.
DA. Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, mu-
Pierides vitulam lectori paſcite veſtro. [ſam,
ME. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite tauru͂,
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
DA. Qui te Pollio amat, veniat quò te quoq; gaudet:
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.
ME. Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi.

Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.
DA Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus ô pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
ME. Parcite oves nimium procedere; non bene ripæ
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
DA. Tityre paſcentes à flumine rejice capellas:
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
ME. Cogite oves pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis. [arvo!
DA. Eheu, quam pingui macer eſt mihi taurus in
Idem amor exitium eſt pecori, pecoriſque magiſtro.
ME His certe neq; amor cauſa eſt: vix oſſibꝰ hęrent.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
DA. Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo)
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.
ME. Dic, quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores, & Phyllida ſolus habeto.
PA Non noſtrum inter vos tantas componere lites.
Et vitula tu dignus, & hic; & quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos pueri, ſat prata biberunt.

Ecloga IV. cui nomen
POLLIO.

ARGUMENTUM.

Aſinius Pollio, ductor Germanici exercitus, cùm poſt captas Salonas, Dalmatiæ civitatem, primò meruiſſet lauream, poſt etiam conſulatum adeptus fuiſſet, eodem anno ſuſcepit filium, quem à capta civitate Saloninum vocavit: cui nunc Virgilius genethliacum dicit. Hæc Servius. Hæc autem detorquet, quæ Sibylla de futura aurei ſæculi felicitate cecinerat.

Obiter tamen & Pollionis patris & ipſius etiam Auguſti laudes adtexiſcet. Nam quod dicit, Pacatumque r. p. v. o. de Auguſto quidam intelligunt, qui à C. Iul. Caeſ. fuit adoptatus. Alii hoc quoque ad Salonium referunt: & intelligunt principium magni anni, quem cecinit Sibylla, procedere conſulatu Pollionis, quo ille puer naſcitur: ut magni menſes ſint magni anni menſes.

SIcelides Muſæ, paulo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſque myricæ.
Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ:
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te conſule inibit,
Pollio, & incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, Diviſque videbit
Permiſtos heroas, & ipſe videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuſcula cultu,
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,
Miſtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus:

Molli paulatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella:
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces, omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator,
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
Talia ſecla ſuis dixerunt currite fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos (aderit jam tempus) honores,
Chara Deûm ſoboles, magnum Iovis incrementum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profun- [dum:
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſeclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis atque huic pater [adſit,
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo:
Pan Deus Arcadia mecum ſi judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe judice victum.
Incipe parve puer riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes,
Incipe parve puer: cui non riſere parentes,
Nec Deus hunc menſa, Dea nec dignata cubili eſt.

* * *

Ecloga V. cui nomen

DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

MEnalcas & Mopſus paſtores Daphnidis, paſtoris Siculi, quem Mercurius genuit, Pan muſicam docuit, mortem deflent: alterque ejus epitaphium, alter apotheoſin canit. Sunt, qui per Daphnim Cæſarem Dictatorem intelligi putent, paulo ante quam hæc ſcriberet Poëta, tribus & viginti vulneribus in curia confoſſum. Alii Quintilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cæſum. Alii Flaccum Maronem intelligi malunt, Virgilii fratrem: de quo exſtat pervulgatum quidem illud, ſed incerti autoris, diſtichon.

Triſtia fata tui dum fles in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrem diis immortalibus ęquas,

Salonium alii, cujus genethliacum ſuperiore Ecloga cecinit, nunc vero ejuſdem fato functi apotheoſin canit. ad primum vero, & undeviceſimum Theocr. Idyll. expreſſit hanc Eclogam noſter.

MENALCAS. MOPSUS.

ME. CUR non Mopſe (boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere verſus)
Hic corylis mixtas inter conſedimus ulmos?
MO. Tu major: tibi me eſt æquum parere Menalca,
Sive ſub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius ſuccedimus: aſpice, ut antrum
Sylveſtris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.

Digitized by Google

MO. Quid, ſi idem certet Phœbũ ſuperare canendo?
ME. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.
MO. Imo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Judicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura, puer: ſucceſſimus antro.
Exſtinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coryli teſtes, & flumina Nymphis,
Quum complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egêre diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri ſylvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit: Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne tuis: poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen.
Daphnis ego in ſylvis, hinc uſque ad ſidera notus,
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.

Digitized by Google

ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine: quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce Magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo,
Nos tamen hæc quocunq; modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoque
Daphnis.
MO. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
Jampridem Stimichon laudavit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi.
Sub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſylvas, & cætera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, *Dryadaſque* puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitiâ voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta, Deus, Deus ille, Menalca.
Sis bonus, ô felixque tuis. en quatuor aras:
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo inprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit; ſi meſſis, in umbra.
Vina novum fundam calathis Ariuſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, & cum ſolemnia vota
Reddemus nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit;
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque mane-
Ut Baccho, Cererique, tibi ſic vota quotannis [bunt,

Digitized by Google

Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.
MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Meliboei?
MO. At tu ſume pedum (quod, me cum ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis, atque ære, Menalca.

Ecloga VI. cui nomen SILENVS.

ARGUMENTUM.

Silenum in hac Ecloga inducit, ebrium quidem illum, ut Bacchi educatorem decebat, ſed tamen perite ſecundum Epicureorum opinionem de rerum primordiis canentem: idque in gratiam Quintilii Vari, qui (teſte Donato) una cum Virgilio huic ſectæ ſub Silone Philoſopho operam dedit. Ceterum, quoniam hæc Bucolici carminis humilitati non ſatis conveniebant, ſtatim ab initio veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, ſtatim ad fabulas tranſit.

PRIMA Syracuſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſylvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges & prælia, Cinthius aurem
Vellit, & admonuit: Paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namq; ſuper tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine muſam.

Digitized by Google

Non injuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoque, ſi quis,
Captus amore leget, te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quam ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite Pierides: Chromis & Mnaſylus in antro
Silenum pueri ſomno vidêre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Jaccho:
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant,
Et gravis attrita pendebat cantharus anſa.
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambos
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis,
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle,
Ægle Naïadum purcherrima; jamque videnti
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum ridens. Quo vincula nectitis? inquit:
Solvite me pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſſia rupes:
Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea:
Namque canebat; uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animæque, mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis:
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas.
Jamque novum terræ ut ſtupeant luceſcere ſolem:
Alt[illegible] atque cadant ſummotis nubibus imbres:
Inc[illegible]ant ſylvæ cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſque refert volucres, furtumque Promethei,
His adjungit, Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent; ut littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret:

Digitized by Google

Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaën, nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille latus niveum molli fultus hyacintho
Ilice ſub nigrâ pallentes ruminat herbas:
Aut aliquam in magno ſequitur grege. claudite [Nymphæ
Dictææ, Nymphæ nemorum jam claudite ſaltus.
Si quà forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. Forſitan illum
Aut herbâ captum viridi, aut armenta ſequutum
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam
Tum Phaëthontiadas muſco circundat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum,
Aonas in montes ut duxerit una ſororum,
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit; Hos tibi dant calamos (en accipe) Muſæ,
Aſcræo quos ante ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo,
Quid loquar aut Scyllam Niſi? aut quam fama
ſequuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Ah, timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?

Digitized by Google

Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia, quæ Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſæ referunt ad ſidera valles:
Cogere donec oves ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, & invito proceſſit veſper Olympo.

Ecloga VII. cui nomen
MELIBOEVS.

Argumentum.

Sumptum eſt Eclogæ hujus argumentum ex Bucoliaſtis Theocriti. Inducit autem hic Poëta Melibœum paſtorem referentem certamen Corydonis & Thyrſidis, cui (dum caprum, qui à grege deërraverat, quæreret) fortè intervenerat, accerſitus à Daphnide certaminis judice: quem ſecundum Corydonem pronunciaſſe innuit, cum ait ad finem Eclogæ: Hæc memini & victum fruſtra contendere Thyrſin *Per Corydonem autem Virgilium intelligi volunt: per Thyrſin, Theocritum, aut alium quempiam.*

CORYDON. THYRSIS.

FORTE ſub argutâ conſederat ilice Daphnis:
Compulerantque greges Corydon & Thyrſis in unum,
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas:
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos;
Vir gregis ipſe caper deerraverat: atq; ego Daphnim
Aſpicio; ille ubi me contra videt, ocyus, inquit,

Huc ades, ô Melibœe (caper tibi ſalvus, & hœdi)
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbrâ.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, èque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum:
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpére: alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
CO. Nymphæ, noſter amor, Libetrides, aut mihi carmem
Quale meo Codro, concedite: (proxima Phœbi
Verſibus ille facit) aut ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
TH. Paſtores hedera creſcentem ornate Poëtam
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro:
Aut, ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
CO. Setoſi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
TH. Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
CO. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hedera formoſior alba:
Cum primum paſti repetent præſepia tauri,
Siqua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. Imo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, projecta vilior alga,

Digitized by Google

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
CO. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida: jam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. Hic focus, & tædæ pingues; hic plurimus ignis
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri:
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
CO. Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma:
Omnia nunc rident: At, ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
TH. Aret ager: vitio moriens ſitit aëris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras:
Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit,
Jupiter & læto deſcendet plurimus imbri.
CO. Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Jaccho,
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo;
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſylvis cedet tibi, pinus in hortis.
ME. Hæc memini & victum fruſtra contendere Thyrſin:
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

Ecloga VIII. cui nomen PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUæ ſunt Eclogæ hujus partes. In priore Damon Paſtor, Niſæ puellæ amore captus, cum illa ſibi Mopſum prætuliſſet, impatientia amoris in varias erumpit querelas. Poſterior pars pæne tota ſumpta eſt ex Theocriti ejuſdem nominis Idyllio, in quo venefica quædam pharmacis & incantationibus animum viri, à quo ſpernebatur, ad ſui amorem conatur revocare.

DAMON. ALPHESIBOEUS.

PAſtorum muſam, Damonis, & Alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca,
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces,
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis muſam dicemus, & Alpheſibœi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris, en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno!
A te principium, tibi deſinet. accipe juſſis
Carmina cœpta tuis, atq; hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.
DA. Naſcere, præque diem veniens age, Lucifer, almum;
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & divos, quanquam nil teſtibus illis
Profeci,

Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Mænalus argutumque nemus, pinoſque loquentes
Semper habet, ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge marite nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
O digno conjuncta viro, dum deſpicis omnes;
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba:
Nec curare Deûm credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus;
Jam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Nunc ſcio, quid ſit amor: duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis ululæ; ſit Tityrus Orpheus,

Digitized by Google

Orpheus in ſylvis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite ſylvæ.
Præceps aërii ſpecula de montis in undas
Deferar; extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, jam deſine tibia verſus.
Hæc Damon. vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite Pierides. *Non omnia poſſumus omnes.*
AL. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vittat:
Verbenaſque adole pingues, & maſcula thura:
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus: nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daph-
Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam: [nim.
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſis:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo; terque hæc altaria circum
Effigiem duco: numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores:
Necte Amarylli modo, & Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit
Uno eodemque igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros:
Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim
Talis amor Daphnim, qualis cum feſſa juvencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ rivum viridi procumbit in herba

Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.
  Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
    Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora chara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.
  Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
    Daphnim.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris: naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſylvis
Mœrin, ſæpe animas imis exire ſepulchris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.
  Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
    Daphnim.
Fer cineres Amaryllis foras, rivoque fluenti,
Transq; caput jace, ne reſpexeris: his ego Daphnim
Aggrediar: nihil ille Deos, nil carmina curat:
  Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite
    Daphnim.
Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: bonum ſit.
Neſcio quid certe eſt? & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina,
    Daphnis.

Digitized by Google

Ecloga IX. cui nomen
MOERIS.

ARGUMENTUM.

POſt Philippenſem victoriam, cum in diſtributione agrorum, qui Triumvirorum juſſu trans Padum dividebantur, ſua quoque prædia Virgilius amiſiſſet, Romam profectus, cùm favore ingenii, tum præſertim adjuvante Pollione trans-Padanæ regionis præfecto, poſſeſſiones ſuas recepit. Verum ægre id ferente Arrio, cui forte Virgilii fundum in portionem ceſſerat, parum abfuit, quin ab irato milite interficeretur. Denuo itaque Romam profecturus præcepit procuratori, ut Arrio uſque ad reditum ſuum, quam minimo poſſet detrimento ſuo, obſequeretur. Is igitur ex patroni ſui præcepto Mantuam proficiſcitur, hædorum aliquòt munuſculum Arrio oblaturus. Mœrin ſubſequitur Lycidas paſtor, itineris ejus cauſam inquirens: ibi nactus occaſionem Mœris, temporum illorum calamitatem deflet. Deinde una Mantuam euntes itineris tædium variis ſublevant cantilenis.

LYCIDAS, MOERIS.

QUo te Mœri? pedes, an (quo via ducit in urbem?
MOE. O Lycida, vivi pervenimus, advena noſtri
(Quod nunquam veriti ſumus) ut poſſeſſor agelli
Diceret: Hæc mea ſunt, veteres migrate coloni.
Nunc victi triſtes: (quoniam *ſors omnia verſat.*)
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.
LY. Certe equidem audieram, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,

Digitized by Google

Uſq; ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcam.
MOE. Audieras, & fama fuit: ſed carmina tantum
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quod niſi me quacunque novas incidere lites
Ante ſiniſtra cavâ monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.
LY. Heu cadit in quenquam tantum ſcelus! heu tua nobis
Pene ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca! [herbis
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbrâ?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo (brevis eſt via) paſce capellas:
Et potum paſtas age Tityre, & inter agendum
Occurſare capro (cornu ferit ille) caveto.
MOE. Imo hæc, quæ Varo necdum perfecta canebat,
Vare tuum nomen, (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes ſublime ferent ad ſydera cygni.
LY. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ.
Incipe, ſi quid habes, & me fecere Poëtam
Pierides: ſunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem paſtores; ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinnâ
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
MOE. Id quidem ago: & tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades ô Galatea: quis eſt nam ludus in undis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.

Digitized by Google

Huc ades: inſani feriant, ſine, littora fluctus.
LY. Quid? quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum;
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus; & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque: ſæpè ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrim.
Jam fugit ipſa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpe Menalcas.
LY. Cauſando noſtros in longum ducis amores:
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor: & omnes
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via: namque ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hic, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes, hic, Mœri, canamus:
Hic hædos depone: tamen veniemus in urbem:
Aut ſi, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet uſque, (minùs via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
MOE. Deſine plura puer: &, quod nunc inſtat, agamus.
Carmina tum meliùs, cùm venerit ipſe, canemus.

Ecloga X. cui nomen
GALLVS.

ARGUMENTUM.

Cornelius Gallus eximius poëta fuit, primuſque Ægypti præfectus, qui cum Cythereiden meretricem, Volumnii libertam, quam poëta hic Lycoridem vocat, perdite adamaret, neque illa mutuo amori reſponderet, ſed, ipſo ſpreto, Antonium in Galliam ſequuta eſſet, ægerrime repulſam tuliſſe creditur. Eum itaque hac Ecloga conſolatur Virgilius, ſed ita ut à paſtoralibus perſonis, ruſticiſque comparationibus, non ſecedat. Totum autem fere hoc Argumentum ſumptum eſt ex Thyrſide Theocriti, ubi ſimilem Daphnidis amorem exſequitur.

Extremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris:
Carmina ſunt dicenda, neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cùm fluctus ſubterlabêre Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam;
Incipe; ſollicitos Galli dicamus amores:
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canibus ſurdis: reſpondent omnia ſylvæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ
Najades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi,
Ulla moram fecêre, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevêre myricæ;
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant & oves circum, noſtri nec pænitet illas:

Digitized by Google

Nec te pæniteat pecoris, divine poëta,
Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis:
Venit & Upilio, tardi venere bubulci:
Vvidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant: tibi venit Apollo;
Galle quid inſanis? inquit, tua cura Lycoris
Perque nives alium, perque horrida caſtra ſecuta [eſt.
Venit & agreſti capitis Sylvanus honore.
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.
Et, quis erit modus? inquit: amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.
Triſtis at ille tamen: Cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris: ſoli cantare periti
Arcades: ô mihi tum quàm molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores.
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.
Certè, ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicunque furor (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori:
Hic nemus: hic ipſo tecum conſumerer ævo.
Nunc inſanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media, atque adverſos detinet hoſtes.
Tu procul à patria (ne ſit mihi credere) tantum,
Alpinas, ah! dura nives, & frigora Rheni
Me ſine ſola vides: ah! te ne frigora lædant:
Ah! tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas.
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu,
Carmina paſtoris Siculi modulabor avena.
Certum eſt in ſylvis, inter ſpelæa ferarum

Digitized by Google

Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ, creſcetis amores.
Interea miſtis luſtrabo Mænala nymphis:
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor, lucoſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc ſit noſtri medicina furoris.
Aut Deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Jam neque Hamadryades rurſus, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſus concedite ſylvæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores:
Nec ſi, frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniaſque nives hyemis ſubeamus aquoſæ:
Nec ſi, cùm moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum verſemus oves ſub ſydere Cancri.
Omnia vincit amor: & nos cedamus amori
Hæc ſat erit, divæ, veſtrum ceciniſſe poëtam,
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere novo viridis ſe ſubjicit alnus
Surgamus: ſolet eſſe gravis cantantibus umbra,
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbræ.
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

Digitized by Google

PVB. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM

LIBER I.

ARGUMENTUM.

PRopoſitio operis, invocatio Numinum. Aratio. Ejus præcognita, arandi tempora; ſoli natura & diſcrimina: novalis prærogativa. Sementis. Peſtes Satorum. Agriculturæ origo. Inſtrumenta ruſtica. Operum ruſticorum tempora: quæ à cœli & ſiderum cognitione pendent. Tempeſtatum prognoſtica à Sole & Lunâ. Prodigia, quæ Iul. Cæſ. cædem ſecuta, præſagierunt civile bellum contra Brutum & Caſſium.

AD C. MECOENATEM.

QUID faciat lætas ſegetes, quo ſidere terram
Vertere, Mecœnas, ulmiſque adjungere vites
Conveniat: quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori: atque apibus quanta experientia parcis:
Hinc canere incipiam. Vos ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum:
Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
Poculaque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni.
Ferte ſimul Faunique pedem, Dryadeſque puellæ:

Digitized by Google

Munera veſtra cano. Tuque ô cui prima frementem,
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune; & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi.
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis ô Tegeæe favens, oleæque Minerva
Inventrix, uncique puer monſtrator aratri,
Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupreſſum:
Diique, Deæque omnes, ſtudium quibus arva tueri;
Quique novas alitis nonnullò ſemine fruges,
Quique ſatis largum cœlo demittitis imbrem;
Tuque adeò, quem mox quæ ſint habitura Deorum
Concilia, incertum eſt, urbis ne inviſere, Cæſar
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Authorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto;
An Deus immenſi venias maris, ac tua nautæ
Numina ſola colant: tibi ſerviat ultima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis:
Anne novum tardis ſidus te menſibus addas,
Quà locus Erigonem inter, Chelaſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli juſta plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis;
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes,
Ingredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cùm montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari

Agricolæ, bis quæ Solem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
Ac prius, ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum,
Et quid quæque ferat regio, & quid quæq; recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt feliciùs uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina: nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epeïros equarum?
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes invertant tauri, glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At, ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum, tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava Ceres mutato ſidere farra,
Unde priùs lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem:
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantùm
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola: neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva,
Nec nulla intereà eſt inaratæ gratia terræ.

Sæpè etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiant: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas aſtringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multùm adeò, raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida ſolſtitia, atque hyemes optate ſerenas,
Agricolæ: hyberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager: nullo tantum ſe Mœſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes:
Quid dicam, jacto qui ſemine cominus arva
Inſequitur, cumuloſque ruit malè pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentes?
Et cùm exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,
Cùm primùm ſulcos æquant ſata? quique paludes
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto latè tenet omnia limo,
Unde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cùm ſint hominumque boumque labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,

Digitized by Google

Strymoniæque grues, & amaris intuba fibris
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſque per artem
Movit agros, *curis acuens mortalia corda:*
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant; ipſaque tellus
Omnia liberiùs, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri:
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primùm fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros, & nomina fecit,
Pleïades, Hyadas, clarumque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum, & magnos canibus circundare ſaltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens: pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ:
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.)
Tum variæ venêre artes. *Labor omnia vincit*
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit; cùm jam glandes, atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus; intereunt ſegetes: ſubit aſpera ſylva,
Lappæque, tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,

Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum.
Concuſſaque famem in ſylvis ſolabere quercu:
Dicendum, & quæ ſint duris agreſtibus arma;
Queis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere raſtri;
Virgea præterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Jacchi.
Omnia quæ multo antè memor proviſa repones;
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuò in ſylvis magna vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri;
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia antè jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos,
Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre:
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat.
Tum variæ illudunt peſtes: ſæpè exiguus mus,
Sub terris poſuitque domus, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodêre cubilia talpæ;
Inventuſque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt: populatq; ingentem farris acervum
Gurgulio: atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cùm ſe nux plurima ſylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,

Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro priùs, & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet,
Et quamvis igni exiguo properata maderent:
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. *Sic omnia ſatis*
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri:
Non aliter, quàm qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amne.
Præterea tam ſunt Arcturi ſydera nobis,
Hœdorumque dies ſervandi, & lucidus Anguis;
Quàm quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci, atque umbris jam dividet orbem:
Exercete viri tauros, ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Necnon & lini ſegetem, & Cereale papaver
Tempus humo tegere, & jamdudum incumbere ara-
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent. ſtris
Vere fabis ſatio: tunc te quoque, medica, putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura,
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
Taurus, & adverſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis;
Antè tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella Coronæ,
Debita quàm ſulcis committas ſemina, quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Majæ cœpere: ſed illos
Exſpectata ſeges vanis eluſit avenis.
Si verò viciamque ſeres, vilemque faſelum,

Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis ;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi ſol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextra, lævaque trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ divûm: & via ſecta per ambas,
Obliquus quà ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam, Rhiphæaſque arduus arces
Conſurgit: premitur Libyæ devexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi.
Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
Illic (ut perhibent) aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis aurora, diemque reducit:
Noſque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cœlo
Poſſumus: hinc meſſiſque diem, tempuſque ſerendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat, quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtivam ſylvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur, & ortus,
Temporibuſque parem diverſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber,
Multa, forent, quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem: cavat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis:

Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis Rubea texatur fiſcina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas, & jura ſinunt. rivos deducere nulla
Relligio vetuit: ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres:
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpè oleo tardi coſtas agitator aſelli,
Vilibus aut onerat pomis; lapidemque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum: quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenideſque ſatæ: tum partu terra nefando
Cœumque, Japetumque creat, ſævumque Typhœa,
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atq; Oſſæ frondoſum involvere Olympum:
Ter pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix & ponere vites,
Et prenſos domitare boves, & licia telæ
Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeò gelida melius ſe nocte dedêre,
Aut cùm ſole novo terras irrorat Eóus.
Nocte leves ſtipulæ meliùs, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem,
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decóquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu;
Et medio toſtas æſtu terit area fruges,
Nudus ara, ſere nudus: hyems ignava colono.

Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant.
Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit:
Ceu preſſæ cum jam portum tetigêre carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuêre coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tempus
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
Auritoſque ſequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
Cùm nix alta jacet, glaciem cùm flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni, & ſydera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver,
Spicea jam campis cùm meſſis inhorruit, & cum
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Sæpè ego, cùm flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi:
Quæ gravidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublimè expulſam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hyems culmumq; levem, ſtipulaſq; volantes.
Sæpè etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti ſata læta, boumque labores
Diluit: implentur foſſæ, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe pater, media nimborum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit: fugêre feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit: ingeminant auſtri, & denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.
Hoc metuens, cœli menſes, & ſidera ſerva,

Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet:
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hiemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc molliſſima vina;
Tunc ſomni dulces, denſæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret,
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho:
Terque novas circum fœlix eat hoſtia fruges,
Omnis quam Chorus, & ſocii comitentur ovantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque antè
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis:
Quàm Cereri, torta redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluviaſque, & agentes frigora ventos,
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,
Quo ſigno caderent Auſtri: quid ſæpè videntes
Agricolæ, propiùs ſtabulis armenta tenerent.
Continuò, ventis ſurgentibus, aut freta Ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut reſonantia longè
Littora miſceri, & nemorum increbeſcere murmur.
Jam ſibi tum curvis malè temperat unda carinis,
Cùm medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad littora, cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ, notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpè etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi, noctiſque per umbras
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus:
Sæpè levem paleam, & frondes volitare caducas:
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cùm fulminat: & cùm
Eurique Zephyrique tonat domus; omnia plenis

Digitized by Google

Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. nunquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum ſurgentem vallibus imis
Aëriæ fugêre grues: aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter, & bibit ingens
Arcus, & è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jàm varias pelagi volucres, & quæ Aſia circùm
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hyemem: teſta cùm ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minùs ex imbri Soles, & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna,
Tenuia nec lanę per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt
Dilectę Thetidi Halcyones: non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulę magis ima petunt, campoq; recumbunt:
Solis & occaſum ſervans, de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa levem fugiens ſecat ęthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras

Inſequitur Niſus: quà ſe fert Niſus ad auras;
Illa levem fugiens raptim ſecat ęthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces,
Aut quater ingeminant, & ſępè cubilibus altis,
Neſcio qua pręter ſolitum dulcedine lęti
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulceſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum *fato prudentia major.*
Verum ubi tempeſtas, & cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Jupiter humidus auſtris
Denſat, ęrant quę rara modò, & quę denſa, *relaxat:*
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
Si verò Solem ad rapidum, Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies, numquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem;
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus author)
Pura, nec obtuſis per cœlum cornibus ibit;
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem, pluvia, ventiſque carebunt;
Votaque ſervati ſolvent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoque & exoriens, & cum ſe condet in undas,
Signa dabit: Solem certiſſima ſigna ſequentur,
Et quæ manè refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe,
Suſpecti tibi ſint imbres: namque urget ab altę

Digitized by Google

Arboribuſque, ſatiſque notus, pecorique ſiniſter,
Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi erumpent radii: aut ubi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Heu malè tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grando.
Hoc etiam, emenſo cùm jam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis: nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores:
Cœruleus pluviam denuntiat, igneus Euros,
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni,
Omnia tunc pariter vento, nimbiſque videbis
Fervere, non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat convellere funem.
At ſi, cùm referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit, fruſtrà terrebere nimbis,
Et claro ſylvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid veſper ſerus vehat, unde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit. *Solem quis dicere falſum*
Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpè monet, fraudemque, & operta tumeſcere bella.
Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cùm caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque & æquora
Obſcœniq; canes, importunæque volucres [ponti
Signa dabant: quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa!
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit: inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudeſque loquutæ;
Infandum, ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt,

Digitized by Google

Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit: nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit, & alte
Per noctem reſonare lupis ululantibus urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura: nec diri toties arsêre cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum vidêre Philippi:
Nec fuit indignum ſuperis bis ſanguine noſtro
Emathiam, & latos Æmi pingueſcere campos.
Scilicet & tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra rubigine pila:
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.
Dii patrii Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Thuſcum Tiberim, & Romana palatia ſervas,
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſeclo
Ne prohibete: ſatis jam pridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia, Cæſar,
Invidet, atq; hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum atq;nefas:tot bella per orbẽ,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos, ſqualent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe:
Ut cum carceribus ſeſe effudêre quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia; & fruſtrà retinacula tendens,
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

PUB.

PVB. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM

LIBER II.

ARGUMENTUM.

Arborum procreandarum ratio, eaque vel Naturalis; ſponte, ſemine, radice: vel artificialis, avulſione, infoſſione, propagatione, tranſpoſitione, ſurculo, inſitione, & inoculatione. Species arborum; ſteriles & fructifica. Quibus qua ſola conveniant. Italia aliis terris prælata. Terra qualitas ut diſcerni poſſit. Vites & earum cura. Et Olearum. Laus ruſtica vita cum aliis collata.

HActenus arvorum cultus, & ſydera cœli:
Nunc te Bacche, canam: nec non ſylveſtria tecum
Virgulta, & prolem tardè creſcentis olivæ.
Huc pater ô Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager: ſpumat plenis vindemia labris)
Huc pater ô Lenæe veni, nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliæ nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque, & flumina latè

Digitized by Google

Curva tenent: ut molle ſiler, lentæque geniſtæ;
Populus, & glaucâ canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altæ
Caſtaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Grajis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva:
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.
Hos natura modos primùm dedit: his genus omne
Sylvarum, fruticumq; viret, nemorumq; ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos.
Sylvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Exſpectant, & viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ: ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin, & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno:
Et ſæpe alterius ramos impunè videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare, agite ô proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ, fructuſque feros mollire colendo.
Neu ſegnes jaceant terræ: juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque unà decurre laborem,
O decus, ô famæ meritò pars maxima noſtræ,
Mecœnas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, & primi lege littoris oram.
In manibus terræ: non hic te carmine ficto,
Atque per ambages, & longe exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,

Infœcunda quidem, ſed læta, & fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt: tamen hæc quoque ſi
quis.
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſylveſtrem animum, cultuque frequenti
In quaſcumque voces artes, haud tarda ſequentur,
Nec non & ſterilis, quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros.
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
Nam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram,
Pomaque degenerant, ſuccos oblita priores:
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis & duræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneæ fagos, ornuſque incanuit albo
Flore pyri, glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere, atque oculos imponere, ſim-
Nam quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ, [plex.
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & altè
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & in-
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos; [gens
Miraturque novas frondes, & non ſua poma.

Digitized by Google

Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis.
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchades, & radii, & amara pauſia bacca,
Pomaque, & Alcinoi ſylvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Leſbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque Lagæos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam.
Purpureæ, preciæque, & quo te carmine dicam
Rhetica? nec cellis ideò contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites, firmiſſima vina;
Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus,
Argitiſque minor: cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te menſis, & diis accepta ſecundis,
Tranſierim, Rhodia, & tumidis Bumaſte racemis.
Sed neq; quàm multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus: neq; enim numero comprendere refert:
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe, quot Jonii veniant ad littora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur; ſteriles ſaxoſis montibus orni:
Littora myrtetis lætiſſima. denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Aſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos,
Diviſæ arboribus patriæ. ſola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno

Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ:
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ,
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris?
Media fert triſtes ſuccos tardumque ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius ullum,
Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena:
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium latè jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
Flos apprima tenax: animas, & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſylvæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent; non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertêre, ſatis immanis dentibus Hydri:
Nec galeis, denſiſque virûm ſeges horruit haſtis:
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Implevere: tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, ſæpè tuo perfuſi flumine ſacro
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas;
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rapidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes,
Nec rapit immenſos orbes per humum, neque tanto
Squammeus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.

Digitized by Google

Adde tot egregias urbes, operumque laborem;
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis,
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.
An mare, quod ſupra memorem, quodque alluit
infrà?
Anne lacus tantos? te Lari maxime, teque
Fluctibus & fremitu aſſurgens Benace marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra?
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor?
Julia quà ponto longè ſonat unda refuſo?
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos, æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marſos, pubemq; Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnoſq; Camillos,
Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæſar,
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis, & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes:
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis, quæ robora cuique,
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primùm terræ; colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis,
Palladia gaudent ſylva vivacis olivæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſylveſtribus agri.
At, quæ pinguis humus, dulcique uligine læta;
Quique frequens herbis, & fertilis ubere campus,
Qualem ſæpè cava montis convalle ſolemus
Deſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum, quique editus Auſtro,
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris;

Digitized by Google

Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus, & auro,
Inflavit cùm pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium, vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas:
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo influmine cygnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra ferè, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis: (non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis)
Aut unde iratus ſylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petière relictis:
At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias, roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta, negant alios æquè ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſque volucres,
Et bibit humorem, & cum vult ex ſe ipſa remittit;
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec, ſcabie & ſalſa lædit rubigine ferrum:
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos;
Illa ferax oleæ eſt, illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, & vicina Veſevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris,

Digitized by Google

Nunc, quo quamq; modo poſſis cognoſcere, d......
Rara ſit, an ſupra morem, ſi denſa, requiras;
(Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo)
Antè locum capies oculis, alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum; pecorique, & vitibus almis
Aptius uber erit: ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager, glebas cunctantes, craſſaque terga
Exſpecta, & validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat)
Tale dabit ſpecimen: tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque à fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Lætior. ah! nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis.
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit;
Quæque levis: promptum eſt oculis prædiſcere nigram:
Et quiſquis color: at ſceleratum exquirere frigus,
Difficile eſt: piceæ tantùm, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.
His animadverſis, terram multò ante memento
Excoquere, & magnos ſcrobibus concidere montes;

Antè ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quàm lætum infodias vitis genus: optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At, ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit:
Antè locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, & quò mox digeſta feratur,
Mutata ignorent ſubitò ne ſemina matrem,
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant:
Ut, quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ tergo obverterit Axi,
Reſtituant: *adeo in teneris conſueſcere multum eſt.*
Collibus, an planò melius ſit ponere vites,
Quære prius: ſi pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos,
Indulge ordinibus: nec ſeciùs omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſæpè ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis;
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modò uti paſcat proſpectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan, & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco:
Altiùs, ac penitùs terræ defigitur arbos,
Æſculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multoſque per annos
Multa virûm volvens durando ſæcula vincit.
Tum fortes latè ramos, & brachia tendens

Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum ſere: neve flagella
Summa pete aut ſummas defringe ex arbore plantas;
(Tantus amor terræ.) neu ferro læde retuſo
Semina, neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
Nam ſæpè incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primùm ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas,
Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſequutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum piceâ craſſus caligine nubem:
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi, non à ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque ima ſimiles revireſcere terra:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat author
Tellurem Borea rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems; nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, cùm vere rubenti
Candida venit avis, longis inviſa colubris:
Prima vel autumni ſub frigora, cùm rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, jam præterit [æſtas.
Ver adeò frondi nemorum, ver utile ſylvis:
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commiſtus corpore fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva ſinus: ſuperat tener omnibus humor,
Inque novos ſoles audent ſe gramina tutò

Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri:
Cùm primùm lucem pecudes hauſere, virumque
Ferrea progenies durum caput extulit arvis,
Immiſſæque feræ ſylvis, & ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret friguſque, caloremque
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quæcunq; premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra,
Aut lapidem bibulum, aut ſquallentes infode con-
Inter enim labentur aquæ, tenuiſque ſubibit [chas.
Halitus, atque animos tollent ſata: jamque reperti,
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtæ
Urgerent: hoc, effuſos munimen ad imbres;
Hoc, ubi hiulca ſiti findit Canis æſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſuper eſt deducere terram
Sæpiùs ad capita, & duros jactare bidentes:
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos.
Tum leves calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris; &, dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies falſis nondum tentanda, ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint; tunc ſtringe comas, tunc brachia tonde:

Digitized by Google

Antè reformidant ferrum : tunc denique dura,
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentes,
Texendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt:
Pręcipue dum frons tenera, imprudenſq; laborum:
Cui, ſuper indignas hyemes, ſolemque potentem,
Sylveſtres uri aſſiduè, capreæque ſequaces
Illudunt : paſcuntur oves avidęque juvencę.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi:
Præmiaque ingentes pagos, & compita circum
Theſeïdæ poſuere : atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres:
Nec non Auſonii, Troiâ gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto,
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendūt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
Complentur valleſque cavę, ſaltuſque profundi,
Et quocunque Deus circum caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque, & liba feremus:
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt : namque omne quotannis
Terque quaterq; ſolum ſcindendum : glebâq; verſis
Æternum frangenda bidentibus : omne levandum
Fronde nemus : redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et jam olim ſeras poſuit cum vinea frondes,

Digitized by Google

Frigidus & ſylvis Aquilo decuſſit honorem:
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando,
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta & vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito: bis vitibus ingruit umbra:
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ.
Durus uterque labor.' *Laudato ingentia rura*,
Exiguum colito. Nec non etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura ſalicti.
Jam vinctæ vites: jam falcem arbuſta reponunt,
Jam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus,
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
Contrà, non ulla eſt oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falſem, raſtroſque tenaces,
Cum ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cùm dente recluditur unco,
Sufficit honorem, & gravidas cum vomere, fruges.
Hoc pinguem, & placitam paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas, ad ſydera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minùs intereà fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis
Tundentur cytiſi, tædas ſylva alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt,
Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam?
Quid majora ſequar? ſalices, humileſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt, ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.

Digitized by Google

Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,
Quas animoſi Euri aſſiduè franguntque, feruntque,
Dant alios aliæ fœtus, dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedroſque, cupreſſoſque,
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus: & bona bello
Cornus; Ituræos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acutò.
Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado: nec non & apes examina condunt,
Corticibuſque cavis, vitioſæque illicis alveo.
Quid memorandum æquè Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam cauſas dedit: ille furentes
Centaureos letho domuit, Rhœtumq; Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas: quibus ipſa procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutandum totis vomit ædibus undam,
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſaſque auro veſtes, Ephyreïaque æra,
Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſia liquidi corrumpitur uſus olivi:
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Dives opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus: at frigida Tempe,
Mugituſque boum, molleſque ſub arbore ſomni,
Non abſunt: illic ſaltus ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, parvoque aſſueta juventus,
Sacra Deûm, ſanctique patres: extrema per illos
Juſtitia, excedens terris, veſtigia fecit.
Me verò primùm dulces ante omnia Muſæ,

Digitized by Google

Quarum ſacræ fero ingenti perculſſus amore,
Accipiant; cœlique vias, & ſidera monſtrent:
Defectus ſolis varios, Lunæque labores:
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, rurſuſque in ſe ipſa reſidant
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet:
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis:
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, ſylvaſque inglorius. ô, ubi campi,
Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta: ô, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari:
Fortunatus & ille, Deos qui novit agreſtes,
Panaque, Sylvanumque ſenem, Nymphaſq; ſorores,
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres:
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit: nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum; penetrant aulas, & limina regum.
Hic petit excidiis urbem, miſeroſque penates,
Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro.
Hic ſtupet attonitus roſtris: hunc plauſus hiantem
Per cuneos, (geminatur enim, plebiſque patrumq;)
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exilioque domos, & dulcia limina mutant,

Atque alio patriam quærunt ſub Sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro :
Hinc anni labor : hinc patriam, parvoſque nepotes
Suſtinet: hinc armenta boum, meritoſque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Proventuque oneret ſulcos, atque horreà vincat.
Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſylvæ;
Et varios ponit fœtus autumnus, & altè
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Intereà pendent dulces circum oſcula nati,
Caſta pudicitiam ſervat domus, ubera vaccæ
Lactea demittunt, pingueſque in gramine læto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hædi.
Ipſe dies agitat feſtos, fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio, & ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat, pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo :
Corporaque agreſti nudant prædura palæſtrâ.
Hanc olim veteres vitam coluêre Sabini,
Hanc Remus, & frater : ſic fortis Hetruria crevit,
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemque una ſibi muro circumdedit arces :
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis ; & antè
Impia quàm cæſis gens eſt epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat :
Nec dum etiam audierant inflari claſſica, nec dum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla.

Digitized by Google

PVB. VIRGILII MARONIS GEORGICORVM

LIBER III.

Argumentum.

VOvet Auguſto Templum Honoris & Monimentum Æternitatis. Equorum cura, & Boum. Taurorum pugna. Equorum amor. Tractatio ovium & caprarum. Præcepta de lanitio, de lacte. De canibus alendis, fugandis ſerpentibus. Pecorum morbis. Hinc occaſio ſumpta deſcribendæ peſtis, quæ graſſata eſt per Alpinas & Venetas regiones.

TE quoque magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſylvæ, amneſque Lycæi
Cætera quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata, quis aut Euryſthea durum.
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas,

Digitized by Google

Et viridi in campo templum de marmore ponam,
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucoſq; Molorchi,
Curſibus, & crudo decernet Græcia cæſtu.
Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. Jam nunc ſolennes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini,
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes ære columnas:
Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumq; Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum, verſiſque ſagittis:
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte trophæa,
Biſque triumphatas utroque à littore gentes.
Stabunt, & Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina, Troſq; parens, & Trojæ Cynthius author.
Invidia infelix furias, amnemque ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exſuperabile ſaxum.
Intereà Dryadum ſylvas, ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua, Mecœnas, haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat, an age ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetiq; canes, domitrixque Epidaurus equorum,
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Thitoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.

Digitized by Google

Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos:
Corpora præcipuè matrum legat: optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent,
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis, & albo:
Aut juga detrectans, interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
Et gradiens ima vertit veſtigia cauda.
Ætas Lucinam, juſtoſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Intereà, ſuperat gregibus dum læta iuventus,
Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit: ſubeunt morbi triſtiſque ſenectus,
Et labor; & dura rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis,
Semper enim refice: ac ne pòſt amiſſa requiras,
Antè veni, & ſobolem armento ſortire quotannis.
Nec non & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modò quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuò pecoris generoſi pullus in arvis
Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus (illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga,
Luxuriatque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique: color deterrimus albis,
Et gilvo) tum ſiqua ſonum procul arma dedêre,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,

Digitized by Google

Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina, cavatque
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, &, quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipſe jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit; &, ſi quando ad prælia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. Ergo animos, ævumque notabis
Præcipuè: hinc alias artes, prolemque parentem:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuêre, ruuntque effuſi carcere currus;
Cùm ſpes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jamque humiles, jamque elati ſublimè videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies: at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur, humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus, & quatuor auſus
Jungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedêre
Impoſiti dorſo: atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos,
Æquus uterque labor: æquè juvenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis, & curſibus acrem:
Quamvis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtes,

Digitized by Google

Et patriam Epeirum referat forteſque Mycænas,
Neptunique ipſa deducat origine gentem.
His animadverſis, inſtant ſub tempus, & omneis
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legêre ducem, & pecori dixere maritum:
Florenteſque ſecant herbas, fluvioſque miniſtrant,
Farraque, ne blando nequeant ſupereſſe labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes.
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondeſque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, & Sole fatigant,
Cùm graviter tonſis gemit area frugibus, & cùm
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertes:
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recondat.
Rurſus cura patrum cadere & ſuccedere matrum
Incipit, exactis gravidæ cum menſibus errant.
Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluvioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & ſaxea procubet umbra.
Eſt lucos Silari circa, ilicibuſque virentem
Pluribus Alburnum volitans: cui nomen Aſilo
Romanum eſt, œſtrum Graji vertere vocantes
Aſper, acerba ſonans: quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concuſſus, ſylvæque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno peſtem meditata juvencæ.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior inſtat)
Arcebis gravido pecori, armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris,

Digitized by Google

Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas, & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacris, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium, atq; uſum formabis agreſtem
Jam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuêrint, ipſis è torquibus aptos
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos:
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Pòſt valido nitent ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Intereà pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ
More patrum nivea implebunt mulctralia vaccæ;
Sed tota in dulces conſumunt ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frænos audire ſonantes.
Tum magis, atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & planſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primò depulſus ab ubere matris
Audiat: inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, jam jamque tremens, etiam inſcius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit æſtas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum,

Sitque laboranti ſimilis : tum curſibus auras
Provocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora vix ſumma veſtigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cùm denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes, atque arida differt
Nubila : tum ſegetes altæ, campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longique urgent ad littora fluctus :
Ille volat, ſimul arva fuga, ſimul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit ſpatia & ſpumas aget ore cruentas,
Belgica vel molli meliùs feret eſſeda collo,
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſſere jam domitis, ſinito : namque ante doman-
Ingentes tollent animos : prenſiq; negabunt [dum
Verbera lenta pati, & duris parêre lupatis.
Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quàm Venerem, & cęci ſtimulos avertere amoris:
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum :
Atque ideò tauros procul, atque in ſola relegant
Paſcua poſt montem oppoſitum, & trans flumina
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant. [lata:
Carpit enim vires paulatim, uritque videndo
Fæmina : nec nemorũ patitur meminiſſe, nec herbę.
Dulcibus illa quidem illecębris, & ſæpè ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decęrnere amantes,
Paſcitur in magna ſylva formoſa juvenca :
Illi alternantes multa vi prælia miſcent
Vulneribus crebris, lavit ater corpora ſanguis :
Verſaque in obnixos urgentur cornua, vaſto
Cum gemitu : reboant ſylvæq; & magnus Olympus,
Nec mos bellantes una ſtabulare : ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris,
Multa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores :
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit avitis.

Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura jacet pernix inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis, & carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco: ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi collectum robur, vireſque receptæ,
Signa movet, pręcepſque oblitum fertur in hoſtem
Fluctus ut in medio cœpit cum albeſcere ponto,
Longiùs, ex altoque ſinum trahit; utque volutus
Ad terras, immanè ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit: at ima exæſtuat unda
Vorticibus, nigramque alte ſubjectat arenam.
Omne adeò genus in terris hominumque fera-
rumque
Et genus æquoreum, pecudes, pictęque volucres;
In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alia catulorum oblita leęna
Sęvior erravit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes urſi, ſtragemque dedêre
Per ſylvas tum ſęvus aper, tum peſſima tigris.
Heu male tum Lybię ſolis errratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos jam fræna virùm, nec verbera ſæva,
Non ſcopuli; rupeſq; cavæ, atque objecta retardant
Flumina, correptoſque unda torquentia montes
Ipſe ruit dènteſque Sabellicus exacuit ſus:
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas:
Atque hinç atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora, nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.

Quid

Quid Lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid? quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tranant,
Continuoque avitis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere redit calor oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum ſtant rupibus altis,
Exceptantque leves auras: & ſæpe ſine ullis
Conjugiis, vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per & ſcopulos, & depreſſas convalles
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus;
In Boream, Caurumq; aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cœlum.
Hinc demum, Hippomanes vero quod nomine di-
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus: [cunt
Hippomanes, quod ſæpe malæ legêre novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis. Superat pars altera curæ;
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic labor: hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quàm ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis.
Raptat amor: juvat ire jugis, quà nulla priorum
Caſtaliam molli divertitur orbita clivo.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.
Incipiens, ſtabulis, edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondoſa reducitur æſtas:
Et multa duram ſtipula, filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, febremque ferat, turpeſque podagras.

Poſt hinc digreſſus, jubeo frondentia capri
Arbuta ſufficere, & fluvios præbere recentes,
Et ſtabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium converſa diem: cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irroret Aquarius anno.
Hæc quoque non cura nobis leviore tuenda:
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles: hinc largi copia lactis.
Quam magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra,
Læta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minus intereà barbas, incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetaſque comantes,
Uſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur verò ſylvas, & ſumma Lycæi,
Horrenteſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem, ventoſque nivales,
Quò minùs eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes; victumque feres, & virgea lætus
Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.
At verò Zephyris cùm læta vocantibus æſtas;
In ſaltus utrumque gregem, atque in paſcua mittes:
Luciferi primo cum ſidere frigida rura
Carpamus, dum mâne novum, dum gramina cânent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ,
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem:
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos: aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubet umbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus

Solis ad occaſum: cùm frigidus aëra Veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam roſcida Luna,
Littoraque halcyonem reſonant, & acantida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ: quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemq; & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta, ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet: omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
Armaque, Amyclæumq; canem, Creſſamque pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, quà Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,
Turbidus & torquens flaventes Iſter arenas:
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem;
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
Terra gelu latè, ſeptemque aſſurgit in ulnas.
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
Nec cum invectus equis altum petit æthera, nec cùm
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ,
Undaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes:
Puppibus illa priùs patulis, nunc hoſpita plauſtris;
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ: cæduntque ſecuribus humida vina,
Et totæ ſolidam in glaciem vertêre lacunæ,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Intereà toto non ſecius aëre ningit.
Intereunt pecudes, ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum, conſertoque agmine cervi
Torpent mole nova, & ſummis vix cornibus extant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis,

Digitized by Google

Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ;
Sed fruſtrà oppoſitum trudentes pectore montem,
Cominus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus, ſecura ſub alta
Ocia agunt terra, congeſtaque robora, totaſque
Advolvêre focis ulmos, ignique dedêre.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni
Gens effræna virûm Rhipæo tunditur Euro,
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.
Si tibi lanicium curæ, primum aſpera ſylva,
Lappæque, tribulique abſint: fuge pabula læta.
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, (quamvis aries ſit candidus ipſe)
Nigra ſubeſt udo tantùm cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum, plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ, (ſi credere dignum eſt)
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, cythiſum, lotoſq; frequen-
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas. [tes
Hinc & amãt fluvios magis, & magis ubera tendunt:
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis,
Nocte premunt: quod jam tenebris, & Sole cadente,
Sub lucem exportant calathis (adit oppida paſtor,)
Aut parco ſale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed unà
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui: nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,

Digitized by Google

Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu turbabis agens, monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
  Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & umbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
Fovit humum: cape ſaxa manu, cape robora paſtor,
Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem
Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cùm medii nexus, extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Auſtris;
Stagna colit, ripiſque habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluviem, raniſque loquacibus explet.
Poſtquàm exuſta palus, terræque ardore dehiſcunt,
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub diro carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cum poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa
Volvitur, aut catulos tectis, aut ova relinquens,
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
  Morborum quoque te cauſas, & ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis illotus adhæſit

Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco pluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, vivaque ſulphura,
Idæaſque pices, & pingues unguine ceras, [men.
Scillamque, helleboroſque graves, nigrumq; bitu-
Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quàm ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: *alitur vitium, vivitque tegendo:*
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora Deos ſedet omnia poſcens.
Quinetiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit incenſos æſtus avertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguinè potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignavius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti:
Continuò ferro culpam compeſce, priùs quàm
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber agens hyemem ruit æquore turbo,
Quàm multæ pecudum peſtes: nec ſingula morbi
Corpora corripiunt: ſed tota æſtiva repentè,
Spemque gregemq; ſimul, cunctamque ab origine
Tum ſciat aërias Alpes, & Norica ſiquis [gentem.
Caſtella in tumulis, & Iapidis arva Timavi,
Nunc quoque poſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, & longè ſaltus lateque vacantes.
Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,

Digitized by Google

Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex: ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis, miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circundatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros;
Aut ſi quam ferro mactaverat antè ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus: fonteſque avertitur, & pede terram
Crebra ferit; demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis: imaque longo
Ilia ſingultu tendunt, it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua:
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio: furiiſque refecti
Ardebant: ipſique ſuos jam morte ſub ægra
(Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum!)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus

Concidit, & miſtum ſpumis vomit ore cruorem
Extremoſque ciet gemitus: it triſtis arator
Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes;
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ.
Frondibus, & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægrè raſtris terram rimantur, & ipſis
Unguibus infodiunt fruges: monteſque per altos,
Contenta cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidi damæ, cervique fugaces
Nunc interque canes, & circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem, & genus omne natantum
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitæ fugiunt in flumina Phocæ.
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquamis aſtantibus hydri.
Ipſis eſt aër avibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam ſub nube relinquunt:
Præterea, nec jam mutari pabula refert:
Quæſitæque nocent artes: ceſſere magiſtri,

Phillyrides Chiron, Amythaoniuſque Melampus.
Sævit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone: morbos agit antè, metumque,
Inque dies avidum ſurgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini:
Jamque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat coriis uſus: nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo illuvieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verùm etiam inviſos ſi quis tentaret amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

Digitized by Google

PUB. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Mellarii ſedes ut deſignanda. Alveorum materies & fabrica. Apum ſeditiones & pugnæ. Breviter de cultura horti, laudata Tarentini cujuſdam ſenis induſtria. Apum Reſpublica, fœtus, victus; patria, leges, fœdera pacis ac belli, laboris & quietis. Providentia. Præſagia tempeſtatum. Genus, ætas; cultus in Reges, Ingenium, ſolertia, & quaſi rationis ſcintilla. Mellatio, cujus duo tempora, Ver, & Autumnus, Apum morbi & remedia. Extinctarum reſtauratio ex putrefacto juvenco, Quæ refertur inventa Ariſtæo, cujus hiſtoria adjicitur Orphei fabula. Epilogus operis.

PROTINUS aërii mellis cœleſtia dona
Exequar. hanc etiam Mecœnas aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria: ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.

Principiò ſedes apibus, ſtatioque petenda:
Quò neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves, hœdique petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſquallentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, Meropeſque, aliæque volucres,
Et manibus Progne pectus ſignata cruentis:
Omnia nam latè vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus,
Palmaque veſtibulum, aut ingens oleaſter obumbret:
Ut cùm prima novi ducent examina reges
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluit humor,
Transverſas ſalices, & grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtivum ſolem, ſi fortè morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circum caſiæ virides, & olentia latè
Serpylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent, collectumque hæc ipſa ad munera gluten,
Et viſco, & Phrygia ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis, (ſi vera eſt fama) latebris,
Sub terra fodêre larem: penituſque repertæ

Digitized by Google

Pumicibuſque cavis, exeſæque arboris antro:
Tu tamen & levi rimoſa cubilia limo
Unge, fovens circum, & raras ſuperinjice frondes.
Neu propius tectis taxum ſine, neve rubentes
Ure foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hyemem ſol aureus egit
Sub terras, cœlumque æſtiva luce recluſit:
Illæ continuò ſaltus, ſylvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leves: hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem, nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem:
Contemplator: aquas dulces, & frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita Meliphylla, & Cerinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & Matris quate cymbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus: ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos:
Et circa regem, atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem,

Digitized by Google

Præcipiteſque cadunt: non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Uſque adeò obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga coëgit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta,
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcent.
Verùm, ubi ductores acie revocaveris ambos,
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſquallentibus ardens:
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cùm venit, & terram ſucco ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruſcant,
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis:
Hæc potior ſoboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantùm dulcia, quantùm
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.
At cùm incerta volant, cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt;
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halantes floribus horti,
Et cuſtos furum atque avium, cum falce ſaligna,
Hellespontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ſerat latè circum, cui talia curæ;
Ipſe labore manum duro terat: ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.

Atque equidem, extremo ni jam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem advertere proram,
Forſitan, & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Pæſti:
Quoque modo potis gauderent intuba rivis,
Et virides apio ripæ: tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque hederas, & amantes littora myrtos.
Namque ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori oportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenaſque premens, veſcumque papaver,
Regum æquabat opes animis: ſeraque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma:
Et cum triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frænaret aquarum;
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſq; morantes.
Ergo apibus fœtis idem, atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos,
Eduramque pyrum, & ſpinos jam pruna ferentes,
Jamq; miniſtrantem platanum potantibus umbram.
Verùm hæc ipſe equidem ſpatiis diſcluſus iniquis
Prætereo, atque aliis poſt commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum ſonitus, crepitantiaque æra ſequutæ,

Dictæo cœli regem pavere ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magniſque agitant ſub legibus ævum:
Et patriam ſolæ, & certos novere penates:
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namqne aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliæ, ſpem gentis, adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas, & nnbila cœli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cùm properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna:
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum,
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo, grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumq; rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos:
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Manè ruunt portis: nuſquam mora: rurſus eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.

Fit ſonitus, muſſantque oras & limina circum.
Pòſt, ubi jam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec verò à ſtabulis pluvia impendente recedunt
Longiùs, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circùm tutæ ſub mœnibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant, & ſæpe lapillos,
Ut cymbæ inſtabiles fluctu jactante ſaburram,
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeò placuiſſe apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipſæ foliis natos, & ſuavibus herbis
Ore legunt; ipſæ regem parvoſque Quirites
Sufficiunt, aulaſque, & cerea regna refigunt.
Sæpe etiam, duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam ſub faſce dedêre.
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis anguſti terminus ævi
Excipiat: (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet, multoſque per annos
Stat fortuna domûs, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſervant: rege incolumi, mens omnibus una eſt:
Amiſſo, rupere fidem; conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſolvêre favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramq; petunt per vulnera mortem.
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſequuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Æthereos dixere: Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſq; maris, cœlumque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,

Digitized by Google

Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum; ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
Si quando ſedem anguſtam, ſervataque mella
Theſauris relines; priùs hauſtus ſparſus aquarum
Ore fove, fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus: duo tempora meſſis:
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleïas, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:
Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas,
Illis ira modum ſupra eſt: læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt,
Affixa in venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parceſque futuro,
Contuſoſque animos, & res miſerabere fractas.
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpè favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis:
Aut dirum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acriùs omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si verò (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo:
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis,
Continuo eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent:
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignavæque fame, & contracto frigore pigræ.

Digitized by Google

Tum ſonus auditur gravior, tractimque ſuſurran
Frigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter,
Ut mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam Galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundinei inferre canalibus, ultrò
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arenteſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel Pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiumq; thymum, & graveolentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba:
Namque imo ingentem tollit de ceſpite ſylvam:
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circùm
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ,
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho;
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed, ſi quem proles ſubitò defecerit omnis,
Nec, genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit,
Tempus & Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. altiùs omnem
Expediam, prima repetens ab origine, famam.
Nam, quâ Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis:
Quaque pheretratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primùm, atque ipſos contractus ad uſus

Eligitur locus; hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis, & quatuor addunt
Quatuor à ventis obliqua lûce feneſtras.
Tum vitulus bima curvans jam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur, plagiſque perempto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes,
Hoc geritur, Zephyris primũ impellentibus undas,
Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat, & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primò, mox & ſtridentia pinnis
Miſcentur, tenuemque magis, magis aëra carpunt.
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupêre, aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cœpit?
Paſtor Ariſtæus, fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis (ut fama) apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens; atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes, quid me præclara ſtirpe Deorum
(Si modò, quem perhibes, pater eſt Thymbræus Apollo)
Inviſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me cœlum ſperare jubebas?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem
Quem mihi vix frugum, & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin agè, & ipſa manu fèlices erue ſylvas;
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſes;

Ure ſata, & validam in vites molire bipennem;
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit; eam circum Mileſia vellera nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore,
Drymoque, Xanthoque, Ligæaque, Phyllodoceque,
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla:
Niſææ, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippe, & flava Lycorias (altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores)
Clioque, & Beroë ſoror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
Atque Ephyre, atque Opis, atque Aſia, Deïopeja;
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,
Atque Chao denſos Divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ dum fuſis mollia penſa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens: ſumma flavum caput extulit unda.
Et procul: ô gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror: ipſe tibi, tua maxima cura,
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Hic perculſa nova mentem formidine mater,
Duc, agè, duc ad nos; fas illi limina Divûm
Tangere, ait: ſimul alta jubet diſcedere latè
Flumina, quà juvenis greſſus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra

Spectabat diverſa locis, Phaſimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primùm ſe erumpit Enipeus,
Unde pater Tyberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans, Hypanis, Myſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & nati fletus cognovit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater, Cape Mæonii carcheſia Bacchi,
Oceano libemus, ait; ſimul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum, nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſylvas, centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam;
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit:
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui piſcibus æquor,
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reviſit
Pallenem: hunc & nymphæ veneramur, & ipſe
Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur:
Quippe ita Neptuno viſum eſt, immania cujus
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, priùs vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi cauſſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram, & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cùm Sol accenderit æſtus,
Cum ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra eſt,

Digitized by Google

In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit: facilè ut ſomno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus, vincliſque tenebis,
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.
Fiet enim ſubitò ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulva cervice leæna:
Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed, quanto ille magis formas ſe vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina ſomno.
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffudit odorem;
Quo totum nati corpus perduxit: at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atq; habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis: quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos,
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit obice ſaxi.
Hic juvenem in latebris averſum à lumine nympha
Collocat: ipſa procul nebulis obſcura receſſit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat, cœlo & medium Sol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cùm Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat. cum vaſti circum gens humida ponti
Exultans, rorem latè diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſæ in littore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni)
Conſedit ſcopulo medius, numerumque recenſet.
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas,
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,

Cum clamore ruit magno, maniciſque jacentem
Occupat: ille ſuæ contrà non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque li-
quentem.
Verùm ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore loquutus,
Nam quis te juvenum confidentiſſime noſtras
Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit: at ille.
Scis Proteu, ſcis ipſe, neque eſt te fallere cuiquam,
Sed tu deſine velle: Deûm præcepta ſequuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus: ad hæc vates vi denique multâ,
Ardentes oculos intorſit lumine glauco,
Et graviter frendens ſic fatis ora reſolvit.
Non te nullius exercent numinis iræ:
Magna lues commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat, & rapta graviter pro conjuge ſævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopeïæ arces,
Altaque Pangæa, & Rheſi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia,
Ipſe cava ſolans ægrum teſtudine amorem,
Te dulcis conjux, te ſolo in littore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, maneſque adiit, regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Umbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum,
Quam multa in ſylvis avium ſe millia condunt,

Veſper ubi, aut hybernus agit de montibus imber;
Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes antè ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus innabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coërcet.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, cæruleoſque implexæ crinibus angues
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento rota conſtitit orbis.
Jamque pedem referens, caſus evaſerat omnes,
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Ponè ſequens, (namque hanc dederat Proſerpina legem)
Cùm ſubita incautum dementia cepit amantem:
(Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes)
Reſtitit, Eurydicemque ſuam jam luce ſub ipſa,
Immemor, heu, victuſque animi reſpexit: ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa, Quis & me, inquit, miſeram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Jamque vale: feror ingenti circundata nocte,
Invalidaſque tibi tendens, heu, non tua, palmas.
Dixit: & ex oculis ſubitò, ceu fumus in auras
Commiſtus tenues, fugit diverſa: neque illum
Prenſantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere prætereà vidit: nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quò ſe rapta bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, qua numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes,

Digitized by Google

Rupe ſub aërea, deſerti ad Strymonis undam
Fleviſſe, & gelidis hæc evolviſſe ſub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus,
Qualis, populea mœrens philomela ſub umbra
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſervans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis latè loca queſtibus implet.
Nulla Venus, nullique animum flexêre Hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies Tanaïmque nivalem,
Arvaque Rhiphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens. ſpretæ Ciconum quo munere matres
Inter ſacra Deûm, nocturnique Orgia Bacchi,
Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros.
Tum quoque marmorea caput à cervice revulſum,
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa, & frigida lingua,
Ah! miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat.
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus, & ſe jactu dedit æquor in altum;
Quaque dedit, ſpumantem undam ſub vortice torſit.
At non Cyrene. namque ultrò affata timentem:
Nate, licet triſtes animo deponere curas:
Hæc omnis morbi cauſſa: hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus: tu munera ſupplex
Tende, petens pacem, & faciles venerare Napæas:
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed, modus orandi qui ſit, priùs ordine dicam.
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi
Delige, & intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem:
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.

Poſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papavera mittes:
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæſa;
Haud mora: continuò matris præcepta faceſſit
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras:
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuas aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit lucumque reviſit.
Hic verò ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt: liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes; jamque arbore ſumma
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu, pecorumque canebam
Et ſuper arboribus; Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis otî:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

GEORGICORVM FINIS.

PUB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER I.

ARGUMENTUM.

TRoja capta, Æneas Anchiſæ & Veneris filius, vir ſingulari pietate, parique fortitudine præditus, dum erroris ſui anno ſeptimo per mare Tyrrhenum à Sicilia in Italiam navigat, immiſſa ab Æolo, rege ventorum (rogatu Iunonis) graviſſima tempeſtate ad Libycum littus appellitur: egreſſuſque in terram, ſeptem ingenti magnitudine cervos ſagittis proſternit, ſinguloſque in ſingulas naves (tot enim ex diſperſa claſſe collegerat) æqualiter diſtribuit: ſocioſque deinde longis jam erroribus fatigatos, ſpe futuræ quietis ad tolerandum, quod reliquum erat laboris, hortatur. Interea Venus Æneæ ſui Trojanorumque cauſſam apud Iovem agit, omniumque calamitatum illarum cauſſam Iunoni imputat. Iupiter contra, reſerata fatorum ſerie, ſpe felicis poſteritatis, potentiaque Romanorum, filiæ dolorem conſolatur. Cujus oratione confirmata Venus, Æneæ ſuo, locorum ignaro, & exploranda regionis cauſſa huc illuc oberranti, ſeſe obviam præbet: naveſque diſperſas ſalvas eſſe nunciat: oſtenditque non procul illinc abeſſe Carthaginem, quam tunc in iis locis condebat Dido. Æneas itaque matris beneficio cava nube cinctus, una cum Achate Carthaginem ingreditur: ubi & ſocios ſalvos reperit,

Digitized by Google

& à Didone benignè excipitur. Venus tamen, quod neque Iunonio hoſpitio, neque muliebri inconſtantiæ ſatis fideret, ſopito in Idaliæ lucis Aſcanio, pro eo Cupidinem ſubſtituit, qui inter amplexus & oſcula latenter reginæ amorem inſpirat Æneæ.

ILLE ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egreſſus ſylvis, vicina coëgi,
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

ARma virumq; cano, Trojæ qui primus ab oris,
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Littora: multum ille, & terris jactatus, & alto,
Vi ſuperûm, ſævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoq; & bello paſſus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Muſa mihi cauſſas memora, quo numine læſo,
Quidve dolens regina Deûm, tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit. *tantane animis cæleſtibus iræ?*
Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longè
Oſtia, dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli,
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam,
Poſthabita coluiſſe Samo, hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque, fovetque,
Progeniem, ſed enim Trojano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum latè regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyæ: *ſic volvere Parcas.*

Digitized by Google

Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis geſſerat Argis:
Necdum etiam cauſſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo, manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm, atque immitis Achilli,
Arcebat longè Latio, multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant:
Cùm Juno æternum ſervans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum: Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oïlei?
Ipſa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ Divûm incedo regina, Joviſque
Et ſoror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero: & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibꝰ Auſtris,
Æoliam venit: hic, vaſto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt: celſa ſedet Æolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat: maria, ac terras, cœlumque profundum

Quippe ferant rapidi ſecum, vertantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens, molemque & montes inſuper altos
Impoſuit, regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare juſſus habenas.
Ad quem tum Juno ſupplex his vocibus uſa eſt:
Æole (namque tibi Divûm pater, atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victoſque Penates.
Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes:
Aut age diverſas, & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopejam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contrà: Tuus, ô regina, quid optes,
Explorare labor: mihi juſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu ſceptra, Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere Divûm,
Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.
Hæc ubi dicta: cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti velut agmine facto,
Qua data porta ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Unà Euruſque, Notuſq; ruunt, creberque procellis
Africus, & vaſtos volvunt ad littora fluctus.
Inſequitur clamorque virûm, ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubitò nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplò Æneæ ſolvuntur frigore membra:
Ingemit, & duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque, quaterque beati,

Digitized by Google

Queîs ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere. O Danaûm fortiſſime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe, tuaq; animam hanc effundere dextra?
Sævus ubi Tacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Simoïs correpta ſub undis
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctuſque ad ſidera tolli.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus: inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi ſummo in fluctu pendent: his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit: furit æſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras:
Dorſum immane mari ſummo. tres Eurus ab alto
In Brevia, & Syrtes urget (miſerabile viſu
Illiditque vadis, atque aggere cingit arena.
Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit. excutitur, pronuſque magiſter
Volvitur in caput. aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore
Apparent rari nantes in gurgite vaſto: [vortex.
Arma virum, tabulæque, & Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, & qua grandævus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.
Intereà magno miſceri murmure pontum,
Emiſſamque hyemem ſenſit Neptunus, & imis
Stagna refuſa vadis, graviter commotus, & alto
Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit unda.
Disjectam Æneæ toto videt æquore claſſem,
Fluctibus oppreſſos Troas, cœlique ruina.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ.

Eurum ad ſe Zephyrumq; vocat: dehinc talia fatur;
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri?
Jam cœlum terramque meo ſine numine, venti,
Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus:
Poſt mihi non ſimili pœnâ commiſſa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi, ſævumque tridentem;
Sed mihi ſorte datum: tenet ille immania ſaxa,
Veſtras, Eure, domos: illa ſe jactet in aula
Æolus, &, clauſo ventorum carcere, regnet.
Sic ait, & dicto citiùs tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, ſolemque reducit.
Cymothoë ſimul, & Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti,
Et vaſtas aperit Syrtes, & temperat æquor,
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo cùm ſæpe coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus,
Jamque faces, & ſaxa volant: furor arma miniſtrat.
Tum, pietate gravem, ac meritìs, ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent arrectiſque auribus aſtant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora poſtquam
Proſpiciens genitor, cœloque invectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.
Defeſſi Æneadæ, quæ proxima littora, curſu
Contendunt petere, & Lybiæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum
Efficit objectu laterum: quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cœlum ſcopuli: quorum ſub vertice latè
Æquora tuta ſilent: tum ſylvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum:

Digitized by Google

Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo,
Nympharum domus. hic feſſas non vincula naves
Ulla tenent, unco non alligat anchora morſu.
Huc ſeptem Æneas collectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi optata potiuntur Troës arena,
Et ſale tabentes artus in littore ponunt.
Ac primùm ſilicis ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circùm
Nutrimenta dedit; rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
Expediunt feſſi rerum, frugeſque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.
Æneas ſcopulum intereà conſcendit, & omnem
Proſpectum latè pelago petit, Anthea ſiqua
Jactatum vento videat, Phrygiaſque biremes.
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caïci.
Navem in conſpectu nullam, tres littore cervos
Proſpicit errantes: hos tota armenta ſequuntur
A tergo, & longum per valles paſcitur agmen.
Conſtitit hic, arcumque manu, celereſque ſagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates:
Ductoreſque ipſos primùm capita alta ferentes
Cornibus arboreis ſternit: tum vulgus, & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam:
Nec priùs abſiſtit, quàm ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnes.
Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes,
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit: & dictis mœrentia pectora mulcet:
O ſocii, (neque enim ignari ſumus antè malorum)
O paſſi graviora: dabit Deus his quoque finem,
Vos, & Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos; vos & Cyclopea ſaxa

Digitized by Google

Experti, revocate animos, mœſtumque timorem
Mittite: *forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.*
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium, ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert, curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſque futuris,
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant.
Pars in fruſta ſecant, verubuſque trementia figunt,
Littore ahena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires, fuſique per herbam,
Implentur veteris Bacchi, pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exemta fames epulis, menſæque remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt,
Spemque metumq; inter dubii, ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Æneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyam, fortemq; Cloanthum.
Et jam finis erat: cum Jupiter æthere ſummo
Deſpiciens mare velivolum, terraſque jacentes,
Littoraque, & latos populos, ſic vertice cœli
Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes,
Alloquitur Venus. O qui res hominumque Deûmque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certè hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus; quæ te genitor ſententia vertit?

Hoc equidem occaſum Trojæ, triſteſque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur: quem das finem, rex magne, laborum?
Antenor potuit mediis elapſus Achivis
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi:
Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arva ſonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa: nunc placida compoſtus pace quieſcit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amiſſis unius ob iram
Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque Deorum,
Vultu, quo cœlum, tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libavit natæ: dehinc talia fatur.
Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes urbem, & promiſſa Lavini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Æneam: neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet,
Longiùs, & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet, moreſque viris, & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iülo
Additur, (Ilus erat dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis menſibus orbes
Imperio explebit, regnumque à ſede Lavini
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea: donec regina ſacerdos

Digitized by Google

Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi: quin aſpera Juno
Quæ mare nunc, terraſque metu, cœlumque fatigat,
Conſilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum: veniet luſtris labentibus ætas,
Cùm domus Aſſaraci Phthiam, claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis
Naſcetur pulcra Trojanus origine Cæſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris:
Julius, à magno demiſſum nomen Iülo.
Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum
Accipies ſecura: vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis:
Cana Fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Majæ genitum demiſit ab alto,
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
Remigio alarum; ac Libyæ citus aſtitit oris:
Et jam juſſa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo imprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primùm lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare novos, quas vento acceſſerit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne,
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.

Digitized by Google

Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circum, atq; horrentibus umbris
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obvia ſylva,
Virginis os, habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threiſſa fatigat
Harpalice, Volucremque fuga pręvertitur Hebrum.
Namque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comas diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem fortè ſororum,
Succinctam pharetra, & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus. at Veneris contrà ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi, neque viſa ſororum;
O, quam te memorem virgo! namque haud tibi vultus
Mortalis. nec vox hominem ſonat: ô Dea certè,
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumque leves quæcumque laborem:
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas: ignari hominumq; locorumque
Erramus, vento huc, vaſti & fluctibus actis.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tum Venus: haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque altè ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem,
Sed fines Lybici, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens: longa eſt injuria, longæ
Ambages; ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditiſſimus agri

Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque jugarat
Ominibus: ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnes;
Quos inter medius venit furor. ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clàm ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanæ: factùmque diu celavit: & ægram,
Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris.
Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit, cæcumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriaque excedere ſuadet,
Auxiliumque viæ, veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido, ſocioſque parabat:
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: naves, quæ fortè paratæ,
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pypmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem;
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circundare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut veniſtis ab oris,
Quove tenetis iter? Quærenti, talibus ille
Suſpirans, imoque trahens à pectore vocem:
O Dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum:
Antè diem clauſo componet veſper olympo.
Nos Troja antiqua (ſi veſtras forte per aures
Trojæ nomen iit) diverſa per æquora vectos,
Forte ſua Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper æthera notus,

Digitized by Google

Italiam quæro patriam, & genus ab Jove ſummo,
Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor,
Matre Dea monſtrante viam, data fata ſequutus:
Vix ſeptem convulſæ undis, Euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro,
Europa, atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inviſus cœleſtibus, auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modò, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios, claſſemque relatam
Nuncio, & in tutum verſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantes agmine cygnos
Ætherea quos lapſa plaga Jovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedêre:
Haud aliter puppeſque tuæ, pubeſque tuorum
Aut portum tenet: aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modò, & quâ te ducit via, dirige greſſum.
Dixit: & avertens roſea cervice refulſit:
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos:
Et vera inceſſu patuit Dea. ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſequutus.
Quid natum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur: ac veras audire, & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit:
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit

Digitized by Google

Læta ſuas : ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea, quà ſemita monſtrat.
Jamque aſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam :
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum,
Inſtant ardentes Tyrii : pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa :
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Jura magiſtratuſque legunt : ſanctumque ſenatum.
Hic portus alii effodiunt : hic alta theatris
Fundamenta locant alii ; immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura
Exercet ſub Sole labor, cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci diſtindunt nectare cellas :
Aut onera accipiunt venientum : aut agmine facto.
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia ſurgunt,
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebula (mirabile dictu,)
Per medios, miſcetque viris, neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbra :
Quô primùm jactati undis, & turbine Pœni
Effodêre locô ſignum, quod regia Juno
Monſtrarat caput acris equi : ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſecula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine Divæ.
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque
Ære trabes : foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primùm in luco nova res oblata timorem
Leniit : hic primùm Æneas ſperare ſalutem

Digitized by Google

Auſus, & afflictis meliùs confidere rebus:
Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens: dum quæ fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe, operumque labores
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem:
Atriden, Priamumq; & ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lacrymans; Quis jam locus (inquit) Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus, ſunt hic etiam ſua præmia laudi:
Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem:
Sic ait, atque animum pictura paſcit inani.
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hâc fugerent Graii, premeret Trojana juventus:
Hâc Phryges; inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rhæſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrymans: primo, quæ prodita ſomno,
Tydides multa vaſtabat cæde cruentus:
Ardenteſque avertit equos in caſtra priùs, quàm
Pabula guſtaſſent Trojæ, Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque, comæque trahuntur
Per terram, & verſa pulvis inſcribitur haſta.
Intereà ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,

Digitized by Google

Ut ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentemq; manus Priamum conſpexit inermes.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
Eoaſque acies, & nigri Memnonis arma,
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet.
Aurea ſubnectens exſertæ ſingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in uno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit, magna juvenum ſtipante caterva.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille ſequutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradienſque Deas ſupereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido: talem ſe læta ferebat,
Per medios, inſtans operi, regniſque futuris.
Tum foribus Divæ, media teſtudine templi,
Septa armis, ſolioque altè ſubnixa, reſedit.
Jura dabat, legeſque viris, operumque laborem
Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat.
Cùm ſubitò Æneas concurſu accedere magno
Anthea, Sergeſtumque videt, fortemq; Cloanthum,
Teucrorumque alios, ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias advexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates:
Lætitiaque, metuque avidi conjungere dextras
Ardebant: ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant, & nube cava ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant,
Quid veniant. cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes veniam; & templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi,

Digitized by Google

Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit :
O regina , novam cui condere Juppiter urbem ,
Juſtitiaque dedit gentes frænare ſuperbas ;
Troës te miſeri ventis maria omnia vecti ,
Oramus : prohibe infandos à navibus ignes ,
Parce pio generi , & propiùs res aſpice noſtras :
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus , aut raptas ad littora vertere prædas :
Non ea vis animo , nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graji cognomine dicunt ,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ ;
Oenotrii coluere viri : nunc fama , minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem :
Huc curſus fuit.
Cùm ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada cæca tulit , penituſque procacibus Auſtris ;
Perque undas , ſuperante ſalo , perque invia ſaxa
Diſpulit : huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum , quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria ? hoſpitio prohibemur arenæ.
Bella cient , primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum , & mortalia temnitis arma :
At ſperate Deos memores fandi , atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis : quo juſtior alter
Nec pietate fuit , nec bello major , & armis.
Quem ſi fata virum ſervant , ſi veſcitur aura
Æ herea , nec adhuc crudelibus occubat Umbris :
Non metus , officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat. ſunt & Siculis regionibus urbes ,
Armaque , Trojanoque à ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem ,
Et ſylvis aptare trabes , & ſtringere remos ;
Si datur Italiam , ſociis , & rege recepto ,
Tendere , ut Italiam læti , Latiumque petamus.
Sin abſumpta ſalus , & te , pater optime Teucrûm ,

Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iüli,
At freta Sicaniæ ſaltem, ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Aceſtem:
Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, vultum demiſſa profatur:
Solvite corde metum Teucri: ſecludite curas.
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & latè fines cuſtode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Trojæ neſciat urbem?
Virtuteſque, viroſque, aut tanti incendia belli?
Non obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni:
Nec tam averſus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Aceſtem:
Auxilio tutos dimittam, opibuſque juvabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt: ſubducite naves,
Tros, Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam rex ipſe Noto compulſus eodem
Afforet Æneas. equidem per littora certos
Dimittam, & Libyæ luſtrare extrema jubebo.
Si quibus ejectus ſylvis, aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant prior Æneam compellat Achates:
Nate Dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides, claſſem ſocioſque receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cùm circumfuſa repentè
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claraque in luce refulſit:
Os humeroſque Deo ſimilis, namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenque juventæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

Digitized by Google

Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flavo
Argentum: Pariuſve lapis circumdatur auro.
Tum ſic reginam alloquitur, cunctiſque repentè
Improviſus, ait: Coram, quem quæritis, adſum,
Trojus Æneas, Lybicis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos, relliquias Danaûm, terræque mariſque
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo ſocias. grates perſolvere dignas,
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quicquid ubiq; eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Dii tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant, quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet:
Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; manebunt:
Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextrâ, lævaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyam, fortemq; Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto, & ſic ore loquuta eſt:
Quis te, nate Deâ, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Túne ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem,
Auxilio Beli: genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi,
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum à ſtirpe volebat.
Quare agite, ô tectis juvenes ſuccedite noſtris:

Me quoque per multos ſimili fortuna labores
Jactatam, hac demum voluit conſiſtere terrâ,
Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat: ſimul Æneam in regia ducit
Tecta: ſimul Divûm templis indicit honorem.
Nec minùs intereà ſociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiamque Dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,
Per tot ducta viros, antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem;
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat,
Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis.
Munera prætereà Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet, pallam ſignis, auroque rigentem;
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,
Pergama cùm peteret inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Prætereà ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia: ut faciem mutatus, & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſque bilingues.
Vrit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.

Digitized by Google

Ergo h aligerum dictis affatur amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia ſolus,
Nate patris ſummi, qui tela Typhoëa temnis;
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi, & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus; & vereor, quò ſe Junonia vertant
Hoſpitia, haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere antè dolis, & cingere flamma
Reginam meditor, ne quo ſe numine mutet:
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Quâ facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius, accitu chari genitoris, ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens, pelago, & flammis reſtantia Trojæ;
Hunc ego ſopitum ſomno ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam;
Ne qua ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus;
Ut, cùm te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas, laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret amor dictis charæ genitricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Iüli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos: ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur umbra;
Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate:
Cùm venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locavit

Digitized by Google

Jam pater Æneas, & jam Trojana juventus
Conveniunt ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant manibus famuli lymphas, Cereremque cani-
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis. [ſtris
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere penates,
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Necnon, & Tyrii per limina læta frequentes
Convenêre, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ; mirantur Iülum,
Flagranteſque Dei vultus, ſimulataque verba.
Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
Præcipuè infelix peſti devota futuræ
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa, & puero pariter, doniſque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ, colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem,
Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fovet, inſcia Dido,
Inſideat quantus miſeræ Deus. at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jampridem reſides animos, deſuetaque corda.
Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ,
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant,
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis, auroque popoſcit,
Implevitque mero pateram: quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. tum facta ſilentia tectis.
Juppiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem, Trojaque profectis
Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:

Et vos

Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes.
Dixit, & in menſa laticum libavit honorem,
Primaque libato ſummo tenus attigit ore,
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro.
Pòſt alii proceres. cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata; docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores,
Unde hominum genus, & pecudes, unde imber, & ignes;
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſq; Triones;
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hiberni; vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſum Tyrii, Troëſque ſequuntur:
Necnon & vario noctem ſermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ veniſſet filius armis;
Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achilles.
Imò agè, & à prima dic, hoſpes, origine nobis
Inſidias, inquit, Danaûm, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos: nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas.

Digitized by Google

PUB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER II.

ARGUMENTUM.

Didonis voluntati morem gerens Æneas, Excidii Trojani ſeriem narrat; ea eſt hujuſmodi. Græci decimo belli Trojani anno, attritis jam viribus, virtutique diffidentes, ad dolum confugiunt: noctéque ea, quæ urbis incendium anteceſſit, fugam ſimulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Trojano equo ligneo tantæ magnitudinis, ut portis urbis recipi non poſſet: ejus utero lectiſſimum quemque procerum includunt. Trojani partim fraude Sinonis impulſi, partim Laocoontis ſupplicio territi, diruta muri parte, equum in arce ſtatuunt. Nocte intempeſta Græci à Tenedo profecti, per eam muri ruinam, qua equus erat introductus, urbem invadunt. Sinon reſerato equi utero armatos emittit: omnia ferro flammiſque fœdantur. Æneas interim ab Hectore in ſomnis admonetur, ut ſibi fugâ conſulat, Deoſque patrios incendio eripiat. Ille tamen honeſtam mortem turpi fugæ præferens, fruſtra in arma ruit: ſatis feliciter primus impetus ſuccedit Trojanis, donec Chorabi conſilium ſequuti, ſumptis Græcorum armis, ſuorum telis obruuntur. Interea Priami regia oppugnatur, Priamuſque ipſe à Pyrrho Achillis filio interficitur. Æneas itaque fruſtra tentatis omnibus, cum jam ni-

Digitized by Google

hil ſpei reliquum eſſet, ſacra Anchiſæ patri committit, eoque in humeros ſuos ſublato, aſſumptiſque Aſcanio filio, Creüſaque uxore, fugam arripit. Græci à tergo inſequuntur. In eo tumultu Creüſam uxorem amittit: cujus quærendæ cauſa, per totam urbem oberranti, obvia fit uxoris umbra, virumque mortis ſuæ certiorem facit: ipſe ad ſocios revertitur, quo jam magnus virorum mulierumque numerus confluxerat, ejus auſpicium, quocunque terrarum abducere vellet, ſequi paratus.

CONTICUERE omnes, intentique ora tenebant;
Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto:
Infandum regina jubes renovare dolorem;
Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danaï: quæque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyſſi,
Temperet à lacrymis? & jam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem,
Quamquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi
Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum divina Palladis arte
Ædificant, ſectaque intexunt abjete coſtas.
Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri; penituſque cavernas
Ingentes, uterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima famâ
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant:

Digitized by Google

Nunc tantùm ſinus, & ſtatio maleſida carinis:
Huc ſe provecti deſerto in littore condunt:
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu,
Panduntur portæ: juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, littuſque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles;
Claſſibus hic locus; hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi: primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Sive dolo: ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaûm inſidias, ſuſpectaque dona
Præcipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis:
Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterva,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:
Et procul, ô miſeri, quæ tanta inſania? cives,
Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? ſic notus Ulyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi:
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi;
Aut aliquis latet error: equo ne credite Teucri.
Quicquid id eſt, timeo Danaos, & dona ferentes.
Sic fatus: validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum
Contorſit: ſtetit illa tremens, uteroque recuſſo
Inſonuere cavæ, gemitumque dedêre cavernæ.
Et, ſi fata Deûm, ſi mens non læva fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras;
Trojaque nunc ſtâres, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus juvenem interea poſt terga revinc-
Paſtores magno ad regem clamore trahebant [tum

Digitized by Google

Dardanidæ, qui ſe ignotum venientibus ultrò,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamq; aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumq; paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.
Undique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit; certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes.
Namque, ut conſpectu in medio turbatus inermis
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat?
Cui neque apud Danaos uſquam locus: inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, compreſſus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo ſanguine cretus,
Quidve ferat, memoret: quæ ſit fiducia capto.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur.
Cuncta equidem tibi, Rex, fuerint quæcunq; fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo:
Hoc primum: nec, ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam, mendacemque improba finget.
Fando aliquid ſi fortè tuas pervenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta famâ
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando indicio, qui bella vetabat,
Demiſere neci, nunc caſſum lumine lugent.
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumque vigebat
Conſiliis, & nos aliquod nomenque, decuſque
Geſſimus; invidia poſtquam pellacis Ulyſſi
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris:
Afflictus vitam in tenebris, luctuque, trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.

Nec tacui demens, & me, fors ſiqua tuliſſet,
Si patrios unquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi ultorem, & verbis odia aſpera movi:
Hinc mihi prima mali labes; hinc ſemper Ulyſſes
Criminibus terrere novis; hinc ſpargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conſcius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro.
Sed quid ego hæc autem nequicquã ingrata revolvo?
Quidve moror? ſi omnes uno ordine habetis Achi- [vos,
Idq; audire ſat eſt, jamdudum ſumite pœnas.
Hoc Itachus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum verò ardemus ſcitari, & quærere cauſas,
Ignari ſcelerum tantorum, artiſque Pelaſgæ.
Proſequitur pavitans, & ficto pectore fatur.
Sæpè fugam Danaï Troja cupiere relicta
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello.
Feciſſentque utinam! ſæpè illos aſpera ponti
Interclusit hyems, & terruit Auſter euntes.
Præcipuè cùm jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus: iſque adytis hæc triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa,
Cùm primùm Iliacas, Danaï, veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obſtupuere animi, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor, cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ ſint ea numina Divûm
Flagitat: & mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſua quenquam, aut opponere morti,
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compoſitò rumpit vocem, & me deſtinat aræ.

Aſſenſere omnes, &, quæ ſibi quiſque timebat,
Unius in miſeri exitium converſa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva
Delitui, dum vela darent, ſi forte dediſſent.
Nec mihi jam patriam antiquam ſpes ulla videndi,
Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro: miſerere laborum
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, & miſereſcimus ultrò.
Ipſe viro primus manicas, atque arcta levari
Vincla jubet Priamus, dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Grajos:
Noſter eris, mihiq; hæc ediſſere vera roganti: [thor?
Quo molem hanc immanis equi ſtatuêre? quis au-
Quidve petunt? quæ relligio? aut quæ machina belli?
Dixerat. Ille dolis inſtructus, & arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas:
Vos æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait; vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittæque Deûm, quas hoſtia geſſi:
Fas mihi Grajorum ſacrata reſolvere jura:
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Siqua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modò promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem, ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaûm, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit: impius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes,
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo

Digitized by Google

Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem, manibuſque cruentis
Virgineas auſi Divæ contingere vittas:
Ex illo fluere, ac retrò ſublapſa referri
Spes Danaûm, fractæ vires, averſa *Deæ* mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum: arſere coruſcæ
Luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit; terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens, haſtamq; trementem.
Extemplò tentanda fugâ canit æquora Calchas:
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago, & curvis ſecum advexere carinis.
Et nunc, quòd patrias vento petiere Mycenas,
Arma, deoſque parant comites, pelagoque remenſo,
Improviſi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo
Effigiem ſtatuêre, nefas quæ triſte piaret.
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere juſſit,
Ne recipi in portis, aut duci in mœnia poſſit,
Neu populum antiqua ſub relligione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ,
Tum magnum exitium (quod Dii priùs omen in ipſum
Convertant) Priami imperio, Phrygibuſq; futurum.
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem,
Ultrò Aſiam magno Pelopeja ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis, perjurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis, lacrymiſque coacti,
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud majus miſeris, multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.

Digitized by Google

Laocoon, ductus Neptuno ſorte ſacerdos,
Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exſuperant undas, pars cætera pontum
Pone legit, ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo: jamque arva tenebant,
Ardenteſque oculos ſuffecti ſanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exſangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt, & primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus; & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite, & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas, atroque veneno:
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit:
Quales mugitus, fugit cùm ſaucius aras
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibuſque Deæ, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor, & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt, ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam:
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque divæ
Numina, conclamant.
Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis:
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, & ſtuppea vincula collo

Digitized by Google

Intendunt. ſcandit fatalis machina muros
Fœta armis, circùm pueri innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria, ô Divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedêre.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, Dei juſſu, non unquam credita Teucris.
Nos delubra Deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per urbem.
Vertitur intereà cœlum, & ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque, polumque,
Myrmidonumque dolos: fuſi per mœnia Teucri
Conticuere: ſopor feſſos complectitur artus.
Et jam Argiva Phalanx inſtructis navibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ,
Littora nota petens, flammas cùm regia puppis
Extulerat, fatiſque Deûm defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos, & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cavo ſe robore promunt
Tiſandrus, Stheneluſque duces, & dirus Ulyſſes,
Demiſſum lapſi per funem, Athamaſque, Theaſque,
Pelideſque Neoptulemus, primuſque Machàon,
Et Menelaüs, & ipſe doli fabricator Epeüs,
Invadunt urbem ſomno, vinoque ſepultam.
Cæduntur vigiles, portiſque patentibus omnes
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono Divûm gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus,
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento

Digitized by Google

Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore; qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes;
Squallentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios. ultrò flens ipſe videbar
Compellare virum, & mœſtas expromere voces.
O lux Dardaniæ, ſpes ô fidiſſima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus, Hector, ab oris
Expectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros: ruit alto à culmine Troja.
Sat patriæ, Priamoque datum: ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra, ſuoſque, tibi commendat Troja penates:
Hos cape fatorum comites: his mœnia quære:
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverſo intereà miſcentur mœnia luctu,
Et magis, atque magis (quanquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta receſſit)
Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
In ſegetem veluti cùm flamma furentibus Auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.

Digitized by Google

Tum verô manifeſta fides, Danaumque pateſcunt
Inſidiæ: jam Deiphobi dedit ampla ruinam
Vulcano ſuperante domus: jam proximus ardet
Ucalegon: Sigæa igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
Arma amens capio, nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi: furor, iraque mentem
Præcipitant, pulchrumque mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapſus Achivûm,
Panthus Othriades, arcis Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque Deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit, curſuque amens ad littora tendit.
Quo res ſumma loco, Panthu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia reddit:
Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Juppiter Argos
Tranſtulit: incenſa Danaï dominantur in urbe:
Arduus armatos mediis in mœnibus aſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans: portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis nunquam venêre Mycenis.
Obſedêre alii telis anguſta viarum
Oppoſiti. ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Othriadæ dictis, & numine Divûm
In flammas, & in arma feror: quò triſtis Erynnis,
Quò fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios, Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati per Lunam, Hypaniſque, Dymaſque,
Et lateri agglomerant noſtro, juveniſque Chorœbus
Mygdonides, illis qui ad Trojam fortè diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore:

Digitized by Google

Et gener auxilium Priamo, Phrygibuſque ferebat;
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi confertos audere in prælia vidi,
Incipio ſuper his: Juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora (ſi vobis audentem extrema cupido eſt
Certa ſequi, quæ ſit rebus fortuna videtis:
Exceſſere omnes, adytis, ariſque relictis,
Dii, quibus imperium hoc ſteterat) ſuccurritis urbi
Incenſæ: moriamur, & in media arma ruamus.
Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus, inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus exſpectant ſiccis; per tela, per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus
Urbis iter: nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poſſit lacrymis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos,
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, & relligioſa Deorum
Limina, nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus:
Victoreſque cadunt Danaï. crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Primus ſe Danaûm, magna comitante catervâ,
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
Inſcius, atque ultrò verbis compellat amicis.
Feſtinate viri. nam quæ tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primùm à navibus itis?
Dixit: & extemplò (neq; enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes:
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem

Digitized by Google

Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem.
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis:
Ignaroſque loci paſſim, & formidine captos
Sternimus: aſpirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans ſucceſſu, animiſque Chorœbus,
O ſocii, quà prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaûmque inſignia nobis
Aptemus: *dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?*
Arma dabunt ipſi. ſic fatus: deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur, laterique Argivum accommodat enſem.
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque juventus
Læta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
Vadimus immiſti Danaïs, haud numine noſtro,
Multaque per cæcam congreſſi prælia noctem
Conſerimus: multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, & litora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quenquam fidere divis!
Ecce, trahebatur paſſis Priameïa virgo
Crinibus à templo Caſſandra, adytiſque Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtrà,
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Chorœbus:
Et ſeſe medium injecit moriturus in agmen
Conſequimur cuncti, & denſis incurrimus armis.
Hic primùm ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima cædes
Armorum facie, & Grajarum errore jubarum,
Tum Danaï gemitu, atque ereptæ virginis ira,
Undique collecti invadunt; acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.

Digitized by Google

Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyruſque, Notuſque, & lætus Eoïs
Eurus equis : ſtridunt ſylvæ, ſævitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, ſi quos obſcura nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent: primi clypeos mentitaque tela
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
Ilicet obruimur numero: primuſque Chorœbus
Penelei dextra, divæ armipotentis ad aram
Procumbit. cadit & Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum, pereunt Hypaniſque, Dymaſque,
Confixi à ſociis: nec te tuá plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Teſtor: in occaſu veſtro nec tela, nec ullas,
Vitaviſſe vices Danaûm : &, ſi fata fuiſſent
Ut caderem, meruiſſe manu. divellimur inde;
Iphitus, & Pelias mecum; quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyſſi.
  Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic verò ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum, Danaoſque ad tecta ruentes
Cernimus, obſeſſumque acta teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos,
Nituntur gradibus: clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt: prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contrà, turres, ac tecta domorum
Culmina convellunt (his ſe quando ultima cernunt
Extrema jam in morte parant defendere telis)
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum
Devolvunt. alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores: has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi regis ſuccurrere tectis,

Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infelix quâ ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis: unde
Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.
Turrem in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaûm ſolitæ naves, & Achaïca caſtra:
Aggreſſi ferro circum, qua ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimuſque: ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaûm ſuper agmina latè
Incidit. aſt alii ſubeunt, nec ſaxa, nec ullum
Telorum intereà ceſſat genus. [rhus
Veſtibulum ante ipſum, primoque in limine Pyr-
Exultat telis, & luce coruſcus ahena.
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina paſtus
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis,
Armiger Automedon: uno omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.
Ipſe inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque à cardine vellit
Æratos. jamque exciſa trabe, firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt:
Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
Armatoſque vident ſtantes in limine primo.
At domus interior gemitu, miſeroque tumultu
Miſcetur: penituſque cavæ plangoribus ædes

Digitized by Google

Femineis ululant. ferit aurea ſidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre valent. labat ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
Immiſſi Danaï, & late loca milite complent.
Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campoſq; per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit. vidi ipſe furentem
Cæde Neóptolemum, geminoſq; in limine Atridas.
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro, ſpoliiſque ſuperbi
Procubuere. tenent Danaï, qua deficit ignis.
Forſitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis ubi captæ caſum, convulſaque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hoſtem,
Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbrâ complexa penates.
Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ
Condenſæ, & Divum amplexæ ſimulacra tenebant.
Ipſum autem ſumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit; Quæ mens tam dira, miſerrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget: non, ſi ipſe meus nunc afforet Hector.

Digitized by Google

Huc tandem concede ; hæc ara tuebitur omnes :
Aut moriere ſimul. ſic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacra longævum in ſede locavit.
Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hoſtes
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius. illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus
Inſequitur : jam jamq; manu tenet, & premit haſta.
Ut tandem ante oculos evaſit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit :
Hic, Priamus, quanquam in media jam morte tene-
Non tamen abſtinuit, nec voci, iræq; pepercit. [tur,
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis,
Dii (ſiqua eſt cœlo pietas, quæ talia curet)
Perſolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita ; qui nati coram me cernere lethum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo : ſed jura, fidemque
Supplicis erubuit, corpuſque exangue ſepulchro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Conjecit : rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus : Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori : illi mea triſtia fata,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipſa trementem
Traxit, &, in multo lapſantem ſanguine nati :
Implicuitque comam læva, dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum : hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam, & prolapſa videntem
Pergama, tot quondam populis, terriſq; ſuperbum
Regnatorem Aſiæ. jacet ingens littore truncus :
Avulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.

Digitized by Google

At me tum primum ſævus circumſtetit horror:
Obſtupui. ſubiit chari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creüſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Iüli,
Reſpicio, & quæ ſit me circum copia luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.
Jamque adeo ſuper unus eram, cum limina Veſtæ
Servantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaûm, & deſerti conjugis iras
Permetuens, Trojæ & patriæ communis Erynnis,
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira, cadentem
Ulciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriaſq; Mycenas
Aſpiciet? partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, natoſque videbit,
Iliadum turba, & Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita. namque etſi nullum memorabile nomen
Feminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem:
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas: animumque expleſſe juvabit
Ultricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia jactabam: & furiata mente ferebar:
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa Deam, qualiſque videri
Cœlicolis, & quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit. roſeoque hæc inſuper addidit ore.
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?

Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, ubi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet conjuxne Creüſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnes undique Grajæ
Circum errant acies: &, ni mea cura reſiſtat,
Jam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ,
Culpatuſve Paris: verum inclementia Divûm
Has evertit opes, ſternitque à culmine Trojam.
Aſpice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circùm
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Juſſa time, neu præceptis parêre recuſa)
Hic, ubi disjectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, miſtoque undantem pulvere fumum;
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque à ſedibus urbem
Eruit. hic Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia (reſpice) Pallas
Inſedit, nimbo effulgens, & Gorgone ſæva.
Ipſe pater Danaïs animos, vireſque ſecundas
Sufficit: ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe nate fugam, finemque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat: & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna Deûm.
Tum verò omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum,
Cùm ferro acciſam, crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim: illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim evicta, ſupremùm

Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente Deo flammam inter, & hoſtes
Expedior : dant tela locum, flammæque recedunt.
Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos : genitor, quem tollere in altos
Optabam primùm montes, primùmque petebam,
Abnegat exciſa vitam producere Troja,
Exiliumque pati. Vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes. ſatis una, ſuperque
Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.
Sic ô, ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam; miſerebitur hoſtis;
Exuviaſque petet. Facilis jactura ſepulchri eſt.
Jampridem inviſus divis, & inutilis annos
Demoror, ex quo me Divûm pater, atque hominum
Fulminis afflavit ventis, & contigit igni. [rex
Talia perſtabat memorans, fixuſque manebat.
Nos contrà effuſi lacrymis, conjuxque Creüſa,
Aſcaniuſque, omniſque domus, ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat; inceptoque, & ſedibus hæret in iiſdem.
Rurſus in arma feror, mortemq; miſerrimus opto.
Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Speraſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta ſuperis placet urbe relinqui,
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Trojæ,
Teque, tuoſque juvat, patet iſti janua letho:
Jamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtrũcat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quo me per tela, per ignes
Eripis; aut mediis hoſtem in penetralibus, utque
Aſcaniumque, patremque meum, juxtaq; Creüſam

Digitized by Google

Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma, vocat lux ultima victos,
Reddite me Danaïs: ſinite inſtaurata reviſam
Prælia: nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus, clypeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Hærebat, parvumque patri tendebat Iülum:
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis,
Hanc primùm tutare domum. Cui parvus Iülus,
Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cùm ſubitum, dictuque oritur mirabile monſtrum.
Namque manus inter, mœſtorumque ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Iüli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtringuere fontibus ignes.
At pater Anchiſes oculos ad ſidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit:
Jupiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos; hoc tantùm: & ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma.
Vix ea fatus erat ſenior: ſubitoque fragore
Intonuit lævum, & de cœlo lapſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam ſumma ſuper labentem culmina tecti
Cernimus, Idæa claram ſe condere ſylvâ,
Signantemque vias: tùm longo limite ſulcus
Dat lucem, & latè circùm loca ſulphure fumant.
Hic verò victus genitor ſe tollit ad auras,
Affaturque Deos, & ſanctum ſidus adorat.
Jam jam nulla mora eſt: ſequor, & quà ducitis, adſum
Dii patrii ſervate domum, ſervate nepotem:

Veſtrum hoc augurium, veſtroq; in numine Troja:
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo. [eſt,
Dixerat ille : & jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiuſque æſtus incendia volvunt.
Ergò agè, chare pater, cervici imponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte gravabit:
Quò res cunq; cadent, unum, & commune periclum,
Una ſalus ambobus erit : mihi parvus Iülus
Sit comes, & longè ſervet veſtigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus, templumque vetuſtum
Deſertæ Cereris, juxtaque antiqua cupreſſus,
Relligione patrum multos ſervata per annos.
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu genitor, cape ſacra manu, patrioſque Penates:
Me bello è tanto digreſſum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros, ſubjectaque colla
Veſte ſuper, fulvique inſternor pelle leonis,
Succedoque oneri : dextræ ſe parvus Iülus
Implicuit, ſequiturque patrem non paſſibus æquis:
Ponè ſubit conjux, ferimur per opaca locorum :
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique, oneriq; timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe viam ; ſubitò cùm creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorque per umbram
Proſpiciens, Nate, exclamat, fuge nate, propinquant:
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.
Hic mihi neſcio, quod trepido malè numen amicum
Confuſam eripuit mentem : namque avia curſu
Dum ſequor, & nota excedo regione viarum,
Heu miſero conjux fatóne erepta Creüſa

Subſtitit, erravitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec pòſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec prius amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quàm tumulum antiquæ Cereris, ſedemq; ſacratam
Venimus: hic demum collectis omnibus, una
Defuit, & comites, natumque virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumque, deorum-
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe? [que?
Aſcanium, Anchiſenque patrem, Teucroſque pe-
Commendo ſociis, & curva valle recondo. [nates
Ipſe urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, & rurſus caput objectare periclis.
Principiò muros, obſcuraque limina portæ,
Quà greſſum extuleram, repeto, & veſtigia retrò
Obſervata ſequor per noctem, & lumine luſtro.
Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum ſi fortè pedem, ſi fortè, tuliſſet,
Me refero. irruerant Danaï, & tectum omne tene-
Ilicet ignis edax ſumma ad veſtigia vento [bant,
Volvitur; exſuperant flammæ; furit æſtus ad auras.
Procedo ad Priami ſedes, arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis, Junonis aſylo
Cuſtodes lecti Phœnix, & dirus Ulyſſes
Prædam aſſervabant. hic undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur: pueri, & pavidæ longo ordine matres
Stant circùm.
Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias: mœſtuſque Creüſam
Nequicquam ingeminans, iterumque, iterumq; vo-
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti [cavi.
Infelix ſimulacrum, atque ipſius umbra Creüſæ
Viſa mihi ante oculos, & nota major imago.
Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit.

Digitized by Google

Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum inſano juvat indulgere labori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine Divûm
Eveniunt, nec te hinc comitem aſportare Creüſam
Fas: haud ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exilia, & vaſtum maris æquor arandum.
Ad terram Heſperiam venies: ubi Lydius, arva
Inter opima virûm, leni fluit agmine Tibris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
Parta tibi: lacrymas delictæ pelle Creüſæ.
Non ego Myrmidonum ſedes, Dolopumve ſuperbas
Aſpiciam: aut Grajis ſervitum matribus ibo,
Dardanis, & divæ Veneris nurus:
Sed me magna Deûm genitrix his detinet oris.
Jamque vale, & nati ſerva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, & multa volentem
Dicere, deſeruit, tenueſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circùm,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios, conſumpta nocte, reviſo,
Atque hic ingentem comitum affluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum, matreſque, viroſque,
Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
Undique convenere, animis opibuſque parati,
In quaſcunque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petivi.

PUB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER III.

ARGUMENTUM.

EVerſa Troja, Æneas collectis ſuorum reliquiis, quæ cæde flammiſque ſupererant, parataque apud Antandrum viginti navium claſſe, primum in Thraciam defertur: ubi cum futuræ urbis fundamenta poneret, territus Polydori à Polymneſtore cæſi prodigiis, Delum petit. Conſultoque ſibi Apollinis oraculo, cum antiquam gentis ſuæ matrem, hoc eſt, primam originis ſuæ terram repetendam didiciſſet, falſa Anchiſæ patris interpretatione adductus, Cretam contendit. Verum cum ibi quoque, poſitis jam mœnibus, graviſſima peſte exagitaretur, in ſomnis monitus à diis penatibus, relicta Cretâ Italiam petit. Ibi ſubito oborta tempeſtate, primum ad Strophades inſulas appulſus, ab Harpyis infeſtatur, mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram prætervectus, Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui poſt Pyrrhi cædem Andromache in conjugium ceſſerat. Helenus Æneam hoſpitio excepit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiumque terra marique periculorum certiorem facit. Æneas, relicta Epiro, Tarentum, primamque Italiæ oram prætervectus, ad eam Siciliæ partem, quæ Ætnæ monti adjacet, appellitur. Ibi A-

Achemenidem ab Vlyſſe in Cyclopis antro deſertum, ſupplicem recipit, edoctuſque ab eo de Cyclopum feritate, inde anchoras ſolvit: memorque præceptorum Heleni, vitatis Charybdis & Scyllæ periculis, Siciliæ litora longo circuitu circumvectus, tandem Drepanum advehitur, ubi Anchiſes tum ſenio, tum longa navigationis jactatione fatigatus fatis concedit. Inde Italiam petiturus immiſſa ab Æolo ſubita tempeſtate, in Africam ejicitur; quam partem libro primo exſequitur.

POSTQUAM res Aſiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam viſum ſuperis, ceciditque ſuperbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja:
Diverſa exilia, & deſertas quærere terras
Auguriis agimur Divûm: claſſemque ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ;
Incerti quò fata ferant, ubi ſiſtere detur:
Contrahimuſque viros. Vix prima inceperat æſtas;
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat.
Litora tum patriæ lacrymans, portuſque relinquo,
Et campos, ubi Troja fuit. feror exul in altum
Cum ſociis, natoque, penatibus, & magnis Diis.
Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis:
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo,
Hoſpitium antiquum Trojæ ſociique Penates,
Dum fortuna fuit: feror huc, & littore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis,
Æneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, divîſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum, ſuperoque nitentem
Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum.
Fortè fuit juxtà tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.

Digitized by Google

Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſylvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
Horrendum, & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant: mihi frigidus horror
Membra quatit, geliduſque coït formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo, nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumque patrem, Geticis qui præſidet arvis:
Ritè ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia niſu
Aggredior, genibuſque adverſæ obluctor arenæ,
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures.
Quid miſerum, Ænea, laceras? jam parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus: non me tibi Troja
Externum tulit; haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum:
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.
Tum verò ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere ma-
Infelix Priamus furtìm mandarat alendum [gno
Threïcio regi: cùm jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrûm; & fortuna receſſit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma ſequutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri ſacra fames? poſtquàm pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtra Deûm refero, & quæ ſit ſententia, poſco.

Omnibus idem animus, ſcelerata excedere terra,
Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus Auſtros
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: ſtant manibus aræ
Cæruleis mœſtæ vittis, atraque cupreſſo,
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras, animamque ſepulchro
Condimus, & magna ſupremùm voce ciemus.
Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in altum;
Deducunt ſocii naves, & littora complent.
Provehimur portu, terræque urbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereïdum matri, & Neptuno Ægæo:
Quam pius Arcitenens, oras & littora circum
Errantem, Mycone celſâ Gyaroque revinxit:
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit. egreſſi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum, Phœbiq; ſacerdos,
Vittis, & ſacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Jungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.
Templa Dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto.
Da propriam, Thymbræe, domum, da mœnia feſſis,
Et genus, & manſuram urbem: ſerva altera Trojæ
Pergama, relliquias Danaûm, atque immitis Achilli.
Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da, pater, augurium, atque animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia viſa repente,
Liminaque, lauruſque Dei, totuſque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina recluſis.
Submiſſi petimus terram, & vox fertur ad aures.
Dardanidæ duri, quæ vos à ſtirpe parentum

Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: miſtoque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti, quæ ſint ea mœnia, quærunt;
Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorũ,
Audite, ô proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta Jovis magni medio jacet inſula ponto:
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
Maximus unde pater (ſi ritè audita recordor)
Teucrus Rhœteas primùm eſt advectus ad oras,
Optavitque locum regno. nondum Ilium, & arces
Pergameæ ſteterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et juncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, & Divûm ducunt quà juſſa, ſequamur,
Placemus ventos, & Gnoſſia regna petamus,
Nec longo diſtant curſu: (modò Jupiter adſit)
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque litora Cretæ,
Hoſte vacare domos, ſedeſque aſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus,
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyſam,
Oliaron, niveamque Paron, ſparſaſque per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor:
Hortantur ſocii, Cretam, proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:

Digitized by Google

Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamque voco, & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque fere ſicco ſubductæ litore puppes:
Connubiis, arviſque novis operata juventus:
Jura domoſque dabam, ſubito cum tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque, ſatiſque lues, & lethifer annus,
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum ſteriles exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad oraculum Ortygiæ, Phæbumque remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem feſſis finem rebus ferat: unde laborum
Tentare auxilium jubeat: quò vertere curſus.
Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat,
Effigies ſacræ Divûm Phrygiique penates,
Quos mecum à Troja, mediiſque ex ignibus urbis
Extuleram, viſi ante oculos aſtare jacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine, quà ſe
Plena per inſertas fundebat Luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit, & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incenſa, tuaque arma ſecuti:
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor,
Iidem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ ſedes: non hæc tibi littora ſuaſit
Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
Eſt locus (Heſperiam Graji cognomine dicunt)
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
OEnotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.

Digitized by Google

Hæ nobis propriæ ſedes; hinc Dardanus ortus;
Jaſiuſque pater, genus à quo principe noſtrum.
Surge, age, & hæc lætus longævo dicta parenti,
Haud dubitanda refer. Coritum, terraſque require
Auſonias. Dictæa negat tibi Jupiter arva.
Talibus attonitus viſis, ac voce Deorum,
(Nec ſopor illud erat, ſed coram agnoſcere vultus,
Velataſque comas, præſentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio è ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis. perfecto lætus honore
Anchiſen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminoſque parentes,
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro,
Et ſæpè Heſperiam, ſæpè Itala regna vocare.
Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait: & cuncti dictis paremus ovantes.
Hanc quoque deſerimus ſedem, pauciſque relictis
Vela damus, vaſtumque cava trabe currimus æquor.
Poſtquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undique, & undiq; pontus;
Tum mihi cæruleus ſupra caput adſtitit imber,
Noctem, hyememque ferens, & inhorruit unda tenebris.
Continuò venti volvunt mare, magnaque ſurgunt
Æquora, diſperſi jactamur gurgite vaſto.
Involvêre diem nimbi, & nox humida cœlum
Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem, noctemque negat diſcernere cœlo,

Digitized by Google

Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda.
Tres adeò incertos cæca caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primùm ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt; remis inſurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me littora primùm
Accipiunt. Strophades Grajo ſtant nomine dictæ
Inſulæ Iōnio in magno: quas dira Celæno,
Harpyïæque colunt aliæ: Phineïa poſtquam
Clauſa domus, menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Peſtis, & ira Deûm Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus, ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode, per herbam.
Irruimus ferro, & divos, ipſumque vocamus
In prædam, partemque Jovem. tunc littore curvo
Exſtruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitò horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyïæ, & magnis quatiunt clangoribus alas.
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longo ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circum, atque horrentibus umbris.
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cœli, cæciſque latebris
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis.
Polluit ore dapes. ſociis tunc arma capeſſant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus, ac juſſi faciunt, tectoſque per herbam
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.

Ergo ubi delapſæ ſonitum per curva dedêre
Litora : dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Ære cavo: invadunt ſocii, & nova prælia tentant,
Obſcœnas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, [illegible] vulnera tergo
Accipiunt, celerique fuga ſub [illegible]a lapſæ,
Semeſam prædam, & veſtigia fœda relinquunt.
Una in præcelſa conſedit rupe Celæno,
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem :
Bellum etiam pro cæde boum, ſtratiſque juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis ?
Et patrio inſontes Harpyïas pellere regno ?
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis :
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit :
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quàm vos dira fames, noſtræque injuria cædis
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit, & in ſylvam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Diriguit : cecidere animi : nec jam ampliùs armis,
Sed votis precibuſque jubent expoſcere pacem :
Sive Deæ, ſeu ſint diræ, obſcœnæque volucres.
At pater Anchiſes, paſſis de litore palmis
Numina magna vocat, meritoſque indicit honores,
Dii prohibete minas : Dii talem avertite caſum:
Et placidi ſervate pios. Tum litore funem
Diripere, excuſſoſque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti : fugimus ſpumantibus undis,
Quà curſum ventuſque, gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis.
Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laërtia regna,
Et terram altricem ſævi execramur Ulyſſi.

Digitized by Google

Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo
Hunc petimus feſſi, & parvæ ſuccedimus urbi:
Anchora de prora jacitur, ſtant litore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras,
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias, oleo labente, palæſtras
Nudati ſocii: juvat evaſiſſe tot urbes
Argolicas, mediosque fugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat undas.
Ære cavo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus adverſis fixo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danaïs victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris,
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abſcondimus arces,
Litoraque Epeïri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Grajas regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi, ſceptriſque potitum.
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroque incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes, & littora linquens.
Solennes tum fortè dapes, & triſtia dona,
Ante urbem in luco falſi Simoëntis ad undam
Libabat cineri Andromache, Maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſam lacrymis, ſacraverat aras.
Ut me conſpexit venientem, & Troïa circum
Arma amens vidit, magnis exterrita monſtris,
Diriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit:
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:

Digitized by Google

Veranе te facies, verus mihi nuncius affers,
Nate Deâ? vivisne? aut, ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? dixit, lacrymaſque effudit, & om-
Implevit clamore locum. vix pauca furenti [nem
Subjicio, & raris, turbatus, vocibus hiſco.
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco:
Ne dubita: nam vera vides.
Heu, quis te caſus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reviſit?
Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia ſervas?
Dejecit vultum, & demiſſa voce loquuta eſt:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mœnibus altis
Juſſa mori; quæ ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile.
Nos, patria incenſa, diverſa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ faſtus, Juvenemque ſuperbum,
Servitio enixæ tulimus: qui deinde ſequutus
Ledæam Hermionem, Lacedæmonioſque hymenæos,
Me famulam, famuloq; Heleno tranſmiſit haben-
Aſt illum, ereptæ magno inflammatus amore [dam.
Conjugis, & ſcelerum furiis agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano à Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedêre?
Aut quiſnam ignarum noſtris Deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperatne, & veſcitur aura?
Quem tibi jam Troja.
Ecquæ jam puero eſt amiſſæ cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animóſque viriles
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longoſque ciebat
Incaſſum fletus, cùm ſeſe à mœnibus heros

Priamides multis Helenus comitantibus offert:
Agnoſcitque ſuos, lætuſque ad mœnia ducit,
Et multum lacrymas verba inter ſingula fundit.
Procedo, & parvam Trojam, ſimulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnoſco, Scææque amplector limina portæ.
Nec non & Teucri ſocia ſimul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
Impoſitis auro dapibus; pateraſque tenebant.
Jamque dies, alterque dies proceſſit, & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus Auſtro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo:
Trojugena, interpres Divûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ:
Fare age (namq; omnem curſum mihi proſpera di-
Relligio, & cuncti ſuaſerunt numine Divi [xit
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novum, dictuque nefas, Harpyïa Celæno
Prodigium canit, & triſtes denunciat iras,
Obſcenamque famem) quæ prima pericula vito,
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores.
Hic Helenus, cæſis primum de more juvencis,
Exorat pacem Divûm, vittaſque reſolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit:
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos:
Nate Dea (nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata Deûm rex
Sortitur, volvitque vices; is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis. prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,

Vicinoſque, ignare, paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Æææque inſula Circes,
Quam tuta poſſis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis undam,
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba ſolo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Grajis.
Hic & Narycii poſuerunt mœnia Locri:
Et Salentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin, ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in litore ſolves:
Purpureo velare comas adopertus amictu,
Nequa inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto,
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori:
Læva tibi tellus, & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge litus, & undas.
Hæc loca vi quondam, & vaſta convulſa ruina,
(*Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas*)
Diſſiluiſſe ferunt: cum protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis

Digitized by Google

Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque, & urbes
Litore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
Ora exſertantem, & naves in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema immani corpore Piſtris,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus.
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea, ſi qua eſt Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum ſi veris implet Apollo,
Unum illud tibi, nate dea, proque omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumq; iterumq; monebo.
Junonis magnæ primum prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis: ſic denique victor
Trinacria fines Italos mittere relicta.
Huc ubi delatus Cumæam acceſſeris urbem,
Divinoſque lacus, & Averna ſonantia ſilvis,
Inſanam vatem aſpicies: quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas, & nomina mandat.
Quæcumque in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro ſecluſa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt:
Verum eadem, verſo tenues cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes;
Nunquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat,
Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti:

Digitized by Google

(Quamvis increpitent ſocii, & vi curſus in altum
Vela vocet, poſſiſque ſinus implere ſecundos :)
Quin adeas vatem, precibuſque oracula poſcas :
Ipſa canat, vocemque volens, atque ora reſolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſque feraſq; laborem,
Expediet, curſuſque dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt, quæ noſtra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt,
Dona dehinc auro gravia, ſectoque elephanto
Imperat ad naves ferri: ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas,
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem,
Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantes,
Arma Neoptolemi, ſunt & ſua dona parenti,
Addit equos, additque duces.
Remigium ſupplet : ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes, fieret vento mora nequa ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore :
Conjugio, Anchiſa, Veneris dignate ſuperbo,
Cura Deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniæ tellus: hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix nati pietate. quid ultra
Provehor, & fando ſurgentes demoror Auſtros?
Nec minus Andromache digreſſu mœſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtemine veſtes.
Et Phrygiam Aſcanio chlamydem: nec cedit honori.
Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur :
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearũ
Sint, puer, & longum Andromaches teſtentur amorẽ
Conjugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago:

Digitized by Google

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis.
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum:
Arva neque Auſoniæ, ſemper cedentia retro,
Quærenda. effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus. melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.
Si quando Tibrim, vicinaque Thibridis arva:
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
Cognatas urbes olim, populoſque propinquos
Epeïro Heſperia, quibus idem Dardanus autor,
Atque idem caſus, unam faciemus utramque
Trojam animis. maneat noſtros ea cura nepotes.
Provehimur pelago, vicina Ceraunia juxta:
Unde iter Italiam, curſuſque breviſſimus undis.
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam
Sortiti remos, paſſimque in littore ſicco
Corpora curamus: feſſos ſopor irrigat artus.
Nec dum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluviaſq; Hyadas, geminoſque Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno,
Dat clarum è puppi ſignum, nos caſtra movemus,
Tentamuſque viam, & velorum pandimus alas.
Jamque rubeſcebat ſtellis aurora fugatis,
Cum procul obſcuros colles, humilemque videmus
Italiam: Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto ſocii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera corona

Digitized by Google

Induit, implevitque mero; Divoſque vocavit.
Stans celſa in puppi.
Dii, maris, & terræ, tempeſtatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & ſpirate ſecundi.
Crebreſcunt optatæ auræ, portuſque pateſcit
Jam propior, templumq; apparet in arce Minervæ,
Vela legunt ſocii, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum.
Objectæ ſalſa ſpumant aſpergine cautes:
Ipſe latet, gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitque à litore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore nivali.
Et pater Anchiſes, Bellum, ô terra hoſpita, portas:
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minan-
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti [tur.
Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre.
Spes eſt pacis, ait. tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes.
Et capita ante aras Pyrygio velamur amictu:
Præceptiſque Heleni, dederat quæ maxima, ritè
Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.
Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum:
Grajugenumque domos, ſuſpectaq; linguimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur. attollit ſe diva Lacinia contra,
Cauloniſque arces, & navifragum Scylacæum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad litora voces:
Exſultantque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
Et pater Anchiſes: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat:
Eripite, ô ſocii, pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt: primuſque rudentem

Contorſit lævas proram Palinurus ad undas,
Lævam cuncta cohors remis, ventiſque petivit.
Tollimur in cœlum curvato gurgite: & iidem
Subducta ad manes imos deſcendimus unda.
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere,
Ter ſpumam eliſam, & rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum ſole reliquit:
Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe, ſed horrificis juxtà tonat Ætna ruinis:
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente favilla:
Attollitque globos flammarum, & ſidera lambit.
Interdum ſcopulos, avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis;
Et feſſum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti in ſylvis immania monſtra
Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthrâ
Siderea polus: obſcuro ſed nubila cœlo:
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo;
Humentemque aurora polo dimoverat umbram:
Cum ſubito è ſylvis, macie confecta ſuprema,
Ignoti nova forma viri, miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus ad litora tendit.
Reſpicimus: dira illuvies, immiſſaque barba,
Conſertum tegmen ſpinis: at cætera Grajus,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis:
Iſque ubi Dardanios habitus, & Troïa vidit
Arma procul; paulum aſpectu conterritus hæſit.

Digitized by Google

Continuitque gradum: mox ſeſe ad littora præceps
Cum fletu precibuſque tulit. per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cœli ſpirabile lumen:
Tollite me Teucri; quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit. ſcio me Danaïs è claſſibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque immergite ponto.
Si pereo manibus hominum, periiſſe juvabit.
Dixerat. & genua amplexus, genibuſque volutans
Hærebat: qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur, quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus,
Dat juveni, atque animum præſenti pignore firmat.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca comes infelicis Ulyſſi,
Nomine Achæmenides, Trojam genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque utinam fortuna) profectus.
Hîc me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocii vaſto Cyclopis in antro,
Deſeruere: domus ſanie, dapibuſque cruentis,
Intus opaca, ingens: ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera (Dii talem terris avertite peſtem)
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet duo de numero cùm corpora noſtro
Prenſa manu magna medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum: ſanieque aſperſa natarent
Limina: vidi atro cùm membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impune quidem, nec talia paſſus Ulyſſes,
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus
Cervicem inflexam poſuit, jacuitque per antrum
Immenſum, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commiſta mero, nos magna precati

Numina, ſortitique vices, una undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis inſtar:
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras,
Sed fugite ô miſeri, fugite, atque ab littore funem
Rumpite.
Nam, qualis, quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat,
Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam Lunæ ſe cornua lumine complent,
Cum vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſq; traho, vaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum, vocemque tremiſco:
Victum infelicem baccas, lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc primum ad litora claſſem
Conſpexi venientem: huic me, quæcumque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocunq; abſumite letho.
Vix ea fatus erat: ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, & litora nota petentem:
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat:
Lanigeræ comitantur oves, ea ſola voluptas,
Solamenque mali.
Poſtquàm altos tetigit fluctus, & ad æquora venit:
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem;
Dentibus infrendens gemitu: graditurq; per æquor
Jam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nec procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito; tacitique incidere funem,
Verrimus & proni certantibus æquora remis:

Digitized by Google

Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verùm ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Jonios fluctus æquare ſequendo,
Clamorem immenſum tollit: quo Pontus, & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque immugiit Ætna cavernis.
At genus è ſylvis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora complent.
Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes;
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aëriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterunt, ſylva alta Jovis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocumque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contrà, juſſa monent Heleni, Scyllam, atque Charybdim
Inter utramque viam, lethi diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retrò.
Ecce autem Boreas anguſta à ſede Pelori
Miſſus adeſt. vivo prætervehor oſtia ſaxo
Pantagiæ, Megaroſq; ſinus, Tapſumque jacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achæmenides, comes infelicis Ulyſſi.
Sicanio prætenta ſinu jacet inſula, contra
Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare: qui nunc
Ore, Arethuſa, tuo Siculis confunditur undis.
Numina magna loci juſſi veneramur: & inde
Exſupero præpingue ſolum ſtagnantis Elori.
Hinc altas cautes, projectaque ſaxa Pachyni
Radimus, & fatis nunquam conceſſa moveri
Apparet Camarina procul, campique Geloï,
Immaniſque Gela fluvii cognomine dicta:
Arduus inde Agragas oſtentat maxima longè

Digitized by Google

Mœnia, magnanimûm quondam generator equo-
Teque datis linquo ventis, palmoſa Selinis, [rum:
Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa cæcis.
Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit. hîc, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ, caſuſque levamen
Amitto Anchiſen. hîc me, pater optime, feſſum
Deſeris, heu! tantis nequicquam erepte periclis.
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.
Sic pater Æneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat Divûm, curſuſque docebat.
Conticuit tandem, factoque hîc fine quievit.

Digitized by Google

PVB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Dido amore Æneæ inſaniens, animi ſui morbum ſorori aperit: ejuſque conſilium ſequuta, ad nuptias animum adjicit. Iuno quoque, ut Æneam facilius ab Italia averteret, agit cum Venere, ut ejus bona cum venia liceat Æneæ Eliſam uxorem ducere: quoque id commodius fieri poſſit, ſe opportunitatem oblaturam oſtendit. Poſtridie Æneas, & Dido venatum proficiſcuntur. Ibi omnibus jam prædæ intentis, Iuno ſubitam immittit tempeſtatem. Comites alius alio diffugiunt. Æneas & Dido in idem antrum conveniunt, ibique infauſtis ominibus conjunguntur. Interim Iupiter Iarbæ Getulorum regis, (qui advenam ſibi præferri iniquo animo ferebat,) precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Æneam, jubetque ut relicta Africa in Italiam naviget. Ille Iovis imperio morem gerens, quæcunque ad navigationem erant neceſſaria, clam per ſocios parari jubet: Cæterum Dido ubi claſſem inſtaurari ſenſit, ſuſpicata id quod res erat, graviter cum ipſo expoſtulat, precibuſque, & lacrymis tum per ſeipſam, tum per ſororem, eum ab incepto revocare conatur. Æneas iterum in ſomnis à Mercurio admonitus, intempeſta nocte anchoras ſolvit. Illa doloris impatiens, in editiſſima ædium parte,

parte, ſimulatione ſacrorum ingentem pyram extruit, ablegataque Barce Sichæi nutrice, ne quid deſtinatæ morti impedimenti afferret, necem ſibi conſciſcit.

AT regina gravi jamdudum ſaucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cùm ſic unanimem alloquitur malè ſana ſororem:
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent!
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!
Quem ſeſe ore ferens! quàm forti pectore, & armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum, immotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquàm primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæſum thalami, tedæque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos fraterna cæde Penates,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit. agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiſcat,
Vel pater omnipotẽs adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes Umbras Erebi, noctemque profundam;
Antè, pudor, quàm te violo, aut tua jura reſolvo.
Ille meos, primus, qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit. ille habeat ſecum, ſervetque ſepulchro.
Sic effata, ſinum lacrymis implevit obortis.

Digitized by Google

Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetuâ mœrens carpêre juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut Manes credis curare ſepultos?
Eſto, ægram nulli quondam flexere mariti;
Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Jarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit. placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum conſederis arvis?
Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. quid bella Tyro ſurgentia dicam,
Germanique minas?
Diis equidem auſpicibus reor, & Junone ſecunda
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas. [gna
Quam tu urbem ſoror, hanc cernes! quæ ſurgere re-
Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica ſe quantis attollet gloria rebus!
Tu modo poſce Deos veniam, ſacriſque litatis,
Indulge hoſpitio, cauſaſque innecte morandi,
Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion,
Quaſſatæque rates, & non tractabile cœlum
His dictis incenſum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, ſolvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt, mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo.
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis, pecudumque recluſis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas

Digitized by Google

Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens: qualis conjecta cerva ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. illa fuga ſylvas ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri lethàlis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit,
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit,
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Pòſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mœret vacua, ſtratiſque relictis
Incubat. illum abſens abſentem auditque, videtque:
Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres; non arma juventus
Exercet, portuſve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Chara Jovis conjux, nec famam obſtare furori;
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.
Egregiam verò laudem, & ſpolia ampla refertis
Tuque, puerque tuus: magnum, & memorabile nomen.
Una dolo Divûm ſi femina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam, pactoſq; Hymenæos
Exercemus? Habes tota quod mente petiſti:
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum paribuſq; regamus

Digitized by Google

Anna refert : O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetuâ mœrens carpêre juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut Manes credis curare ſepultos?
Eſto, ægram nulli quondam flexere mariti;
Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Jarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit. placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum conſederis arvis?
Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. quid bella Tyro ſurgentia dicam,
Germanique minas?
Diis equidem auſpicibus reor, & Junone ſecunda
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas. [gna
Quam tu urbem ſoror, hanc cernes! quæ ſurgere re-
Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica ſe quantis attollet gloria rebus!
Tu modo poſce Deos veniam, ſacriſque li
Indulge hoſpitio, cauſaſque innecte
Dum pelago deſævit hyems, & aq
Quaſſatæque rates, & non tracta
His dictis incenſum animum in
Spemque dedit dubiæ menti,
Principio delubra adeunt,
Exquirunt. mactant lecta
Legiferæ Cereri, Phœb
Junoni ante om
Ipſa tenens
Candent
Aut a
Inſt

[redacted] s
[redacted] git.
[redacted] enta
[redacted] ,
[redacted] m
[redacted] hyrſi:
[redacted] m
[redacted] auro:
[redacted] :
[redacted]
[redacted] a luſtra,
[redacted]
Pôſt, ...
Luna ... a cervi
Sola ... linquunt.
... ri
... ræterit illos,
... rtia votis
... monte leonem.
... cœlum
... ndine nimbus.
... rojana juventus,
... diverſa per agros,
... montibus amnes.
... ojanus, eandem
... s, & pronuba Juno
... s, & conſcius æther
... larunt vertice Nymphæ:
... imuſque malorum
... ſpecie, famave movetur
... meditatur amorem:
... prætexit nomine culpam.
... as it fama per urbes:
... aliud velocius ullum,

Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (ſenſit enim ſimulata mente loquutam,
Quò regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contrà eſt ingreſſa Venus. Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
Si modò, quòd memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror, ſi Jupiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem, Trojaque profectis,
Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux: tibi fas animum tentare precando.
Perge, ſequar. Tum ſic excepit regia Juno.
Mecum erit iſte labor. nunc qua ratione, quod inſtat,
Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas, unaque miſerrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem commiſta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo,
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient. adero, &, tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenæus erit. Non adverſata petenti
Annuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.
Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit:
It portis, jubare exorto, delecta juventus,
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſyllique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exſpectant, oſtroque inſignis, & auro
Stat ſonipes, ac frena ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur, magna ſtipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,

Digitized by Google

Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Nec non & Phrygii comites, & lætus Iülus
Incedunt. ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe, ſaucium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xantique fluenta
Deſerit; ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratque choros, miſtique altaria circum
Creteſque, Dryopeſq; fremunt, pictiq; Agathyrſi:
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris: haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes atq; invia luſtra,
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis: alia de parte, patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, monteſq; relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo, jamque hos curſu, jam præterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit. inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diverſa per agros,
Tecta metu petiere. ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Trojanus, eandem
Deveniunt. prima & Tellus, & pronuba Juno
Dant ſignum: fulſere ignes, & conſcius æther
Connubii: ſummoque ulularunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primuſque malorum
Cauſſa fuit: neque enim ſpecie, famave movetur
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes;
Fama, malum, quo non aliud velocius ullum,

Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo:
Parva metu primò: mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam, ut perhibent, Cœo, Enceladoque ſororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis,
Monſtrum horrendum, ingens: cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter, mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno.
Luce ſedet cuſtos, aut ſumni culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat urbes;
Tam ficti pravique tenax, quàm nuncia veri.
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat
Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat.
Veniſſe Æneam Trojano à ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur jungere Dido.
Nunc hyemem inter ſe luxu, quam longa, fovere;
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc paſſim Dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iärbam:
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, rapta Garamantide Nymphâ,
Templa Jovi centum, latis immania regnis,
Centum aras poſuit, vigilemque ſacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis:
Jupiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris, Lenæum libat honorem,
Aſpicis hæc? an te, genitor, cum fulmina torques,
Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes

Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Femina, quæ noſtris errans in finibus, urbem
Exiguam pretio poſuit; cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu
Mæonia mentum mitra, crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur. nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens, oculoſque ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca Zephyros, & labere pennis;
Dardaniumque ducem (Tyria Carthagine qui nunc
Exſpectat, fatiſque datas non reſpicit urbes)
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit, Grajûmque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque fremen-
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri [tem
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem;
Aſcanione pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica in gente moratur,
Nec prolem Auſoniam, & Lavinia reſpicit arva?
Naviget hæc ſumma eſt: hic noſtri nuntius eſto.
Dixerat. ille patris magni parêre parabat
Imperio: & primùm pedibus talaria nectit
Aurea: quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit;
Dat ſomnos, adimitque, & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos, & turbida tranat

Digitized by Google

Nubila: jamque volans apicem, & latera ardua
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit; [cernit
Atlantis, cinctum aſſiduè cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulſatur & imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit: hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit, avi ſimilis, quæ circum litora, circum
Piſcoſos ſcopulos humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cœlumque volabat,
Litus arenoſum Libyæ, ventoſque ſecabat,
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primùm alatis tetigit magalia plantis,
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus jaſpide fulva
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice læna
Demiſſa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro:
Continuò invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exſtruis: heu regni, rerumque oblite tuarum!
Ipſe Deûm tibi me claro demittit Olympo.
Regnator, cœlum & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras.
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem:
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Iüli
Reſpice, cui regnum Italiæ Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore loquutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At verò Æneas adſpectu obmutuit amens,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fuga, dulceſque relinquere terras,

Digitized by Google

Attonitus tanto monitu imperioque Deorum.
Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? quæ prima exordia ſumat?
Atq; animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc;
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt: ſthum:
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Cloan-
Claſſem aptent taciti, ſocios ad litora cogant:
Arma parent, & quæ ſit rebus cauſa novandis
Diſſimulent. ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. ocyùs omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens eadem impia fama furenti
Detulit, armari claſſem, curſumque parari.
Sævit inops animi, totamque incenſa per urbem
Bacchatur. qualis commotis excita ſacris
Thyas, ubi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultrò:
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas? tacituſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quinetiam hyberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum
Crudelis! quid, ſi non arva aliena, domoſque
Ignotas peteres? & Troja antiqua maneret;
Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis? per ego has lacrymas, dextramque tuam, te,
(Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos,

Digitized by Google

Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum: miſerere domus labentis, & iſtam
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni
Odêre, infenſi Tyrii: te propter eundem
Exſtinctus pudor, &, quà ſola ſidera adibam,
Fama prior cui me moribundam deſeris, hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deſtruat, aut captam ducat Getulus Iärbas?
Saltem, ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi parvulus aulâ
Luderet Æneas, qui te tantùm ore referret,
Non equidem omnino capta, aut deſerta viderer.
Dixerat. ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, numquam, regina, negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ,
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar. nec ego hanc abſcondere furto,
Speravi, ne finge, fugam: nec conjugis unquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, & ſponte mea componere curas:
Urbem Trojanam primùm, dulceſque meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent:
Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ juſſêre capeſſere ſortes.
Hic amor, hæc patria eſt. Si te Carthaginis arces
Phœniſſam, Libycæque aſpectus detinet urbis,
Quæ tandem, Auſonia Teucros conſidere terra,
Invidia eſt? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchiſæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,

Digitized by Google

Admonet in ſomnis, & turbida terret imago:
Me puer Aſcanius, capitiſque injuria cari,
Quem regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres Divûm, Jove miſſus ab ipſo
(Teſtor utrumq; caput,) celeres mandata per auras
Detulit ipſe Deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine meque tuis incendere, teque querelis:
Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis; & ſic accenſa profatur:
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.
Nam quid diſſimulo, aut quæ me ad majora reſervo?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt?
Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides. ejectum litore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi:
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
Heu, Furiis incenſa feror. nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Jove miſſus ab ipſo
Interpres Divûm fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt: ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis: pete regna per undas.
Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpè vocaturum. ſequar atris ignibus abſens:
Et cum frigida mors anima ſeduxerit artus,
Omnibus Umbra locis adero. dabis, improbe, pœnas.
Audiam, & hæc Manes veniet mihi fama ſub imos.

His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit, ſeque ex oculis avertit, & aufert,
Linquens multa metu cunctantē, & multa parantē
Dicere. ſuſcipiunt famulæ, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.
At pius Æneas, quamquàm lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas;
Multa gemens, magnoq; animum labefactus amore.
Juſſa tamen Divûm exſequitur, claſſemque reviſit.
Tum vero Teucri incumbunt, & litore celſas
Deducunt toto naves. natat uncta carina:
Frondenteſque ferunt remos, & robora ſylvis
Infabricata, fugæ ſtudio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes:
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
Cùm populant, hyemis memores, tectoq; reponunt,
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt;
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi nunc Dido cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus, cum litora fervere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori,
Ne quid inexpertum fruſtrà moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum:
Undique convenere: vocat jam carbaſus auras,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre ſoror potero. miſeræ hoc tamen unum
Exſequere, Anna, mihi. ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri molleis aditus, & tempora noras.

Digitized by Google

I, ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum.
Non ego cum Danaïs Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſæ cineres maneſve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miſeræ det munus amanti:
Exſpectet facilemque fugam, ventoſque ferentes:
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat:
Tempus inane peto, requiem, ſpatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam (miſerere ſororis)
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relin-
Talibus orabat, taleſque miſerrima fletus [quam.
Fertque, refertque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant, placidaſque viri Deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſam valido cùm robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor, & altæ
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc, atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas:
Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
Quo magis incœptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcenum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis, & feſta fronde revinctum.

Digitized by Google

Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Viſa viri; nox cum terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces,
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Æneas: ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deſertá quærere terra.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſte;
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris
Cùm fugit, ultriceſque ſedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori: tempus ſecum ipſa, modumque
Exigit, & mœſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat.
Inveni, germana, viam (gratare ſorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
Oceani finem juxta, Solemque cadentem
Ultimus Æthiopum locus eſt, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum:
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos, epulaſque Draconi
Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, ſoporiferumque papaver,
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes,
Quas velit: aſt aliis duras immittere curas:
Siſtere aquam fluviis, & vertere ſidera retro:
Nocturnoſque ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor, chara, Deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier arteis.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit

Impius, exuviaſque omneis, lectumque jugalem
Quo perii, ſuperimponas: abolere nefandi
Cuncta viri monimenta jubet, monſtratq; ſacerdos.
Hæc effata ſilet. pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, quàm morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.
At regina, pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingenti, tædis, atque ilice ſecta,
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funereâ: ſuper exuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat; haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebumq;, Chaoſque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ:
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni.
Falcibus & meſſæ ad Lunam quæruntur aënis.
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni:
Quæritur & naſcentis equi de fronte revulſus,
Et matri præreptus amor.
Ipſa mola, manibuſque piis altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recincta
Teſtatur moritura Deos, & conſcia fati
Sidera: tum ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, juſtumque, memorq; precatur.
Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque & ſæva quierant
Æquora: cùm medio volvuntur ſidera lapſu:
Cum tacet omnis ager: pecudes, pictæq; volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa, nec unquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curæ, rurſuſque reſurgens

Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeò inſiſtit, ſecumque ita corde volutat.
En, quid ago? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque ultima Teucrûm
Juſſa ſequar? quia ne auxilio juvat antè levatos,
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem, fac velle, ſinet? ratibuſq; ſuperbis
Irriſam accipiet? neſcis heu perdita, nec dum
Laomedonteæ ſentis perjuria gentis?
Quid tum? ſola fuga nautas comitabor ovanteis.
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inſequar? & quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroq; averte dolorem.
Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
His germana malis oneras, atque objicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere, more feræ, tales nec tangere curas?
Non ſervata fides cineri, promiſſa Sichæo.
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt,
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque coloremque,
Et crines flavos, & membra decora juventæ.
Nate Deâ, *potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?*
Nec, quæ circumſtent te deinde pericula cernis
Demens! nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore verſat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æſtu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
Jam mare turbari trabibus, ſævaſque videbis
Collucere faces, jam fervere littora flammis.

Digitized by Google

Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eja age, rumpe moras. *varium, & mutabile ſemper*
Femina. ſic fatus, nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum verò Æneas, ſubitis exterritus umbris,
Corripit è ſomno corpus, ſociosque fatigat.
Præcipites vigilate viri, & conſidite tranſtris,
Solvite vela citi. Deus æthere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam, tortoſque incidere funes,
Ecce iterum ſtimulat. ſequimur te, ſancte Deorum,
Quiſquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adſis ô, placiduſque juves, & ſidera cœlo
Dextra feras. dixit: vaginaque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet; rapiuntque, ruuntque;
Litora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor:
Annixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina è ſpeculis, ut primùm albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis,
Litoraque, & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Terque, quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventeſque abſciſſa comas. Proh Jupiter ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient, totaque ex urbe ſequentur,
Diripientque rates alii navalibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mentem inſania mutat?
Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit, cùm ſceptra dabas. en dextra fideſque,
Quem ſecum patrios, ajunt, portare Penates:
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum divellere corpus, & undis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſque epulandum apponere menſis?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna. fuiſſet;

Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem,
Impleſſemque foros flammis: natumque, patremq;
Cum genere exſtinxem: memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras:
Tuque harum interpres curarum, & conſcia Juno,
Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbes,
Et Diræ ultrices, & dii morientis Eliſæ,
Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
Et noſtras audite preces. ſi tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt,
Et ſi fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu avulſus Iüli,
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera: nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hæc precor: hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
Tum vos, ô Tyrii ſtirpem, & genus omne futurum
Exercete odiis, cinerique hæc mittite noſtro
Munera. nullus amor populis, nec fœdera ſunto.
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque ſequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt ſe tempore vires,
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipſique nepotes.
Hæc ait: & partes animum verſabat in omneis,
Inviſam quærens quam primum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
(Namque ſuam patriâ antiquâ cinis ater habebat)
Annam, chara mihi nutrix, huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum, & monſtrata piacula ducat:
Sic veniat. tuque ipſa pia tege tempora vitta:
Sacra Jovi Stygio, quæ ritè incepta paravi,

Digitized by Google

Perficere eſt animus, finemque imponere curis,
Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait: illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida, & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium; non hos quæſitum munus in uſus.
Hic poſtquam Iliacas veſtes, notumque cubile
Conſpexit, paullum lacrymis, & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque noviſſima verba:
Dulces exuviæ, dum fata Deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem præclaram ſtatui: mea mœnia vidi;
Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi:
Felix, heu nimium felix, ſi litora tantum
Numquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ!
Dixit; & os impreſſa toro, moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. ſic, ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis.
Dixerat. atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus. it clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque, & femineo ululatu
Tecta fremunt, reſonat magnis plangoribus æther.
Non aliter, quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
Culmina perq; hominum volvantur, perq; Deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:

Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes, aræque parabant?
Quid primùm deſerta querar? comitemne ſororem
Spreviſti moriens? eadem me ad fata vocaſſes:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocavi
Voce Deos, ſic te ut poſita crudelis abeſſem?
Exſtinxi te, meque ſoror, populumque, patreſque
Sidonios, urbemque tuam. date, vulnera lymphis
Abluam. & extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. ſic fata, gradus evaſerat altos,
Semianimemque ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens, cubitoque innixa levavit;
Ter revoluta toro eſt, oculiſque errantibus alto
Quæſivit cœlo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Juno omnipotens longum miſerata dolorem,
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam, nexoſque reſolveret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore:
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat, & ſupra caput aſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.
Sic ait, & dextra crinem ſecat. omnis & una
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

Digitized by Google

PUB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER V.

ARGUMENTUM.

ÆNeas, relicta Carthagine, in Italiam navigans, vi tempeſtatis in Siciliam defertur, ubi, ab Aceſte benigne exceptus, manibus Anchiſæ patris, quem ſuperiori anno, eodem die, apud Drepanum ſepeliverat, anniverſarium ſacrum facit, ludoſque apud tumulum ejus inſtituit, ſuaque victoribus præmia decernit. Navali certamine vincit Cloanthus. Euryalus, Niſi dolo, curſu ſuperat. Entellus ſenex Daretem juveniliter ſe jactantem cæſtu vincit. Sagittandi peritia ſuperat Eurytion: prima tamen præmia, ætatis dignitatiſque habita ratione, Aceſtæ decernuntur, cujus ſagitta in aërem emiſſa ſubito exarſerat. Aſcanius in honorem Anchiſæ avi cum prima nobilitatis pueris equeſtres ludos pugnamque imaginariam exhibet. Interea Trojanæ mulieres, hortatu Iridis, longæque navigationis tædio, ignem in claſſem conjiciunt, quatuorque naves exurunt: cætera ſubita à Iove immiſſa pluvia, incendio ſunt erepta. Nocte ſequenti Anchiſes Æneæ filio in ſomnis apparens, Iovis verbis admonet, ut Naturæ conſilium ſequutus, mulieres, imbelleſque ſenes in Sicilia relinquat, ipſe cum juventutis robore, integraque ætatis flore in Italiam

naviget, Sibyllaque imprimis antrum adeat: illius enim ductu ſe in campos Elyſios eſſe venturum, ubi & poſteritatis ſuæ ſeriem omniumque inſtantium bellorum diſcat eventum. Monitis itaque paternis morem gerens, Æneas oppidum in Sicilia condit, nomine Aceſtam: eo & matrum & ſenum bello inhabilium coloniam tranſcripſit: ipſe cum exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus, Veneris precibus exoratus, naviganti Æneæ mare tutum præſtat. Palinurus in tanta ſecuritate ſomno ſuccumbens, una cum gubernaculo in mare excutitur: ejuſque vicem ſupplet Æneas.

INTEREA medium Æneas jam claſſe tenebat
Certus iter, fluctuſque atros Aquilone ſecabat,
Mœnia reſpiciens, quæ jam infelicis Eliſæ
Collucent flammis quæ tantum accenderit ignem
Cauſſa latet: duri magno ſed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid femina poſſit,
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam ampliùs ulla
Occurrit tellus; maria undique, & undique cœlum;
Olli cæruleus ſupra caput adſtitit imber,
Noctem, hyememq; ferens: & inhorruit unda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu quidnam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve, pater Neptune, paras? ſic deinde locutus,
Colligere arma jubet, validiſque incumbere remis:
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non, ſi mihi Jupiter author
Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati tranſverſa fremunt, & veſpere ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.

Digitized by Google

Nec nos obniti contrà, nec tendere tantum
Sufficimus. *ſuperat quoniam fortuna, ſequamur:*
Quoque vocat, vertamus iter. nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos:
Si modò ritè memor ſervata remetior aſtra.
Tum pius Æneas: Equidem ſic poſcere ventos
Jamdudum, & fruſtrà cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an ſit mihi gratior ulla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naves,
Quam quæ Dardanium tellus mihi ſervat Aceſten,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa?
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela ſecundi
Intendunt Zephyri. fertur cita gurgite claſſis,
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis
Adventum, ſociaſque rates, occurrit Aceſtes,
Horridus in jaculis, & pelle Libyſtidis urſæ.
Troïa Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit. veterum non immemor ille parentum,
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cùm primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies, ſocios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine Divûm,
Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo relliquias, divinique oſſa parentis
Condidimus terra, mœſtaſque ſacravimus aras.
Jamque dies, ni fallor, adeſt, quem ſemper acerbum,
Semper honoratum, ſic Dii voluiſtis, habebo.
Hunc ego Gætulis agerem ſi Syrtibus exſul,
Argolicove mari deprenſus, & urbe Mycenæ;
Annua vota tamen, ſolomneſque ordine pompas
Exſequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipſius, & oſſa parentis,
Haud equidem ſine mente, reor, ſine numine Divûm

Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
Poſcamus ventos, atque hæc mea ſacra quotannis
Urbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troja generatus Aceſtes
Dat numero capita in naves. adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Prætereà, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibuſve ſagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu:
Cuncti adſint, meritæq; exſpectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum militibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro,
Purpureoſque jacit flores, ac talia fatur:
Salve, ſancte parens: iterum, ſalvete, recepti
Nequicquam cineres, animæque, umbræq; paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaque arva, [brim,
Nec tecum Auſonium, quicumq; eſt, quærere Ty-
Dixerat hæc: adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit;
Amplexus placidè tumulum, lapſuſque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo Sole colores,
Obſtupuit viſu Æneas. ille agmine longo
Tandem inter pateras, & levia pocula ſerpens,
Libavitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit

Digitized by Google

Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores,
Incertus, Geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet. cædit quinas de more bidentes,
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſæ magni, Maneſque Acheronte remiſſos.
Nec non & ſocii, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt, onerantque aras, mactantq; juvencos:
Ordine aëna locant alii, fuſique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, & viſcera torrent.
Exſpectata dies aderat, nonamque ſerena
Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos, & clari nomen Aceſtæ
Excierat. læto complerant litora cœtu,
Viſuri Æneadas: pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio: ſacri tripodes, virideſque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus, armaque, & oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti aurique talenta.
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis,
Quatuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin,
Mox Italus Mneſtheus genus à quo nomine Mem-
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram, [mi
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt: terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Cærulea: genus unde tibi Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum, ſpumantia contra
Litora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori:
Tranquillo ſilet, immotaque attollitur unda
Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.

Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt: ipſique in puppibus auro
Ductores longè effulgent oſtroque decori.
Cætera populea velatur fronde juventus:
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis:
Intenti exſpectant ſignum: exſultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde, ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos: totumque dehiſcit
Convulſum remis, roſtriſque tridentibus æquor.
Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu, fremituq; virûm, ſtudiiſq; faventum
Conſonat omne nemus: vocemque incluſa volutant
Litora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſque elabitur undis
Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Cloanthus
Conſequitur, melior remis: ſed pondere pinus
Tarda tenet. poſt hos æquo diſcrimine Priſtis,
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis habet, nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc unà ambæ, junctiſque feruntur
Frontibus, & longæ ſulcant vada ſalſa carinæ.
Jamque propinquabant ſcopulo, metamq; tenebant,
Cùm princeps, medioque Gyas in gurgite victor,
Rectorem navis compellat voce Menœten:
Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum,
Litus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes:

Digitized by Google

Altum alii teneant. dixit. ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas,
Quò diverſus abis? iterum! pete ſaxa, Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cleanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem,
Ille inter navemque Gyæ, ſcopuloſque ſonantes.
Radit iter lævum interior, ſubituſque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta, relictis.
Tum verò exarſit juveni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrymis caruere genæ, ſegnemque Menœten,
Oblitus decoriſque ſui, ſociûmque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit; ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet.
At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte Menœtes;
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum, & labentem Teucri, & riſere natantem,
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus
Sergeſto, Mneſtheoque, Gyan ſuperare morantem,
Sergeſtus capit antè locum, ſcopuloq; propinquat;
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior: partem roſtro premit æmula Priſtis,
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc nunc inſurgite remis
Hectorei ſocii, Trojæ quos ſorte ſuprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus uſi,
Jonioque mari, Maleæque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus: neq; vincere certo:
(Quamquam ô) ſed ſuperent; quibus hoc, Neptune, dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe. hoc vincite cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis,

Subſtrahiturque ſolum tum creber anhelitus artus,
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem,
Namque furens animi, dum proram ad ſaxa ſubur-
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo; [get
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur,
Ferrataſque ſudes, & acuta cuſpide contos
Expediunt: fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito commota columba,
Cui domus, & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Priſtis
Æquora: ſic illam fert impetus ipſe volantem,
Et primùm in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur. cedit: quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, & ſummis annixus viribus urget.
Tum verò ingeminat clamor, cunctiq; ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonat clamoribus æther. [rem,
Hi proprium decus, & partum indignantur hono-
Ni teneant: vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris,
Ni palmas Ponto tendens utraſque Cloanthus,
Fudiſſetque preces, divoſque in vota vocaſſet:

Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, exſtaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit, cumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereïdum, Phorcique chorus, Panopæaque virgo;
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit. illa Noto citius, volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in naves ternos aptare juvencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores.
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Veloces jaculo cervos, curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes, ſævitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam, auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor, apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus, & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus, Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.
Jamque adeò donati omnes, opibuſque ſuperbi,
Puniceis ibant evincti tempora tæneis:
Cùm ſævo è ſcopulo multa vix arte revulſus,

Digitized by Google

Amiſſis remis, atque ordine debilis uno;
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo, lacerumque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, ſeque in ſua membra plicantem;
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat;
Servatam ob navem lætus, ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus Pholoë, geminique ſub ubere nati.
Hoc pius Æneas miſſo certamine, tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
Cingebant ſylvæ: mediaque in valle theatri
Circus erat: quò ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, exſtructoque reſedit:
Hic, qui fortè velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, miſtique Sicani:
Niſus, & Euryalus primi.
Euryalus forma inſignis, viridique juventa,
Niſus, amore pio pueri: quos deinde ſequutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul & Patron: quorum alter Acarnan,
Alter ab Arcadia, Tegææ ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes, Helymus, Panopeſque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præthereà, quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:
Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentes;
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

Gnoſſia bina dabo lævato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit unus honos, tres præmia primi.
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threïciis, lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc ubi dicta, locum capiunt: ſignoque repente
Corripiunt ſpatia audito: limenque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles, ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis & fulminis ocyor alis:
Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius: ſpatio poſt deinde relicto,
Tertius Euryalus.
Euryalumq; Helymus ſequitur: quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero: ſpatia & ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguumque relinquat.
Jamque ferè ſpatio extremo, feſſique ſub ipſum
Finem adventabant; levi cum ſanguine Niſus
Labitur infelix: cæſis ut fortè juvencis
Fuſus humum, virideſq; ſuper madefecerat herbas.
Hîc juvenis jam victor ovans veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit, immundoque fimo, ſacroque cruore,
Non tamen Euryali, nôn ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens.
Ille autem ſpiſſa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat, fremituq; ſecundo.
Poſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet:

Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ;
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, & magna proclamat voce Diores,
Qui ſubiit palmæ, fruſtraque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio reddantur honores.
Tum pater Æneas, veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri, & palmam movet ordine nemo.
Me liceat caſum miſereri inſontis amici.
Sic fatus, tergum Getuli immane leonis
Dat Salio; villis oneroſum, atque unguibus aureis.
Hic Niſus, ſi tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret: quæ munera Niſo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam;
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet.
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & udo
Turpia membra fimo. riſit pater optimus olli:
Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes;
Neptuni ſacro Danaïs de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt ubi confecti curſus, & dona peregit:
Nunc ſi cui virtus, animuſque in pectore præſens,
Adſit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro vittiſque juvencum:
Enſem, atque inſignem galeam; ſolatia victo.
Nec mora; continuò vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemq; ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulva moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit:
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.

Digitized by Google

Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.
Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palma,
Æneæ ſtetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate Dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quo me decet uſque teneri?
Ducere dona jube. cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ. reddique viro promiſſa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus ut viridante toro conſederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtrà,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? ubi nunc nobis Deus ille magiſter
Nequiquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis?
Ille ſub hæc: Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu: ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaq; improbus iſte
Exſultat fidens, ſi nunc foret illa juventa;
Haud equidem pretio inductus, pulchroq; juvenco
Veniſſem: nec dona moror. ſic deinde loquutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Projecit: quibus acer Eryx in prœlia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi: tantorum ingentia ſeptem
Terga boum, plumbo inſuto, ferroque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat.
Magnanimuſque Anchiſiades & pondus, & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.
Tum ſenior tales referebat pectore voces:
Quid, ſi quis cæſtus, ipſius & Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat;
Sanguine cernis adhuc, ſparſoque infecta cerebro.

Hic magnum Alceïden contra ſtetit: his ego ſuetus
Dum melior vires ſanguis dabat, æmula nec dum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed, ſi noſtra Dares hæc Troïus arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes;
Æquemus pugnas: Erycis tibi terga remitto,
Solve metus, & tu Trojanos exue cæſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacer-
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena. [toſque
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit æquos.
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras
Abduxere retrò longè capita ardua ab ictu: [ſunt.
Immiſcentque manus manibus, pugnamque laceſ-
Ille pedum melior motu, fretuſque juventa:
Hic membris, & mole valens: ſed tarda trementi
Genua labant: vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequiquam inter ſe vulnera jactant:
Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus, erratque aures, & tempora circum
Crebra manus. duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, niſuque immotus eodem,
Corpore tela modo, atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis;
Nunc hos nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & altè
Extulit. ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit: & ultrò
Ipſe gravis, graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit: ut quondam cava concidit aut Erymantho
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.

Digitized by Google

Conſurgunt ſtudiis Teucri, & Trinacria pubes:
It clamor cœlo, primuſque accurrit Aceſtes,
Æquævumque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim ſuſcitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora, nec requies. quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus heros
Creber utraque manu pulſat, verſatque Dareta:
Tum pater Æneas procedere longius iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis:
Sed finem impoſuit pugnæ: feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur.
Infelix! quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede Deo. dixitque, & prælia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantem que utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, miſtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves: galeamque, enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello, taurumq; relinquunt.
Hic victor ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate dea, voſque hæc, inquit, cognoſcite, Teucri,
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
Et qua ſervetis revocatum à morte Dareta.
Dixit, & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum aſtabat pugnæ: duroſque reducta
Libravit dextra media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi bos.
Ille ſuper tales effudit pectore voces:
Hanc tibi Eryx meliorem animã pro morte Daretis
Perſolvo: hic victor cæſtus, artemque repono.

Protinus Æneas celeri certare ſagitta

Invitat, qui fortè velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit, & volucrem trajecto in fune columbam,
Quò tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenêre viri: dejectamque ærea ſortem
Accepit galea: & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis:
Quem modô navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur; viridi Mneſtheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus ô clariſſime frater
Pandare, qui quondam juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus, galeaque ima ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris:
Primaque per cœlum, nervo ſtridente, ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras:
Et venit, adverſique infigitur arbore mali:
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Pòſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu;
Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit.
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit: nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos, atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit:
Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, & alis
Plaudentem, nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aëriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes,
Qui tamen æthereas telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter, arcumque ſonantem.

Digitized by Google

Hic oculis ſubitò objicitur, magnoque futurum
Augurio monſtrum: docuit pòſt exitus ingens:
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpè refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, ſuperoſque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas; ſed lætum amplexus Aceſtem
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exſortem ducere honorem:
Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis:
Cratera impreſſum ſignis: quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Cyſſeus
Ferre ſui dederat monumentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro:
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten,
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori:
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus volucri qui fixit arundine malum.
  At pater Æneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe, comitemque impubis Iüli
Epytidem vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, & Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum:
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis,
Dic, ait. ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe patentes.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis, quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonsâ coma preſsâ corona:
Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro,

Pars leves humero pharetras, it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri biſſeni quemque ſequuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus; tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atyi duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
Extremus, formaque ante omnes pulcher Iülus,
Sidonio eſt invectus equo: quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monumentum & pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ, veterumque agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum, oculoſq; ſuorum
Luſtravere in equis; ſignum clamore paratis
Epytides longè dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrêre pares: atque agmina terni
Diductis ſolvêre choris: rurſuſque vocati
Convertêre vias; infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus
Adverſis ſpatiis, alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugæ nudant, nunc ſpicula vertunt
Infenſi: facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus, & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrûm nati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas, & prælia ludo:

Delphinûm ſimiles, qui per maria humida nando
Carpathium, Libycumq; ſecant, luduntq, per undas.
Hunc morem, hos curſus, atq; hæc certamina prim'
Aſcanius, longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes,
Albani docuere ſuos. hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem:
Trojaque nunc, pueri Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primùm fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolennia ludis,
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem, ventoſq; aſpirat eunti, [rem.
Multa movens, nec dum antiquum exſaturata dolo-
Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, & litora luſtrat:
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam,
At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes. Heu, tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris! vox omnibus una,
Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque deæ veſtemque reponit:
Fit Beroë, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen, natique fuiſſent!
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert.
O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad lethum patriæ ſub mœnibus! ô gens
Infelix, cui te exitio fortuna reſervat?
Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas,
Cùm freta, cùm terras omnes: tot inhoſpita ſaxa
Sideraque emenſæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, & volvimur undis.

Digitized by Google

Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes:
Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte penates,
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoënta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: Hic quærite Trojam:
Hic domus eſt, inquit, vobis: nunc tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis: en quatuor aræ
Neptuno. Deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruſcat,
Et jacit. arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. hic una è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroë vobis, non hæc Rhœteïa, matres,
Eſt Dorycli conjux: divini ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos: qui ſpiritus illi,
Qui vultus, vociſque ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
Ægram, indignantem tali quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres, primo ancipites, oculiſque malignis
Ambiguæ ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ, fatiſque vocantia regna:
Cùm dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monſtris, actæque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem,
Pars ſpoliant aras, frondem, ac virgulta, faceſque
Conjiciunt. furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per, & remos, & pictas abjete puppes.
Nuncius Anchiſæ ad tumulum, cuneoſque theatri,
Incenſas perfert naves Eumelus: & ipſi

Digitized by Google

Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Aſcanius, curſus ut lætus equeſtres
Ducebat; ſic acer equo turbata petivit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
Quis furor iſte novus? quo nunc, quò tenditis, inquit,
Heu miſeræ cives? non hoſtem, inimicaque caſtra
Argivûm, veſtras ſpes uritis. en ego veſter
Aſcanius: galeam ante pedes projecit inanem;
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat:
Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illæ diverſa metu per litora paſſim
Diffugiunt, ſylvaſque, & ſicubi concava furtim
Saxa, petunt. piget incepti, luciſque, ſuoſque
Mutatæ agnoſcunt, excuſſaque pectore Juno eſt.
Sed non idcirco flammæ, atque incendia vires
Indomitas poſuere: udo ſub robore vivit
Stipa vomens tardum fumum, lentuſque carinas
Eſt vapor: & toto deſcendit corpore peſtis.
Nec vires heroum, infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas:
Jupiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad unum
Trojanos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam evadere claſſi,
Nunc pater, & tenues Teucrûm res eripe letho.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cum effuſis imbribus, atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, denſiſq; nigerrimus Auſtris;
Implenturque ſuper puppes, ſemiuſta madeſcunt
Robora. reſtinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quatuor amiſſis, ſervatæ à peſte carinæ.
At pater Æneas caſu concuſſus acerbo,

Digitized by Google

Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat, verſans Siculiſne reſideret arvis,
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte;
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Æneam ſolatus vocibus infit:
Nate dea, *quo fata trahunt retrahuntque ſequamur;*
Quidquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes:
Hunc cape conſiliis ſocium, & conjunge volentem:
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus, & quos
Pertæſum magni incepti, rerumque tuarum eſt:
Longævoſque ſenes, ac feſſas æquore matres,
Et quidquid tecum invalidum, metuenſque pericli
Delige, & his habeant terris ſine mœnia feſſi. [eſt.
Urbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici;
Tum verò in curas animus diducitur omnes:
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat.
Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ ſubito tales effundere voces:
Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis, nate Iliacis exercite fatis:
Imperio Jovis huc venio, qui claſſibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos juvenes, fortiſſima corda,
Defer in Italiam. gens dura, atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & averna per alta
Congreſſus pete, nate, meos. non me impia namque
Tartara habent, triſteſque umbræ; ſed amœna pio-
Concilia, Elyſiumq; colo. huc caſta Sibylla [rum
Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.

Digitized by Google

Tum genus omne tuum, &, quæ dentur mœnia diſces.
Jamque vale. torquet medios nox humida curſus:
Et me ſævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas, Quò deinde ruis? quò proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes,
Pergameumque Larem, & canæ penetralia Veſtæ
Farre pio, & plena ſupplex veneratur acerra.
Extemplò ſocios, primumque arceſſit Aceſten
Et Jovis imperium, & cari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis, nec juſſa recuſat Aceſtes.
Tranſcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipſi tranſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora navigiis; aptant remoſque, rudenteſque,
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Intereà Æneas urbem deſignat aratro,
Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Trojæ
Eſſe jubet. gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Indicitque forum, & patribus dât jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ, tumuloque ſacerdos,
Et lucus latè ſacer additur Anchiſeo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi ſtraverunt æquora venti:
Creber & aſpirans rurſus vocat Auſter in altum,
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter ſe noctemque, diemque morantur.
Ipſæ jam matres, ipſi quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, & non tolerabile numen;
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ.

Digitized by Google

Tres Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet, ſolvique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ
Stans procul in prora pateram tenet, exſtaq; ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus intereà Neptunum exercita curis
Alloquitur, taleſque effundit pectore queſtus:
Junonis gravis ira, & inexſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnes;
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio, fatiſve, infracta, quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Urbem odiis, ſatis eſt; nec pœnam traxe per omnem
Relliquias: Trojæ cineres, atque oſſa peremptæ
Inſequitur. cauſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Lybicis tu teſtis in undis
Quam molem ſubitò excierit: maria omnia cœlo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis;
In regnis hoc auſa tuis.
Prô ſcelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
Exuſſit fœdè puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Thybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis: merui quoque. ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœlique, mariſque;
Nec minor in terris (Xanthum, Simoëntaq; teſtor)
Æneæ mihi cura tui. cùm Troïa Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam, atque evolvere poſſet

In mare ſe Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Æneam, nec diis, nec viribus æquis,
Nube cava eripui; cuperem cùm vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque mens eadem perſtat mihi, pelle timores:
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
Unus erit tantùm, amiſſum quem gurgite quæret:
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi læta deæ permulſit pectora dictis;
Jungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
Frena feris, manibuſque omnes effundit habenas.
Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru:
Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies, immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis, & Melite, Panopeaque virgo,
Neſæe, Speïoque, Thaleïaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Unà omnes fecêre pedem; pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſolvêre ſinus: unà ardua torquent
Cornua, detorquentque: ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamque ferè mediam cœli nox humida metam
Contigerat: placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:
Cùm levis ætheriis delapſus Somnus ab aſtris
Aera dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras:
Te Palinure petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti: puppique Deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, funditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem,

Digitized by Google

Æquatæ ſpirant auræ: datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori:
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi vultum, fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat, clavumque affixus, & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce Deus ramum lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia ſuper utraque quaſſat
Tempora, cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuper incumbens, cum puppis parte revulſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequiquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans, tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeò ſcopulos Sirenum advecta ſubibat;
Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos,
Tum rauca aſſiduò longè ſale ſaxa ſonabant:
Cùm pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici:
O nimiùm cœlo, & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

Digitized by Google

PVB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Cumas advectus Æneas antrum Sibyllæ petit, peractoque de more sacrificio, Phœbi oraculum conſulit. Ibi & inſtantia pericula & futuri belli eventum diſcit. Miſeni cadaver in litore inventum exurit, reliquiaſque ſub proximo monte ſepelit, qui Miſeni nomen ab illo obtinuit: inde columbarum ductu ad aureum ramum pervenit: quo decerpto, mactatiſque hoſtiis Deos inferos veneratus, Sibylla duce per Averni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quod ſepulchri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem invenit, eumque una in ulteriorem ripam trajicere cupientem Sibylla prohibet, cenotaphiiſque, & exequiarum ſpe conſolatur. Poſt hæc Stygem trajectus Æneas, Cerberoque medicatis offis ſopito, per loca infantium, eorumque qui falſo crimine damnati capite ſupplicium luerant, iter faciens, pervenit ad ſedem eorum qui amoris impatientia manus ſibi conſciverant. Ibi Eliſam conſpicatus cum ei ſe purgare vellet, illa indignabunda conſpectum ejus effugit. inde progreſſus Deiphobum in ſedibus eorum qui bello aliquando claruerant, multis vulneribus lacerum conſpicit, neciſque ejus indignum modum ab ipſo edocetur. Relicto deinde ad lævam Tartaro, ſcelerata

Digitized by Google

rumque pœnas à Sibylla edoctus, ad Ditis ipſius mœnia contendit, aureumque ramum in ipſo regia limine defigit. Poſt hæc ad fortunatorum ſedes iter inſtituit, & à Muſæo ad patrem ſuum perducitur. Ibi Anchiſes Æneæ filio Albanorum Romanorumque regum catalogum recenſet, nobiliumque aliquot Romanorum nomina percurrens, ad Iulii Cæſaris, & Auguſti laudes deſcendit, Marcellumque Octaviæ filium, immatura morte præreptum, miris in cœlum laudibus effert. Inde per eburneam portam ad ſuperos egreſſus, ſocios reviſit, relictiſque Cumis Cajetam petit.

Sic fatur lacrymans; claſſique immittit habenas,
Et tandem Euboïcis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Ancora fundabat naves, & litora curvæ
Prætexunt puppes. juvenum manus emicat ardens
Litus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit, ſylvas, inventaque flumina monſtrat.
At pius Æneas, arces, quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama eſt, fugiens Minoïa regna,
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicaque levis tandem ſuper aſtitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, ſacravit
Remigium alarum, poſuitque immania templa.
In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pœnas

Cecropidæ juſſi, miſerum, ſeptena quotannis
Corpora natorum. ſtat ductis ſortibus urna.
Contra elata mari reſpondet Cnoſſia tellus:
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphaë, miſtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt; Veneris monumenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti, ambageſque reſolvit,
Cæca regens filo veſtigia. tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni jam præmiſſus Achates
Afforet, atque una Phœbi Triviæque ſacerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit:
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam, (nec ſacra morantur
Juſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum;
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ:
Ventum erat ad limen, cum virgo, poſcere fata
Tempus, ait: Deus ecce, Deus. cui talia fanti,
Ante fores, ſubito non vultus, non color unus,
Non comtæ manſere comæ; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale ſonans; afflata eſt numine quando
Jam propiore Dei. ceſſas in vota, preceſque
Tros, ait, Ænea, ceſſas? neque enim antè dehiſcent
Attonitæ magna ora domus: & talia fata
Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, fuditque preces rex pectore ab imo;
Phœbe graves Trojæ ſemper miſerate labores,

Dardana qui Paridis direxti tela, manuſque
Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
Tot maria intravi, duce te, penituſque repoſtas
Maſſylum gentes, prætentaque Syrtibus arva.
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta,
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti,
Diique, Deæq; omnes, quibus obſtitit Ilium, & in-
Gloria Dardaniæ. tuque ô ſanctiſſima vates [gens
Præſcia venturi, da (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Erranteſque Deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phœbo, & Triviæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.
Hic ego namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam: lectoſque ſacrabo
Alma viros. foliis tantùm ne carmina manda,
Ne turbata volent, rapidis ludibria ventis.
Ipſa canas, oro. finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
Oſtia jamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis,
Sed terra graviora manent. in regna Lavini
Dardanidæ venient: (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & veniſſe volent: bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
Natus, & ipſe Dea. nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit, cùm tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?

Cauſſa mali tanti conjux iterum hoſpita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis : ſed contrà audentior ito,
Quà tua te fortuna ſinet. via prima ſalutis,
Quod minimè reris, Graja pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens. ea fræna furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primùm ceſſit furor, & rabida ora quierunt;
Incipit Æneas heros : Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies, inopinave ſurgit :
Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.
Unum oro, (quando hic inferni janua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo)
Ire ad conſpectum cari genitoris, & ora
Contingat : doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas, & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi :
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra, ſortemque ſenectæ.
Quin, ut te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. natique, patriſque
Alma precor miſerere; potes namque omnia : nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus,
Threïcia fretus cithara, fidibuſque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties. quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Jove ſum-
Talibus orabat dictis, araſque tenebat. [mo,
Tum ſic orſa loqui vates : Sate ſanguine Divûm
Tros Anchiſiade, *facilis deſcenſus Averni* :
Noctes atque dies patet atri janua Ditis :
Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras,

Hoc opus, hic labor eſt. pauci, quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti, potuere. tenent media omnia ſylvæ,
Cocytuſque ſinu labens circumfluit atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & inſano juvat indulgere labori;
Accipe, quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus & foliis, & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus ſacer. hunc tegit omnis
Lucus, & obſcuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non antè datur telluris operta ſubire,
Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus.
Hoc ſibi pulcra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. primo avulſo non deficit alter
Aureus, & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo altè veſtiga oculis, & ritè repertum
Carpe manu: namque ipſe volens, faciliſque ſequetur,
Si te fata vocant: aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea, jacet exanimum tibi corpus amici,
Heu neſcis, totamque inceſtat funere claſſem
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes:
Sedibus hunc refer antè ſuis, & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aſpicies. dixit, preſſoque obmutuit ore.
Æneas mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum, cæcoſque volutat
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ferebant,
Quem ſocium exanimum vates, quod corpus humandum
Diceret. atque illi Miſenum in littore ſicco,
Ut venêre, vident; indigna morte peremptum,

Miſenum Æoliden : quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat, & haſta.
Poſtquàm illum victor vita ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium : *non inferiora ſecutus.*
Sed tum, fortè cava dum perſonat æquora concha
Demens, & cantu vocat in certamina Divos,
Æmulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)
Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Præcipuè pius Æneas. tum juſſa Sibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes, aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum;
Procumbunt piceæ, ſonat icta ſecuribus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur : advolvunt ingentes montibus ornos.
Necnon Æneas, opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam, & ſic fortè precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto : quando omnia verè
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi ſedêre ſolo. tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, lætuſque præcatur:
Eſte duces, ô ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum. tuque ô dubiis ne defice rebus
Diva parens. ſic effatus, veſtigia preſſit,
Obſervans quæ ſigna ferant, quò tendere pergant.
Paſcentes illæ tantum prodire volando,

Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde, ubi venêre ad fauces gravè olentis Averni,
Tollunt ſe celeres, liquidumque per aëra lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt:
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum
Fronde virere nova, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos:
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, aviduſque refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus intereà Miſenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tædis & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales antè cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices, & aëna undantia flammis
Expediunt, corpuſque lavant frigentis, & ungunt.
Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtes, velamina nota,
Conjiciunt. pars ingenti ſubiêre pheretro
Triſte miniſterium, & ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem. congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit;
Relliquias vino, & bibulam lavere favillam:
Oſſaque lecta cado texit Chorineus aëno.
Idem ter ſocios pura circumtulit unda;
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ:
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque
Monte ſub aërio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſecula nomen.

Digitized by Google

His actis, properè exſequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam ſuper haud ullæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat;
Unde locum Graji dixerunt nomine Aornon.
Quatuor hic primum nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos,
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris, libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cœloque, Ereboq; potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. ipſe atri velleris agnam
Æneas, matri Eumenidum, magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem primi ſub lumina Solis, & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & juga cœpta moveri
Sylvarum, viſæque canes ululare per umbram,
Adventante dea. Procul ô, procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco:
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro ſe immiſit aperto,
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dii, quibus imperium eſt animarum, umbræque ſilentes,
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte ſilentia late,
Sit mihi fas audita loqui: ſit numine veſtro,
Pandere res alta terra & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per Umbras,
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna,
Quale per incertam Lunam ſub luce maligna

Digitized by Google

Eſt iter in ſylvis: ubi cœlum condidit umbra
Jupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum, primiſq; in faucibus Orci,
Luctus, & ultrices poſuere cubilia Curæ:
Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus:
Et Metus, & male ſuada Fames, & turpis Egeſtas;
Terribiles viſu formæ, Lethumque, Laboſque:
Tum conſanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverſo limine Bellum,
Ferreiq; Eumenidum thalami, & Diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos, annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam ſedem ſomnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant; Scyllæque biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ,
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimæra,
Gorgones, Harpyiæq; & forma tricorporis umbræ.
Corripit hîc ſubitâ trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert:
Et, nî docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diverberet Umbras.
Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas:
Turbidus hîc cœno, vaſtaque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet: ſtant lumina flammâ:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferruginea ſubvectat corpora cymba,
Jam ſenior: ſed cruda Deo, viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat,
Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ

Digitized by Google

Magnanimûm heroüm, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum.
Quàm multa in ſylvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans Pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore:
Navita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos:
Aſt alios longè ſummotos arcet arena.
Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos:
Anchiſa generate, Deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dii cujus jurare timent, & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumataque turba eſt:
Portitor ille Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare priùs, quàm ſedibus oſſa quierunt:
Centum errant annos, volitantq; hæc litora circum.
Tum demum admiſſi, ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit;
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos ſimul à Troja ventoſa per æquora vectos
Obruit Auſter, aquâ involvens navemque, viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multa mœſtum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, Deorum

Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age. namque mihi fallax haud antè repertus,
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te Ponto incolumem, fineſque canebat
Venturum Auſonios. en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade, nec me Deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multa vi forte revulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quàm tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Tres Notus hybernas immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veſte gravatum,
Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis,
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.
Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iüli,
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Injice, (namque potes) portuſque require Velinos.
Aut tu, ſi qua via eſt; ſi quam tibi diva creatrix
Oſtendit, (neque enim credo ſine numine Divûm
Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas;
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies, ripamve injuſſus abibis?
Deſine fata Deûm flecti ſperare precando:
Sed cape dicta memor, duri ſolatia caſus.

Nam tua finitimi, longè lateque per urbes
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt,
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſollennia mittent,
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptũ peragunt, fluvioq; propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare, agè, quid venias: jam iſtinc & comprime greſſum.
Umbrarum hic locus eſt, Somni, Noctiſq; ſoporæ,
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec verò Alceïden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea, Peïrithoumque:
Diis quanquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit
Ipſius à ſolio regis, traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata eſt Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales: abſiſte moveri:
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternum latrans exſangues terreat umbras:
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troïus Æneas, pietate inſignis, & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago:
At ramum hunc (aperit ramum, qui veſte latebat)
Agnoſcas: tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo pòſt tempore viſum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo

Digitized by Google

Ingentem Æneam. gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes, vatemque, virumque
Informi limo, glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam, & medicatis frugibus offam
Objicit. ille, fame rabida tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit,
Fuſus humi: totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas adytum, cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuò auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exſortes, & ab ubere raptos
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos juxta falſo damnati crimine mortis.
Nec vero hæ ſine ſorte datæ, ſine judice ſedes:
Quæſitor Minos urnam movet: ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque, & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Projecere animas. quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!
Fata obſtant, triſtique palus innabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coërcet.
Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi, ſic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylva tegit: curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrinque locis, mœſtamque Eriphylen
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,

Digitized by Google

Evadnemque, & Paſiphaën: his Laodameïa
It comes, & juvenis quondam, nunc femina, Cæ-
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram. [neus,
Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſylva in magna: quam Troïus heros
Ut primùm juxta ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram; qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt, aut vidiſſe putat, per nubila Lunam;
Demiſit lacrymas, dulcique affatus amore eſt;
Infelix Dido: verus mihi nuncius ergo
Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſecutam.
Funeris heu tibi cauſa fui! per ſidera juro,
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt;
Invitus, regina, tuo de litore ceſſi.
Sed me juſſa Deûm, quæ nunc has ire per Umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egêre ſuis: nec credere quivi,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc
Talibus Æneas ardentem, & torvâ tuentem [eſt.
Lenibat dictis animum, lacrymaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat:
Nec magis incepto vultum ſermone movetur,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjux ubi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minùs Æneas caſu perculſus iniquo,
Proſequitur lacrymans longè, & miſeratur euntem.
Inde datum molitur iter. jamque arva tenebant
Ultima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hic multùm fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens

Digitized by Google

Ingemuit, Glaucumq;, Medontaq;, Therſilochumq;
Tres Antenoridas, Cererique ſacrum Polybœten,
Idæumque etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumſtant animæ dextra, lævaque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt. juvat uſque morari,
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges
Ut vidêre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu. pars vertere terga,
Ceu quondàm petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam. inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deïphobum vidit, lacerum crudeliter ora:
Ora, manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeò agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia; & notis compellat vocibus ultro:
Deïphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teucri,
Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas?
Cui tantùm de te licuit? mihi fama ſupremâ
Nocte tulit feſſum vaſta te cæde Pelaſgûm
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in litore inanem
Conſtitui, & magna Manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant: te, amice, nequivi
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
Atque hîc Priamides: Nihil ô tibi, amice, relictum:
Omnia Deïphobo ſolviſti, & funeris umbris.
Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis; illa hæc monimenta reliquit.
Namque, ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti; & nimium meminiſſe neceſſe eſt:
Cùm fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo:
Illa chorum ſimulans, evantes Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat

Digitized by Google

Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, ſomnoque gravatum,
Infelix habuit thalamus, preſſitque jacentem
Dulcis, & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia intereà conjux, arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam exſtingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo: comes additur
Hortator ſcelerum Æolides. Dii talia Grajis [una
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.
Sed te qui vivum caſus, age, fare viciſſim,
Attulerint. pelagine venis erroribus actus,
An monitu Divûm? an quæ te fortuna fatigat,
Ut triſtes ſine Sole domos, loca turbida, adires?
Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Jam medium ætherio curſu trajecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla eſt:
Nox ruit, Ænea: nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit,
Hac iter Elyſium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deïphobus contrà: Ne ſævi magna ſacerdos:
Diſcedam. explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, î, noſtrum; melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Æneas ſubito, & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circũdata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegeton, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa ingens, ſolidoque adamante columnæ:
Vis ut nulla virûm, non ipſi excindere ferro
Cœlicolæ valeant. ſtat ferrea turris ad auras:

Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccincta cruenta,
Veſtibulum inſomnis ſervat nocteſque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare
Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitúmque exterritus hauſit.
Quæ ſcelerum facies? ô virgo, effare: quibuſve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen.
Sed me, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa Deûm pœnas docuit, perque omnia duxit.
Cnoſſius hæc Radamanthus habet duriſſima regna:
Caſtigatque, auditque dolos, ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuò ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans, torvoſque ſiniſtra
Intentans angues vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sævior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic & Aloïdas geminos, immania vidi
Corpora, qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis, & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, & lampada quaſſans,
Per Grajûm populos, mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, Divumque ſibi poſcebat honorem;
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen

Digitized by Google

Ære, & cornipedum curſu ſimularat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non & Tityon, terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tondens, fecundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapythas, Ixiona, Piritoumque?
Quos ſuper atra ſilex jam jam lapſura, cadentique
Imminet aſſimilis: lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu: furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas:
Exſurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſque parens, & fraus innexa clienti,
Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis (quæ maxima turba eſt:)
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras;
Incluſi pœnam exſpectant. ne quære doceri
Quam pœnam, aut quæ forma viros, fortunave merſit.
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent. ſedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus: Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per Umbras:
Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Impoſuit: fixit leges pretio, atque refixit.
Hic thalamum invaſit natæ, vetitoſque Hymenæos:
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,

Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos:
Sed jam age, carpe viam, & ſuſceptũ perfice munus.
Acceleremus, ait: Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas:
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat, & pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium medium, foribuſq; propinquant.
Occupat Æneas adytum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere Divæ,
Devenêre locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos æther, & lumine veſtit
Purpureo, Solemque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris:
Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Necnon Threïcius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:
Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno:
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis,
Iluſque, Aſſaracuſque, & Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, curruſque virûm miratur inanes.
Stant terræ defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. quæ gratia currûm,
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit, ecce, alios dextra, lævaque per herbam
Veſcentes, lætumque choro Pæana canentes
Inter odoratum lauri nemus: unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hic manus ob patriam pugnando vulnera paſſi,
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
Digitized by Google

Quique pii vates, & Phœbo digna locuti,
Inventas aut qui vitam excoluere per artes,
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla;
Muſæum ante omnes: medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris exſtantem ſuſpicit altis.
Dicite felices animæ, tuque optime vates,
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Riparumque toros, & prata recentia rivis
Incolimus. ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate jugum, & facili jam tramite ſiſtam.
Dixit, & antè tulit greſſum, campoſque nitentes
Deſuper oſtentat: dehinc ſũma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus, convalle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens, omnemque ſuorum
Fortè recenſebat numerum, charoſque nepotes,
Fataque, fortunaſque virûm, moreſque, manuſque:
Iſque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Ænean, alacris palmas utraſque tetendit;
Effuſæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
Veniſti tandem, tuaque ſpectata parenti
Vicit iter durum pietas: datur ora tueri
Nate tua, & notas audire, & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
Quàm metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent?
Ille autem: Tua me, genitor, tua triſtis imago
Sæpiùs occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes. da jungere dextram,

Digitized by Google

Da genitor, teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus illi collo dare brachia circùm,
Ter fruſtrà comprenſa manus effugit imago;
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Intereà videt Æneas in valle reducta
Seclusum nemus, & virgulta ſonantia ſylvis,
Lethæumq; domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes, populiq; volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur; ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſaſque requirit
Inſcius Æneas, quæ ſint ea flumina porrò,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices, & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi, atq; oſtendere coram,
Jam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum;
Quò magis Italia tandem lætere reperta. [eſt.
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum
Sublimes animas, iterumque ad tarda reverti
Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te ſuſpenſum, nate, tenebo:
Suſcipit Anchiſes atque ordine ſingula pandit.
Principio cœlum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore Pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiuntque: dolent, gaudentque, nec auras

Reſpiciunt clauſæ tenebris, & carcere cæco.
Quin, & ſupremo cùm lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur Manes: exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.
Has omnes, ubi mille rotam volvêre per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus, & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchiſes: natumque, unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque ſonantem,
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine poſſit
Adverſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille, vides? pura juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
Ætherias Italo commiſtus ſanguine ſurget
Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles:
Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſylvis regem, regumque parentem:
Unde genus longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas Trojanæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet

Sylvius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, ſi unquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires.
At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, & Gabios, Urbemq; Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Laude pudicitiæ celebres, addentque ſuperbos
Pometios, Caſtrumq; Inuï, Bolamque, Coramque.
Hęc tum nomina erunt, nũc ſunt ſine nomine terrę.
Quin, & avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. viden', ut geminæ ſtant vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperum jam ſignat honore?
En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo:
Septemque una ſibi muro circundabit arces,
Felix prole virûm: qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes.
Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes Cœlicolas, omnes ſupera alta tenentes.
Huc geminas, huc flecte acies, hanc aſpice gentem;
Romanoſque tuos. hic Cæſar, & omnis Iüli
Progenies, magnum cœli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpiùs audis,
Auguſtus Cæſar, Divûm genus, aurea condet
Secula qui rurſus Latio: regnata per arva
Saturno quondam: ſuper & Garamantas, & Indos
Proferet imperium. jacet extra ſidera tellus,
Extra anni, Soliſque vias. ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet, ſtellis ardentibus aptum;
Hujus in adventu jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent Divûm, & Mæotica tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec verò Alceïdes tantum telluris obivit:
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.

Nec qui pampineis victor juga flectit habenis,
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?
Quis procul ille autem ramis inſignis olivæ
Sacra ferens? noſco crines, incanaque menta
Regis Romani: primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum. cui deinde ſubibit
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque movebit
Tullus in arma viros, & jam deſuëta triumphis
Agmina. quem juxta ſequitur jactantior Ancus;
Nunc quoq; jam nimiū gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Ultoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſævaſque ſecures
Accipiet, natoſque pater nova bella moventes,
Ad pœnam pulcra pro libertate vocabit
Infelix. utcumque ferent ea fata minores:
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſævumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens, gener adverſis inſtructus Eoïs.
Ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo;
Projice tela manu, ſanguis meus.
Hic triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque Æaciden, genus armipotentis Achillei,

Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te magne Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat
Quis Gracci genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas; cladem Libyæ, parvoque potentem
Fabricium: vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
Quo feſſum rapitis Fabii? tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia molliùs æra;
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt cauſas meliùs, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem;
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes, atque hæc mirantibus addit:
Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Siſtet eques: ſternet Pœnos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Æneas: (unà namque ire videbat
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis,
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille, virum qui ſic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitum? quantum inſtar in ipſo eſt!
Sed nox atra caput triſti circumvolat umbra.
Tum pater Anchiſes lacrymis ingreſſus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
Oſtendent terris hunc tantùm fata, neque ultrà
Eſſe ſinent. nimiùm vobis Romana propago
Viſa potens, Superi, propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus, vel quæ, Tyberine, videbis
Funera, cùm tumulum præterlabêre recentem!

Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo ſe tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, invictaque bello
Dextera! non illi quiſquam ſe impune tuliſſet
Obvius armato, ſeu cùm pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miſerande puer, ſi quâ fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. ſic tota paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda,
Laurenteſque docet populos, urbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque, feratq; laborem.
Sunt geminæ Somni portæ: quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur exitus Umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia Manes.
His ibi tum natum Anchiſes, unaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna:
Ille viam ſecat ad naves, ſocioſque reviſit.
Tum ſe ad Cajetæ recto fert litore portum.
Ancora de prora jacitur. ſtant litore puppes.

Digitized by Google

PUB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Cajetam nutricem ſuam Æneas ſepelit; locumque ipſum ab ejus nomine Cajetam appellat. Inde Circes ſedem prætervehitur, ſecundoq; vento ad Tyberis oſtia defertur: adverſoque flumine ſubvectus, in Laurentem agrum egreditur. Ibi cum ex Aſcanii verbis cognoviſſet eam eſſe terram fatis ſibi debitam, ad Latinum regem, qui hujus tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & ſuo nomine illi munera offerrent, & urbis condendæ locum peterent. Latinus legatione benigne audita, præter poſtulata Laviniam filiam ſuam, quam ex Fauni (patris ſui oraculis, & Augurum reſponſis externo viro tradere jubebatur) ultro Æneæ conjugem offert. Interim Iuno, proſperis Trojanorum rebus offenſa, Alecto ad diſturbandam pacem ab inferis evocat: quæ primum Amatam, Latini uxorem, deinde ipſum etiam Turnum furiis ſuis implet: atque inde ad Trojanorum juventutem converſa, quæ tum forte venationi operam dabat, manſuetum illis cervum objicit, Tyrrhi Armamentarii regii liberis imprimis charum; quem cum Aſcanius ſagittæ vulneraſſet, ruſtici arreptis armis in Trojanos impetum faciunt. Alecto ex ſuperiore loco

Digitized by Google

claſſicum canit: cadunt in eo tumultu Almon Tyrrhi filius natu maximus, & Galeſus agricola regionis totius locupletiſſimus: qui cum in urbem mortui eſſent relati, Turnus, & Amata regem Latinum ad bellum ſuſcipiendum, injuriamque manu vindicandam exſtimulant. Verum cum ille & fatorum, & fœderis nuper cum Trojanis initi memor, adduci non poſſet, ut illis bellum indiceret, Juno ipſa belli portas aperuit. Turni auſpicia ad bellum ſequitur Mezentius, una cum Lauſo filio: item Aventinus Herculis ex Rhea filius, Catillus & Coras Tiburtini, fratres, Camilla ex Volſcorum gente, mulier fortiſſima, aliique complures, quorum catalogus ad finem libri recenſetur.

TU quoque littoribus noſtris Æneïa nutrix
Æternam moriens famam Cajeta dediſti:
Et nunc ſervat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna, ſi qua eſt ea gloria, ſignat.
At pius exſequiis Æneas ritè ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aſpirant auræ in noctem, nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine Pontus.
Proxima Circææ raduntur littora terræ:
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum,
Setigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sævire: ac formæ magnorum ululare luporum;
Quos hominum ex facie Dea ſæva potentibus herbis

Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troës,
De!ati in portus, neu littora dira ſubirent:
Neptunus ventis implevit vela ſecundis,
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Jamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Cum venti poſuere, omniſque repentè reſedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis, & multa flavus arena
In mare prorumpit. variæ circumque ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres, & fluminis alveo,
hera mulcebant cantu, lucoque volabant:
Æt ctere iter ſociis, terraque advertere proras
Fle erat & lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cum primùm Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam, & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu, Diva, mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamq; ſub arma coactam
Heſperiam. major rerum mihi naſcitur ordo:
Majus opus moveo. Rex arva Latinus, & urbes
Jam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & nympha genitum Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater: iſque parentem
Te Saturne refert: tu ſanguinis ultimus auctor:
F[illegible]ius huic fato Divûm; proleſque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa eſt.
Sola domum, & tantas ſervabat filia ſedes;
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio, totaque petebant
Auſonia: petit ante alios pulcherrimus omnes

Turnus; avis, atavisque potens: quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta Deûm terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multoſque metu ſervata per annos:
Quam pater inventam primas cùm conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurentiſque ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Hujus apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedêre apicem; & pedibus per mutua nexis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuò vates: Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iiſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea, caſtis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem adſtat Lavinia virgo,
Viſa, nefas, longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari:
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Volcanum ſpargere tectis.
Id verò horrendum, ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea: nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævamque exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omniſque OEnotria tellus
In dubiis reſponſa petunt. huc dona ſacerdos
Cùm tulit, & cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit;
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.

Digitized by Google

Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat ritè bidentes:
Atque harum effultus tergo, ſtratiſque jacebat
Velleribus, ſubita ex alto vox reddita luco eſt:
Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies! thalamis nec crede paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumque à ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, quà Sol utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus:
Sed circùm latè volitans jam fama per urbes
Auſonias tulerat; cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iülus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbas
Subjiciunt epulis (ſic Jupiter ipſe monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hîc fortè aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu, maliſque audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris:
Heus etiam menſas conſumimus, inquit Iülus.
Nec plura alludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuò, Salve fatis mihi debita tellus,
Voſque, ait, ò fidi Trojæ ſalvete Penates.
Hic domus, hæc patria eſt. genitor mihi talia, nam-[que
Nunc repeto, Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Cùm te, nate, fames ignota ad litora vectum
Accifis coget dapibus conſumere menſas;
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta.

Hæc erat illa fames, hæc nos ſuprema manebat
Exitiis poſitura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine Solis,
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,
Veſtigemus, & à portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Iovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis.
Sic deinde affatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & Geniumque loci, primamque Deorum
Tellurem, nymphaſque, & adhuc ignota precatur
Flumina: tum Noctem, Noctiſque orientia ſigna,
Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, & duplices cœloque, Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit: radiiſque ardentem lucis, & auro,
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hic ſubito Trojana per agmina rumor,
Adveniſſe diem, quo debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.
Poſtera cùm prima luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, & fines, & litora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Tybrim fluvium, hic fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa, delectos ordine ab omni,
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes,
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus. ipſe humili deſignat mœnia foſſa,
Moliturque locum, primaſque in litore ſedes,
Caſtrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
Jamque iter emenſi, turres, ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant.
Antè urbem pueri, & primævo flore juventus
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:

Digitized by Google

Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt,
Tùm prævectus equo, longævi regis ad aures
Nuntius, ingentes ignota in veſte reportat
Adveniſſe viros. ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit avito.
Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime columnis
Urbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſylvis, & relligione parentum.
Hic ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis: hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua ex cedro. Italuſque, paterque Sabinus,
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem,
Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant: aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeïque, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus equûm domitor: quem capta cupidine conjux
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo Divûm, patriaque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocavit:
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neque enim neſcimus & urbem,
Et genus, auditique advertitis æquore curſus)
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,

Digitized by Google

(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intraſtis ripas, portuque ſedetis:
Ne fugite hoſpitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo, nec legibus æquam,
Sponte ſua, veteriſque Dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes, his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
Threïciamq; Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab ſede profectum,
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli
Accipit, & numerum Divorum altaribus auget.
Dixerat. & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris,
Nec ſidus regione viæ, lituſve fefellit.
Conſilio hanc omnes, animiſque volentibus urbem
Afferimur; pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis: Jove Dardana pubes
Gaudet avo. rex ipſe Jovis de gente ſuprema
Troïus Æneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
Tempeſtas ïerit campos: quibus actus uterque
Europæ, atque Aſiæ fatis concurrerit orbis:
Audiit, & ſi quem tellus extrema refuſo
Submovet Oceano, & ſi quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vaſta per æquora vecti
Diis ſedem exiguam patriis, lituſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamq; auramq; patentem.
Non erimus regno indecores: nec veſtra feretur
Fama levis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Trojam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, ceu quis bello eſt expertus, & armis:

Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas, ac verba præcantum)
Et petiêre ſibi, & voluêre adjungere gentes.
Sed nos fata Deûm veſtras exquirere terras
Imperiis egere ſuis. hinc Dardanus ortus
Huc repetit, juſſiſque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada ſacra Nu-
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris [mici.
Munera, relliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cum jura vocatis
More daret populis, ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor, veſtes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque immobilis hæret;
Intentos volvens oculos. nec purpura regem
Picta movet, nec ſceptra movent Priameïa tantum,
Quantum in connubio natæ thalamoque moratur:
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa ab ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Dii noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. dabitur, Trojane, quod optas.
Munera nec ſperno. non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit.
Ipſe modò Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſve vocari)
Adveniat, vultus neve exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contrà regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum

Nomen in aſtra ferant. hunc illum poſcere fata
Et reor, & , ſi quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni:
Stabant ter centum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus ex templo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent;
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Æneæ currum, geminoſque jugales
Semine ab ætherio ſpirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit.
Talibus Æneadæ donis, dictiſque Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
  Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, auraſque invecta tenebat:
Et lætum Æneam claſſemque ex æthere longè
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deſeruiſſe rates. ſtetit acri fixa dolore:
Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeïs occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros? media acies, medioſque per ignes
Invenêre viam? at, credo, mea numina tandem
Feſſa jacent, odiis haud exſaturata quievi.
Quinetiam patria excuſſos infeſta per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere Ponto.
Abſumptæ in Teucros vires cœlique, mariſque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alveo;
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
Ipſe Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?

Aſt ego, magna Jovis conjux, nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. quòd ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis, dubitem haud equidem implorare
quod uſquam eſt.
Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener, atque ſocer coëant mercede ſuorum.
Sanguine Trojano, & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
Ciſſeïs prægnans ignes enixa jugales:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiva in Pergama tedæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
Luctificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum,
Infernisque ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo ſata Nocte, laborem,
Hanc operam, ne noſter honos, infractave cedat
Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ poſſint, Italoſve obſidere fines.
Tu potes unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis,
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. fœcundum concute pectus,
Disjice compoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni

Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ:
Quam ſuper adventu Teucrum, Turniq; hymenæis,
Femineæ ardentem curæque, iræque coquebant.
Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domum mõſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtes, & lævia pectora lapſus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inſpirans animam. fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ:
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem;
Nec dum animus toto percepit pectore flammam:
Mollius, & ſolito matrum de more locuta eſt,
Multa ſuper nata lacrymans, Phrygiiſq; Hymenæis:
Exulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret natæque, tuique? [quet
Nec matris miſeret, quam primo Aquilone relin-
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis;
Omnem equidem ceptris terram quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor, & ſic dicere Divos.
Et Turno, ſi prima domus repetatur origo,
Inachus, Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt, penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
Tum verò infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,

Digitized by Google

Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent. ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non curſu ſegnior illo
Per medias urbes agitur, populoſque feroces.
Quinetiam in ſylvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat, & natam frondoſis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tædaſque moretur:
Evœ Bacche fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans. etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choro, ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama volat, Furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit, nova quærere tecta;
Deſeruêre domos: ventis dant colla, comaſque.
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac natæ Turnique canit Hymenæos,
Sanguineam torquens aciem. torvumque repentè
Clamat: Iō matres audite ubi quæque Latinæ.
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, ſi juris materni cura remordet:
Solvite crinales vittas, capite Orgia mecum.
Talem inter ſylvas, inter deſerta ferarum,
Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque, omnemque domum vertiſſe Latini;
Protinus hinc fuſcis triſtis Dea tollitur alis
Audacis Rutili ad muros: quam dicitur urbem
Acriſionæis Danaë fundaſſe colonis,
Præcipiti delata Noto. locus Ardea quondam
Dictus avis: & nunc magnum manet Ardea nomen,
Sed fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.

Digitized by Google

Alecto torvam faciem, & furialia membra
Exuit: in vultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcenam rugis arat. induit albos
Cum vitta crines: tum ramum innectit olivæ.
Fit Calybe Junonis anus, templique ſacerdos:
Et juveni ante oculos his ſe cum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores,
Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat, externuſque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te irriſe periclis:
Tyrrhenas, i, ſterne acies, tege pace Latinos.
Hæc adeò tibi me, placida cùm nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, & armari pubem portiſque moveri
Lætus in arma para, & Phrygios, qui flumine pul-
Conſedere, duces, pictaſque exure carinas. [cro
Cœleſtum vis magna jubet. Rex ipſe Latinus,
Ni dare conjugium, & dicto parêre fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim
Ore refert: Claſſes invectas Tybridis undam,
Non, ut rere, meas effugit nuncius aures.
Ne tantos mihi finge metus; nec regia Juno
Immemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu, verique effeta ſenectus,
O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi Divûm effigies, & templa tueri:
Bella viri, pacemque gerent, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras,
At juveni oranti ſubitus tremor occupat artus:
Diriguere oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,

Digitized by Google

Verberaque inſonuit, rapidoque hæc addidit ore:
En ego victa ſitu, quam veri effeta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit.
Reſpice ad hæc: adſum dirarum ab ſede ſororum:
Bella manu, lethumque gero.
Sic effata, facem juveni conjecit, & atro
Lumine fumantes fixit ſub pectore tedas.
Olli ſomnum ingens rupit pavor, oſſaque, & artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit, arma toro, tectiſque requirit:
Sævit amor ferri, & ſcelerata inſania belli,
Ira ſuper: magno veluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aëni,
Exultantque æſtu latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus atque altè ſpumis exuberat amnis:
Nec jam ſe capit unda: volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum, & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire, Latiniſque.
Hæc ubi dicta dedit, divoſque in vota vocavit;
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ;
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis;
Arte nova ſpeculata locum, quo litore pulcher
Inſidiis, curſuque feras agitabat Iülus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, & noto nares contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſa fuit, belloque animos accendit agreſtes.
Cervus erat forma præſtanti, & cornibus ingens,
Tyrrheïdæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheuſque pater, cui regia parent
Armenta, & latè cuſtodia credita campi:

Digitized by Google

Aſſuetum imperiis ſoror omni Sylvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſylvis, rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iüli
Commovere canes; fluvio cùm fortè ſecundo
Deflueret, ripaque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam eximiæ laudis ſuccenſus amore
Aſcanius, curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti Deus abfuit; actaque multo
Perque uterum ſonitu, perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis, queſtuque cruentus,
Atque imploranti ſimilis, tectum omne replevit.
Sylvia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, & duros conclamat agreſtes.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſylvis)
Improviſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis. quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrheus,
Quadrifidam quercum cuneis ut fortè coactis
Scindebat, rapta ſpirans immane ſecuri.
At ſæva è ſpeculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, ſtabuli & de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit nemus, & ſylvæ intonuêre profundæ.
Audiit & Triviæ longè lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini:
Et trepidæ matres preſſere ad pectora natos.
Tum verò ad vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: nec non & Troïa pubes.
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.

Digitized by Google

Direxere acies. non jam certamine agreſti,
Stipitibus duris agitur, ſudibuſve præuſtis:
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque latè
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, æraque fulgent
Sole laceſſita, & lucem ſub nubila jactant:
Fluctus uti primo cœpit cùm albeſcere vento,
Paulatim ſeſe tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Natorum Tyrrheï fuerat qui maximus, Almon
Sternitur. hæſit enim ſub gutture vulnus, & udæ
Vocis iter, tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virûm circâ, ſeniorque Galeſus,
Dum paci medium ſe offert; juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promiſſi Dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Imbuit, & primæ commiſit funera pugnæ,
Deſerit Heſperiam, & cœli convexa per auras
Junonem victrix affatur voce ſuperba:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti:
Dic, in amicitiam coëant, & fœdera jungant:
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros:
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos inſani Martis amore:
Undique ut auxilio veniant, ſpargam arma per agros.
Tum contrà Juno: Terrorum, ac fraudis abunde eſt.
Stant belli cauſæ: pugnatur cominus armis,
Quæ fors prima dedit, ſanguis novus imbuit arma.
Talia connubia, & tales celebrent Hymenæos,
Egregium Veneris genus, & rex ipſe Latinus:
Te ſuper ætherias errare licentius auras,
Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.

Digitized by Google

Cede locis. ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt;
Ipſa regam. tales dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem ſupera, ardua linquens.
Eſt locus Italiæ in medio ſub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles, denſis hunc frondibus atrum
Urget utrimque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis, & torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis condita Erynnis,
Invisum numen, terras, cœlumque levabat.
Nec minùs intereà extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus, cæſoſque reportant;
Almonem puerum, fœdatique ora Galeſi:
Implorantque Deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine cædis & ignis
Terrorem ingeminat: Teucroſque in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tùm quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thyaſis (neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti coëunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata Deûm perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini:
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequicquam & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verùm ubi nulla datur cæcum exſuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Junonis eunt res:
Multa Deos, auraſque pater teſtatus inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.

Digitized by Google

Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri. te Turne nefas, te triſte manebit
Supplicium, votiſque Deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus,
Funere felici ſpolior. Nec plura locutus,
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluëre ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cùm prima movent in prælia Martem,
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcaniſve, Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna,
Sunt geminæ belli portæ, ſic nomine dicunt,
Religione ſacræ, & ſævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Janus.
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul:
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes;
Æreaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſteſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cæcis ſe condidit umbris.
Tum regina Deûm cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia, atque immobilis antè;
Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt,
Pars leves clypeos, & ſpicula lucida tergent
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecures:
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeò magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant, Atina potens, Tiburque ſuperbum,

Digitized by Google

dea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.
gmina tuta cavant capitum, flectuntq; ſalignas
nbonum crates: alii thoracas aënos,
ıt leves ocreas lento ducunt argento.
omeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri
:ſſit amor: recoquunt patrios fornicibus enſes.
aſſica jamque ſonant: it bello teſſera ſignum.
ic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
d juga cogit equos, clypeumq; auroque trilicem
oricam induitur, fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque movete,
ui bello exciti reges, quæ quemque ſecutæ
omplerint campos acies: quibus Itala jam tum
oruerit terra alma viris, quibus arſerit armis:
t meminiſtis enim divæ, & memorare poteſtis:
d nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
ontemptor Divûm Mezentius, agminaque armat
ilius huic juxta Lauſus, quo pulcrior alter
lon fuit, excepto Laurentis corpore Turni:
auſus, equûm domitor, debellatorque ferarum,
)ucit Agyllina nequicquam ex urbe ſecutos
lille viros, dignus patriis qui lætior eſſet
mperiis, & cui pater haud Mezentius eſſet.
Poſt hos inſignem palmâ per gramina currum,
'ictoreſque oſtentat equos, ſatus Hercule pulcro
'ulcher Aventinus: clypeoque inſigne paternum,
:entum angues, cinctamque gerit ſerpentibus hy-
:ollis Aventini ſylva quem Rhea ſacerdos [dram,
'urtivum partu ſub luminis edidit auras,
Miſta Deo mulier, poſtquam Laurentia victor,
Geryone exſtincto, Tirynthius attigit arva:
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pilla manu, ſævoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello.
Ipſe pedes, tegmen torquens immane leonis,

Digitized by Google

Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat,
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu
Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt;
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque, acerque Coras, Argiva juventus:
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur:
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, Homolen, Othrynq; nivalem
Linquentes: curſu rapido dat euntibus ingens
Sylva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventumque focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus. hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Preneſte viri, quique arva Gabinæ
Junonis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt: quos dives Anagnia paſcit,
Quos Amaſene pater, non illis omnibus arma,
Nec clypei, curruſve ſonant. Pars maxima glandes
Liventis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituêre pedis: crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam, nec ſternere ferro,
Jampridem reſides populos, deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cymini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant:
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Cùm ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: ſonat amnis, & Aſia longè
Pulſa palus.

Digitized by Google

Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet: aëriam ſed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magniq; ipſe agminis inſtar:
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens
Per Latium, poſtquã in partem data Roma Sabinis.
Una ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites,
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum urbem, qui Roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemq; Severum,
Caſperiamq; colunt, Foruloſq; & flumen Himellæ:
Qui Tyberim, Fabarimq; bibunt, quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populiq; Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen:
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hibernis conditur undis,
Vel cum Sole novo denſæ torrentur ariſtæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis;
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hoſtis,
Curru jungit Alæſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris, & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres; Sidicinaque juxta
Æquora, quique Cales linquunt, amniſque vadoſi
Accola Volturni, pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus. teretes ſunt aclides illis
Tela: ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.
Lævas cetra tegit, falcati comminus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis,
Oëbale: quem generaſſe Telon Sebethide Nymphâ
Fertur Teleboûm Capreas cum regna teneret
Jam ſenior: patris ſed non & filius arvis
Contentus, latè jam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, & quæ rigat æquora Sarnus,

Digitized by Google

Quiq; Rufas, Batulumq; tenent, atq; arva Celænæ
Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ,
Teutonico ritu ſoliti torquere cateïas:
Tegmina queis capitum raptus de ſubere cortex
Ærataeque micant peltæ, micat æreus enſis.
Et te montoſæ miſêre in prælia Nurſæ
Ufens, inſignem fama, & felicibus armis.
Horrida præcipuè cui gens, aſſuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis,
Armati terram exercent, ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos
Fronde ſuper galeam, & felici comptus oliva;
Archippi regis miſſu; fortiſſimus Umbro:
Vipereo generi, & graviter ſpirantibus hydris,
Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat,
Mulcebatque iras, & morſus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Evaluit, neque eum juvêre in vulnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ in montibus herbæ,
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus undâ,
Te liquidi flevêre lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius. inſignem quem mater Aricia miſit,
Eductum Egeriæ lucis, Hymettia circum
Litora, pinguis ubi, & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt fama, Hippolytum poſtquam arte noverc-æ
Occiderit, patriaſque explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætheria, & ſuperas cœli veniſſe ſub auras,
Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis,
Fulmine Phæbigenam Stygias detruſit ad undas.
At

At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ Egeriæ nemorique relegat:
Solus ubi in ſylvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, verſoque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam Triviæ templo, luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi; quòd litore currum,
Et juvenem monſtris pavidi effudêre marinis.
Filius ardentes haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita jubâ galea alta Chimæram
Suſtinet: Ætnæos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At levem clypeum ſublatis cornibus Iö
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,
Cælatâque amnem fundens pater Inachus urnâ.
Inſequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, vetereſque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrumque Numici
Litus arant, Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque jugum, queis Jupiter Anxurus arvis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturæ jacet atra palus, geliduſque per imas
Quærit iter valles, atque in mare conditur Ufens.
Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,
Bellatrix. non illa colo, calathiſve Minervæ
Femineas aſſueta manus, ſed prælia virgo
Dura pati, curſuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:

M

Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis, agriſque effuſa juventus,
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem
Attonitis inhians animis, ut regius oſtro
Velet honos leves humeros, ut fibula crinem
Auro internectat: Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

PUB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Belli ſignum Turnus Laurenti arce proponit, Latiique totius finitimarumque urbium ſibi auxilia adjungit. Venulus quoque Argos ad Diomedem mittitur, ut eum periculi ſimilitudine ad belli ſocietatem impellat. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque ſuarum paucitati diffidens, Tyberini monitu, adverſo flumine in ea loca ſubvehitur, in quibus poſtea Roma condita fuit: Evandrique regis, qui ex Arcadia profugus, in Palatino monte oppidum nomine Palanteum condiderat, auxilium implorat. Evander Æneam, adventus ejus cauſa cognita, inſigne hoſpitio excipit: ſacriſque Herculis, quibus tum intentus erat, adhibitum cauſſam rituſque ſacrificii edocet, locaque ejus tractus nobiliora obiter hoſpiti rex

cenſet. Poſtridie Æneas equitum quadringentorum ſubſidio adjutus (quibus praerat Pallas, unicus Evandri filius) partem copiarum ſecundo flumine ad ſuos remittit: ipſe cum reliquis Agyllam florentiſſimam Tyrrhenorum civitatem petit: cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus uxoris blanditiis adductus, privigno ſuo arma fabricatur: eademque à Venere ad Æneam deferuntur: qui armorum pulchritudine delectatus, cum cætera omnia tum clypeum imprimis, qui res à poſteritate ſua ſtrenuè gerendas habebat depictas, ſtudioſe admiratur.

VT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu;
Utque acres concuſſit equos, utque impulit arma:
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, ſævitque juventus
Effera: ductores primi Meſſapus, & Ufens,
Contemptorque Deûm Mezentius, undique cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, & Latio conſiſtere Teucros,
Advectum Æneam claſſi, victoſque Penates
Inferre, & fatis regem ſe dicere poſci,
Edoceat, multaſque viro ſe adjungere gentes
Dardanio, & latè Latio increbeſcere nomen.
Quid ſtruat his cœptis, quem, ſi fortuna ſequatur,
Eventum pugnæ cupiat, manifeſtius ipſi,
Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æſtu:

Digitized by Google

Atq; animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat latè loca, jamque ſub auras
Erigitur, ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia feſſa per omnes
Alituum, pecudumque genus ſopor altus habebat:
Cùm pater in ripa, gelidique ſub ætheris axe
Æneas, triſti turbatus pectora bello,
Procubuit, ſeramque dedit per membra quietem.
Huic Deus ipſe loci, fluvio Tyberinus amœno,
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus: eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, & crines umbroſa tegebat arundo.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
O ſate gente Deûm, Trojanam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama ſervas:
Exſpectate ſolo Laurenti, arviſque Latinis,
Hic tibi certa domus, certi, ne abſiſte, Penates:
Neu belli terrêre minis. tumor omnis, & iræ
Conceſſere Deûm.
Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere ſomnum,
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa, jacebit;
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis, adverte, docebo
Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegêre locum, & poſuêre in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſiduè ducunt cum gente Latina:

Digitized by Google

Hos caſtris adhibe ſocios; & fœdera junge.
Ipſe ego te ripis, & recto flumine ducam,
Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
Surge, age, nate dea, primiſque cadentibus aſtris
Junoni fer ritè preces, iramque, minaſque
Supplicibus ſupera votis. mihi victor honorem
Perſolves: ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto,
Ima petens. nox Æneam, ſomnuſque reliquit.
Surgit, & ætherii ſpectans orientia Solis
Lumina, ritè cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces: [eſt
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde
Tuque, ô Tybri, tuo genitor cum flumine ſancto,
Accipite Æneam, & tandem arcete periclis.
Quo te cumq; lacus miſerantem incommoda noſtra
Fonte tenet, quocumque ſolo pulcherrimus exis;
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum,
Adſis ô tandem, & propius tua numina firmes.
Sic memorat, geminaſque legit de claſſe biremes,
Remigioque aptat: ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum, atq; oculis mirabile mõſtrum,
Candida per ſylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conſpicitur ſus:
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Juno,
Mactat, ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram:
Tybris ea fluvium, quàm longa eſt, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita ſubſtitit unda,
Mitis ut in morem ſtagni, placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo:
Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ

Digitized by Google

Miratur nemus inſuetum fulgentia longè
Scuta virûm fluvio, pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, virideſque ſecant placido æquore ſylvas.
Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,
Cùm muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocius advertunt proras, urbique propinquant.
Fortè die ſolennem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno, diviſque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius unà,
Unà omnes juvenum primi, pauperque ſenatus
Thura dabant, tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas videre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, & tacitis incumbere remis;
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis. audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe;
Et procul è tumulo, Juvenes, quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an ar-
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta, [ma?
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ.
Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Evandrum petimus. ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
Egredere, ô quicumque es, ait: coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede Penatibus hoſpes:
Accepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco fluviumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,

Digitized by Google

Et vitta comptos voluit prætendere ramos:
Non equidem extimui, Danaûm quod ductor, & Arcas,
Quodq; à ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis:
Sed mea me virtus, & ſancta oracula Divûm,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus Iliacæ primus pater urbis & auctor,
Electra, ut Graji perhibent, Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, ætherios humero qui ſuſtinet orbes:
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maja
Cyllenes gelido conceptum in vertice fudit.
At Majam, auditis ſi quidquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
His fretus, non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: me me ipſe, meumque
Objeci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant:
Et mare, quod ſupra, teneant, quodq; alluit infra.
Accipe, daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus ſpectata juventus.
Dixerat Æneas. ille os oculoſque loquentis
Jamdudum, & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: Ut te, fortiſſime Teucrûm,
Accipio, agnoſcoque libens! ut verba parentis
Et vocem Anchiſæ magni, vultumque recordor!
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedontiaden Priamum Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inviſere fines.
Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa:
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipſum

Laomedontiaden : ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virûm, & dextræ conjungere dextram.
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas,
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frænaq; bina. meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
Ergo &, quam petitis, juncta eſt mihi fœdere dextra:
Et, lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibuſque juvabo.
Intereà ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiſcum, & jam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.
Hæc ubi dicta : dapes jubet, & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili :
Præcipuumque toro, & villoſi pelle leonis
Accipit Æneam, ſolioque invitat acerno.
Tunc lecti juvenes certatim, aræque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantq; caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Æneas ſimul, & Trojana juventus
Perpetui tergo bovis, & luſtralibus extis.
Poſtquam exempta fames, & amor cōpreſſus edendi,
Rex Evandrus ait : Non hæc ſolennia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana ſuperſtitio, veterumve ignara Deorûm
Impoſuit. ſævis, hoſpes Trojane, periclis
Servati facimus, meritoſque novamus honores.
Jam primum, ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem :
Disjectæ procul ut moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam,
Hic ſpelunca fuit, vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci facies : quam dira tegebat,
Solis inacceſſam radiis, ſemperque recenti
Cæde tepebat humus, foribuſque affixa ſuperbis
Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.

Digitized by Google

Huic monſtro Volcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna ſe mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium, adventumque Dei. nam maximus ultor,
Tergemini nece Geryonis, ſpoliiſque ſuperbus
Alceïdes aderat, tauroſque hac victor agebat
Ingentes, vallemque boves, amnemque tenebant.
At furiis Caci mens effera, nequid inauſum
Aut intentatum ſceleriſve, dolive fuiſſet:
Quatuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
Avertit, totidem forma ſuperante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Caudâ in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos, ſaxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Intereà cùm jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet:
Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic verò Alceïdæ furiis exarſerat atro
Felle dolor; rapit arma manu, nodiſque gravatum
Robur, & aërii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis, fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamque petit. pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit, ruptiſque immane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit objice poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat, & illuc,
Dentibus infrendens. ter totum fervidus ira
Luſtrat Aventini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequicquam. ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,

M 5

Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
Dirarum nidis domus oportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, & imis
Avulſam ſolvit radicibus: inde repente
Impulit. impulſu quo maximus inſonat æther,
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & umbroſæ penitus patuere cavernæ.
Non ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, diis inviſa, ſuperque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem,
Deſuper Alceïdes telis premit, omniaque arma
Advocat, & ramis, vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu, [eſt)
Evomit, involvitque domum caligine cæca:
Proſpectum eripiens oculis, glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.
Non tulit Alceïdes animis, ſeque ipſe per ignem
Præcipiti jecit ſaltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Eliſos oculos, & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulſis:
Abſtractæque boves, abjuratæque rapinæ
Cælo oſtenduntur, pedibuſque informe cadaver
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque exſtinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem: primuſque Potitius auctor,

Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Hanc aram luco ſtatuit; quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite, ô juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communemq; vocate Deum, & date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cùm populus umbra
Velavitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer implevit dextram ſcyphus. ocius omnes
In menſam læti libant, divoſque precantur:
Devexo intereà propior fit Veſper Olympo:
Jamque ſacerdotes, primuſque Potitius, ibant,
Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis. [des
Hic juvenum chorus, ille ſenum, qui carmine lau-
Herculeas, & facta ferunt: ut prima novercæ
Monſtra manu, geminoſq; premens eliſerit angues:
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque, Oechaliamque: ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. tu nubigenas, invicte, bimembres,
Hylæumque, Pholumque manu, tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci,
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento:
Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhœus
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve vera Jovis proles, decus addite divis:
Et nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant: ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.

Exin ſe cuncti divinis rebus ad [illegible]bem
Perfectis referunt. ibat rex obſitus ævo,
Et comitem Æneam juxta, natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.
Miratur, facileſque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis, & ſingula lætus
Exquiritque, auditque virûm monumenta priorum.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis,
Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæq; tenebant,
Genſque virûm truncis, & duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat; nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo;
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit, Latiûmque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aureaque, ut perhibent, illo ſub rege fuere
Sæcula: ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſonia, & gentes venêre Sicanæ:
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Tybris:
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem,
Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
His poſuere locis: matriſque egere tremenda
Carmentis Nymphę monita, & Deus auctor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progreſſus, monſtrat, & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant Nymphæ priſcum Carmentis honorem

Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylum
Retulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.
Nec non & ſacri monſtrat nemus Argileti,
Teſtaturque locum, & lethum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpejam ſedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſylveſtribus horrida dumis.
Jam tum relligio pavidos terrebat agreſtes
Dira loci: jam tum ſylvam, ſaxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem
Quis Deus, incertum eſt, habitat Deus: Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Jovem, cùm ſæpè nigrantem
Ægida concuteret dextra, nimboſque cieret.
Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
Relliquias, veterumq; vides monumenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis, ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri: paſſimque armenta videbant
Romanoque foro, & lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad ſedes, Hæc, inquit, limina victor
Alceïdes ſubiit: hæc illum regia cepit.
Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo, rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit, ſtratiſque locavit
Effultum foliis, & pelle Libyſtidis urſæ:
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquã exterrita mater,
Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
Volcanũ alloquitur, thalamoq; hæc conjugis aureo
Incipit, & dictis divinum aſpirat amorem.
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges

Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces:
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis, opiſque tuæ: nec te, chariſſime conjux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamvis & Priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ fleviſſem ſæpè laborem.
Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
Aſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis in me, excidiumque meorum.
Dixerat: & niveis hinc atque hinc Diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet. ille repentè
Accepit ſolitam flammam, notuſque medullas
Intravit calor, & labefacta per oſſa cucurrit.
Non ſecus, atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos:
Senſit læta dolis, & formæ conſcia conjux.
Tum pater æterno fatur devinctus amore:
Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi Diva mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc, ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt;
Quidquid in arte mea poſſum promittere curæ,
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro;
Quantum ignes, animæq; valent: abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum: ceu fœmina primum
Cui tolerare [illegible]o vitam tenuique Minerva,
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes,

Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo: caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere natos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium juxta latus, Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, ſtriduntque cavernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Volcani domus, & Volcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto:
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro;
Brontesque, Steropeſq; & nudus mēbra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras: pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant, rutuli tres ignis, & alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti curruſque, rotaſque volucres
Inſtabant; quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquamis ſerpentum, auroque polibant,
Connexoſque angues, ipſamque in pectore Divæ
Gorgona deſecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptoſque auferte labores,
AEtnæi Cyclopes, & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus uſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra,
Præcipitate moras. nec plura effatus: at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti: fluit æs rivis, aurique metallum,
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.

Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum, ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt. alii ventoſis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu. gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
Tum lateri, atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem;
Demiſſa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem, & ſecreta petebat,
Sermonum memor, & promiſſi muneris heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat:
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite nunquam
Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires. hinc Thuſco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, & murum circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos, opulentaque regnis
Jungere caſtra paro: quam fors inopina ſalutem
Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Urbis Agyllinæ ſedes: ubi Lydia quondam
Gens bello præclara, jugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
Imperio & ſævis tenuit Mezentius armis.

Quid memorem infandas cædes; quid facta tyranni
Effera? Dii capiti ipſius, generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus, atque oribus ora;
Tormenti genus; & ſanie, taboque fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem cives, infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumque, domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis:
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam,
Toto namque fremunt condenſæ litore puppes,
Signaque ferre jubent. retinet longævus aruſpex
Fata canens, ô, Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum, virtuſq; virûm, quos juſtus in hoſtem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
Externos optate duces. Tum Etruſca reſedit
Hoc acies campo, monitis exterrita Divûm.
Ipſe oratôres ad me, regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarchon,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu ſæcliſque effeta ſenectus
Invidet imperium, ſeræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni miſtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. tu, cujus & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere, ô Teucrûm, atque Italûm fortiſſime du-
Hunc tibi præterea, ſpes, & ſolatia noſtri, [ctor,
Pallanta adjungam. ſub te tolerare magiſtro
Militiam, & grave Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat, primis & te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pubis

Lecta dabo, totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
Æneas Anchiſiades, & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant,
Ni ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterum, atque iterum fragor intonat ingens.
Arma inter nubem, cœli in regione ſerena,
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii: ſed Troïus heros
Agnovit ſonitum, & Divæ promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne verò hoſpes, ne quære profecto,
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu, quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
Quas pœnas mihi Turne dabis! quam multa ſub undas
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volves
Tibri Pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit; ſolio ſe tollit ab alto,
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat, heſternumque Larem, parvoſque Penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus,
Poſt hinc ad naves graditur, ſocioſque reviſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuntia ventura Aſcanio rerumque, patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis

Digitized by Google

llis obit totum, præfulgens unguibus aures.
Fama volat parvam ſubito vulgata per urbem,
:yùs ire equites Tyrrheni ad litora regis.
ota metu duplicant matres, propiuſque periclo
timor; & major Martis jam apparet imago.
um pater Evandrus dextram complexus eunti
æret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
mihi præteritos referat ſi Jupiter annos:
ualis eram, cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
ravi, ſcutorumque incendi victor acervos,
: regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi;
aſcenti cui tres animas Feronia mater,
orrendum dictu, dederat: terna arma movenda;
er letho ſternendus erat. cui tum tamen omnes
bſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
on ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
ate, tuo: neque finitimus Mezentius unquam
uic capiti inſultans tot ferro ſæva dediſſet
unera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
t vos, ô ſuperi, & Divûm tu maxime rector
upiter, Arcadii quæſo miſereſcite regis,
t patrias audite preces, ſi numina veſtra
ncolumen Pallanta mihi, ſi fata reſervant,
i viſurus eum vivo, & venturus in unum:
itam oro: patiar quemvis durare laborem.
in aliquem infandum caſum fortuna minaris;
Nunc, ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri,
Dum te, chare puer, mea ſera, & ſola voluptas,
Complexu teneo: gravior ne nuntius aures
Vulneret. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.
Jamque adeò exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos, & fidus Achates,
Inde alii *Trojæ* proceres: ipſe agmine Pallas
In medio, chlamide, & pictis conſpectus in armis;

Digitized by Google

Qualis, ubi Oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculiſque ſequun
Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrē ſonitu quatit ungula cāp
Eſt ingens gelidum lucus propè Cæritis amnem
Relligione patrum latè ſacer: undique colles
Incluſere cavi, & nigra nemus abiete cingunt.
Sylvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos,
Arvorum pecoriſque Deo, lucumque diemque,
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta te
Caſtra locis, celſoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis.
Huc pater Æneas, & bello lecta juventus
Succedunt, feſſique & equos, & corpora curant
At Venus ætherios inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
Ut procul è gelido ſecretum flumine vidit,
Talibus affata eſt dictis, ſeque obtulit ultro.
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes, nate, ſuperbos
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit:
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.
Ille Deæ donis, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit:
Miraturque, interque manus & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam, flammaſque vomentem
Fatiferumque enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam ingentem: qualis cum cærula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum leves ocreas electro, auroque recocto,

arnque, & clypei non enarrabile textum.
res Italas, Romanorumque triumphos,
l vatum ignarus, venturique inſcius ævi,
at ignipotens: illic genus omne futuræ
is ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella.
at & viridi fœtam Mavortis in antro
ubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum
re pendentes pueros, & lambere matrem
avidos: illam tereti cervice reflexam
cere alternos, & corpora fingere lingua.
procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabi-
ſeſſu caveæ, Magnis Circenſibus actis; [nas
iderat, ſubitoque novum conſurgere bellum
nulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
iidem inter ſe poſito certamine reges
ati, Jovis ante aras, paterasque tenentes
ant, & cæſa jungebant fœdera porca.
d procul inde, citæ Metium in diverſa quadrigæ
ulerant, (at tu dictis, Albane, maneres,)
tabatque viri mendacis viſcera Tullus
ſylvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.
non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
ipere, ingentique urbem obſidione premebat:
eadæ in ferrum pro libertate ruebant.
m indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
iceres; pontem auderet quod vellere Cocles,
luvium vinclis innaret Clœlia ruptis.
ummo cuſtos Tarpejæ Manlius arcis
bat pro templo, & Capitolia celſa tenebat,
nuloque recens horrebat regia culmo.
ue hîc auratis volitans argenteus anſer
ticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
li per dumos aderant, arcemque tenebant,
enſi tenebris & dono noctis opacæ.
ea cæſaries ollis, atque aurea veſtis:
gatis lucent ſagulis: tum lactea colla

Digitized by Google

Auro innectuntur. duo quiſque Alpina coruſcant
Geſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hinc exultantes Salios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque apices, & lapſa ancilia cœlo
Extuderat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus: hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis:
Et ſcelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem ſcopulo, furiarumque ora trementem,
Secretoſque pios, his dantem jura Catonem.
Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
Aurea: ſed fluctu ſpumabant cærula cano.
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar
Cum patribus, populoq; Penatibus, & magnis Diis,
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice ſidus.
Parte alia ventis, & Diis Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens: cui belli inſigne ſuperbum
Tempora navali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope barbarica, variiſque Antonius armis
Victor, ab Auroræ populis, & litore Rubro
Ægyptum, vireſque Orientis, & ultima ſecum
Bactra vehit, ſequiturque, nefas, Ægyptia conjux.
Una omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſum remis roſtriſque ſtridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flamma manu, teliſque volatile ferrum
Spargitur. arva nova Neptunia cæde rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro;

Digitized by Google

dum etiam geminos à tergo reſpicit angues.
nigenûmq; Deûm monſtra, & latrator Anubis,
tra Neptunũ, & Venerem, contraq; Minervam
a tenent: ſævit medio in certamine Mavors,
atus ferro, triſteſque ex æthere Diræ:
ciſſa gaudens vadit Diſcordia palla:
am cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
ius hæc cernens arcum intendebat Apollo,
uper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
nis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
a videbatur ventis regina vocatis
a dare, & laxos jam jamque immittere funes:
m inter cædes, pallentem morte futura
erat ignipotens, undis, & Japige, ferri.
tra autem magno mœrentem corpore Nilum,
dentemque ſinus; & tota veſte vocantem
uleum in gremium, latebroſaq; flumina victos.
Cæſar, triplici invectus Romana triumpho
nia, Diis Italis, votum immortale ſacrabat.
xima ter centum totam delubra per urbem
itia, ludiſque viæ plauſuque fremebant:
nibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
e aras terram cæſi ſtravere juvenci.
ſedens niveo candentis limine Phœbi,
na recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
tibus, incedunt victæ longo ordine gentes,
am variæ linguis, habitu tam veſtis, & armis.
Nomadũ genus, & diſcinctos Mulciber Afros,
Lelegas, Caraſque, ſagittiferoſque Galenos
xerat: Euphrates ibat jam mollior undis,
remique hominum Morini, Rhenuſq; bicornis.
omitique Daæ, & pontem indignatus Araxes,
lia per clypeum Volcani, dona parentis
ratur, rerumque ignarus imagine gaudet,
ollens humero famamque, & fata nepotum.

***
*

Digitized by Google

PUB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER IX.

ARGUMENTUM.

Abſente Ænea, & in Tuſcia, conquirendis auxili[...] occupato, Turnus à Iunone per Iridem admonitu[...] ne tantam rei bene gerendæ occaſionem amitteret, quam proxime ad hoſtes copias admovet. Qui cum ſuis ſe mœnibus continerent, neque æquo loco facere[nt] dimicandi poteſtatem, ut illis ſpem omnem fugæ intercluderet, claſſem exurere conatur. Erat ejus claſſ[is] materia ex Idææ matris luco cæſa: quapropter matri[s] precibus adductus Jupiter, naves omnes inſtanti incendio eripuit, & in totidem Nymphas marinas convertit. Poſt hæc imminente jam nocte, Turnus adverſus hoſtium eruptiones ad oppidi portam excubi[as] diſponit: iis Meſſapum præfitit. Interim conſultantibus Trojanorum ducibus, quemnam potiſſimum ad Æneam mitterent, qui de ſuorum periculo eum faceret certiorem, ultro eam provinciam ſuſcipiunt Niſus & Euryalus, conjunctiſſimum amicorum par[:] qui cum urbe emiſſi, hoſtium excubias vino ſomnoq[ue] obrutas offendiſſent, Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque ſe ſpoliis exornant. Verum cum inſtante jam luce ſe recipere conantur, à Volſcentis equitibus conſpecti, ad ſylva[m] confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viaq[ue]

erri[...]

errore impeditus, in hoſtes incidit, & à Volſcente, fruſtra deprecante Niſo, confoditur. Niſus quoque, caſo Volſcente, & Euryali nece ſtrenue vindicata, multis vulneribus confoſſus ſuper amici corpus concidit. Capita haſtis affixa in caſtra deferuntur: ubi à Trojanis è mœnibus agnita, ingentem in urbe luctum excitant. Interim Turnus totis viribus hoſtes oppugnat, magna utrinque ſtrages editur. Ibi Aſcanius Numanum, inſolentius ſe jactantem, ſagittæ ictu interficit. Pandarus & Bitias ſucceſſu elati portam recludunt, hoſteſque ſubeuntes ingenti cæde propellunt. Ejus rei nuntio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit, Trojanoſque in fugam convertit, tandem hoſtium multitudine circumventus paulatim cedit ad eam oppidi partem quæ fluvio alluitur: & ut erat armatus, flumen tranans incolumis ad ſuos revertitur.

ATque ea diverſa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne, quod optanti Divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultrò.
Æneas, urbe, & ſociis, & claſſe relicta,
Sceptra Palatini, ſedemque petit Evandri.
Nec ſatis: extremas Coryti penetravit ad urbes:
Lydorumque manum, collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus:
Rumpe moras omnes, & turbata arripe caſtra.
Dixit, & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis;
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.

Digitized by Google

Agnovit juvenis, dupliceſque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repentè
Tempeſtas? video medium diſcedere cœlum,
Palanteſque polo ſtellas: ſequor omina tanta,
Quiſquis in arma vocas: & ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa Deos orans: oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis;
Dives equûm, dives pictaï veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrheïdæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt:
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cùm refluit campis, & jam ſe condidit alveo.
Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat mole Caïcus:
Quis globus, ô cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, & ſcandite muros:
Hoſtis adeſt: eja. ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas: ſi qua interea fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo, & tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraque monſtrat,
Objiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt,
Armatique cavis exſpectant turribus hoſtem.
Turnus, ut antè volans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecũ, ô juvenes, qui primus in hoſtem

En, ait, & jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ, & campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono. Teucrûm mirantur inertia corda:
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre [huc
Arma viros, ſed caſtra fovere. huc turbidus, atque
Luſtrat equo muros, aditumque per avia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,
Cùm fremit ad caulas, ventos perpeſſus & imbres,
Nocte ſuper media; tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper, & improbus ira
Sævit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces:
Haud aliter Rutulo, muros & caſtra tuenti,
Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet;
Qua tentet ratione aditus: & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptam circum & fluvialibus undis,
Invadit, ſociosque incendia poſcit ovantes,
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero incumbunt: urget præſentia Turni:
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commiſtam Volcanus ad aſtra favillam.
Quis Deus, ô Muſæ, tam ſæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Idâ
Æneas claſſem, & pelagi petere alta parabat;
Ipſa Deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Jovem: Da nate petenti,
Quod tua chara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſylva mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,
Nigranti piceâ, trabibuſque obſcuris acernis:

Digitized by Google

Has ego Dardanio juveni, cùm claſſis egeret,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius angit.
Solve metus, atq; hoc precibus ſine poſſe parentem,
Ne curſu quaſſatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur: proſit, noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:
O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Æneas? cui tanta Deo permiſſa poteſtas?
Immò, ubi defunctæ finem, portuſque tenebunt
Auſonios, olim quæcunque evaſerit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva;
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris eſſe deas: qualis Nereïa Doto,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore Pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes, atrâque voragine ripas,
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant, cùm Turni injuria matrem
Admonuit, ſacris ratibus depellere tædas.
Hic primùm nova lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab aurora cœlum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troûm Rutulorumque agmina complet:
Ne trepitate meas Teucri defendere naves,
Neve armate manus: maria antè exurere Turno,
Quàm ſacras, dabitur, pinus. vos ite ſolutæ,
Ite Deæ pelagi, genitrix jubet. & ſua quæque
Continuò puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinûmque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt. hinc virgineæ, mirabile monſtrum,
Quot priùs æratæ ſteterant ad litora proræ,
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur.
Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe

Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, revocatq; pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Trojanos hæc monſtra petunt: his Jupiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit: non tela, nec ignes
Exſpectant Rutulos. ergo maria invia Teucris,
Nec ſpes ulla fugæ: rerum pars altera adempta eſt:
Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentis
Arma ferunt Italæ. nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant, reſponſa Deorum.
Sat fatis Venerique datum eſt, tetigere quod arva
Fertilis Auſoniæ *Troës*. ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
Conjuge prærepta: nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt. peccare fuiſſet
Antè ſatis, penitus modò non genus omne peroſos
Femineum: quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, lethi diſcrimina parva,
Dant animos. an non viderunt mœnia *Trojæ*,
Neptuni fabricata manu, conſidere in ignes?
Sed vos ô lecti, ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Volcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros: addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios: tenebras, & inertia furta
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant, nec equi cæca condemur in alvo:
Luce palam certum eſt igni circumdare muros.
Haud ſibi cum Danaïs, rem faxo, & pube Pelaſga
Eſſe putent, decumum quos diſtulit Hector in an-
Nunc adeò, melior quoniam pars acta diei, [num.
Quòd ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam ſperate parati.
Intereà vigilum excubiis obſidere portas,

Digitized by Google

Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſecuti
Purpurei criſtis juvenes, auroque coruſci
Diſcurrunt: variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper è vallo proſpectant Troës, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant: ponteſque & propugnacula jungunt
Tela gerunt. inſtant Mneſtheus, acerque Sereſtus:
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum, & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercetq; vices, quod cuique tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem, leviburque ſagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma;
Ora puer prima ſignans intonſa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait, Diine hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an ſua cuique Deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi, nec placida contenta quiete eſt.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: ſomno vinoque ſoluti
Procubuere: ſilent latè loca. percipe porrò
Quid dubitem, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Æneam acciri omnes, populuſque, patreſque
Expoſcunt, mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ poſco, promittunt (nam mihi facti

Digitized by Google

Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros, & mœnia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum percuſſus amore
Euryalus, ſimul his ardentem affatur amicum :
Mene igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
Niſe fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter, Trojæque labores
Sublatum, erudiit : nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Ænean, & fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemptor, & iſtum
Qui vitâ bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad hæc : Equidem de te nil tale verebar :
Nec fas : non. ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicumque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in adverſum rapiat caſuſve, Deûſve,
Te ſupereſſe velim : tua vitâ dignior ætas.
Sit, qui me raptum pugna, pretiove redemptum.
Mandet humo ſolita : aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro :
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris :
Quæ te ſola, puer, multis è matribus auſa
Proſequitur, magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem : Cauſas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit.
Acceleremus, ait : vigiles ſimul excitat. illi
Succedunt, ſervantque vices : ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrûm primi, & delecta juventus,
Conſilium ſummis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quiſve Æneæ jam nuntius eſſet.
Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes,
Caſtrorum & campi medio. tum Niſus & una

Euryalus confeſtim alacres admittier orant :
Rem magnam, pretiumq; moræ fore. primus Iülus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tunc ſic Hyrtacides : Audite ô mentibus æquis
AEneadæ, neve hæc noſtris ſpectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli ſomno, vinoque ſoluti
Conticuere. locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima Ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur. ſi fortuna permittitis uti,
Quæſitum Æneam ad mœnia Pallantea,
Mox hîc cum ſpoliis, ingenti cæde peracta,
Afſore cernetis : nec nos via fallit euntes.
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu aſſiduo, & totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis, atque animi maturus Alethes :
Dii patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cùm tales animos juvenum, & tam certa tuliſtis
Pectora. ſic memorans, humeros dextraſq; tenebat
Amborum, & vultum lacrymis atque ora rigabat :
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus illis
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Dii, moreſque dabunt veſtri : tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Aſcanius; meriti tanti non immemor unquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penates,
Aſſaracique Larem, & canæ penetralia Veſtæ,
Obteſtor. quæcumque mihi fortuna, fideſque eſt,
In veſtris pono gremiis : revocate parentem,
Reddite conſpectum : nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula, devicta genitor quæ cepit Ariſba :
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.

Si verò capere Italiam, ſceptriſque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem:
Vidiſti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipſum illum clypeum, criſtaſque rubentes
Excipiam ſorti; jam nunc tua præmia Niſe.
Prætereà bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora, captivoſque dabit, ſuaque omnibus arma:
Inſuper his, campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te verò, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem caſus complector in omnes.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, ſeu bella geram: tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum: fortuna ſecunda
Aut adverſa cadat. ſed te ſuper omnia dona
Unum oro: genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcumq; pericli
Inque ſalutatam linquo: nox, & tua teſtis [eſt,
Dextera, quod nequeam lacrymas perferre parentis.
At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
Hanc ſine me ſpem ferre tui. audentior ibo
In caſus omnes. percuſſa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas. ante omnes pulcher Iülus,
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genitrix, nomenque Creüſæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parva manet; caſus factum quicumque ſequ[illegible]r.
Per caput hoc juro, per quod pater antè ſolebat,
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matrique tuæ, generique manebunt.

Sic ait illacrymans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Cnoſſius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, juvenumq; ſenumque
Proſequitur votis. nec non & pulcher Iülus,
Ante annos animumq; gerens, curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt; multis tamen antè futuri
Exitio. paſſim vino ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident: arrectos litore currus,
Inter lora, rotaſque viros, ſimul arma jacere
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra: nunc ipſa vocat res:
Hac iter eſt. tu, nequa manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longè.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemq; premit: ſimul enſe ſuperbū
Rhamnetem aggreditur: qui fortè tapetibus altis
Exſtructus, toto proflabat pectore ſomnum:
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur:
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tres juxta famulos temere inter tela jacentes,
Armigerumque Remi premit, aurigamq; ſub ipſis
Nactus equis: ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumq; relinquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra toríque madent. nec non Lamyrumque Lamumque,
Et juvenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque jacebat
Membra Deo victus: felix, ſi protinus illum

Digitized by Google

Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditque, trahitque
Molle pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes. incenſus & ipſe
Perfurit, ac multam in medio ſine nomine plebem,
Fadumque, Hebeſumque ſubit, Rhœcumque, Abarimque;
Ignaros: Rhœcum vigilantem, & cuncta videntem:
Sed magnum, metuens, ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in adverſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, & cum ſanguine miſta
Vina refert moriens. hic furto fervidus inſtat.
Jamque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, & religatos ritè videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Niſus,
(Senſit enim nimia cæde, atque cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhauſtum ſatis eſt. via facta per hoſtes.
Multa virûm ſolido argento perfecta relinquunt
Armaque, craterasque ſimul, pulcroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cum jungeret abſens
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti:
Poſt mortem bello Rutuli, prædaque potiti.
Hæc rapit, atq; humeris nequiquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem, criſtiſque decoram
Induit. excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.
Intereà præmiſſi equites ex urbe Latina,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Jamque propinquabant caſtris, muroque ſubibant;

Digitized by Google

Cùm procul hos lævo flectentes limite cernunt :
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum. conclamat ab agmine Volcens,
State viri : quæ cauſa viæ, quive eſtis in armis ?
Quove tenetis iter ? Nihil illi tendere contra :
Sed celerare fugam in ſylvas, & fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota,
Hinc atque hinc, omnemq; aditum cuſtode coronant.
Sylva fuit latè dumis, atque ilice nigra
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes :
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, oneroſaque præda
Impediunt, fallitque timor regione viarum.
Niſus abit : jamque imprudens evaſerat hoſtes,
Atque lacus, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani : tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, & fruſtrà abſentem reſpexit amicum :
Euryale, infelix qua te regione reliqui ?
Quave ſequar ? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſylvæ, ſimul & veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat.
Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus, cùm clamor ad aures
Pervenit : ac videt Euryalum, quem jam manus omnis
Fraude loci & noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra,
Quid faciat ? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere ? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, & pulcram properet per vulnera mortem ?
Ocyùs adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur :
Tu Dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum, Latonia, cuſtos ;

Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
Hunc ſine me turbare globũ, & rege tela per auras.
Dixerat: & toto conniſus corpore ferrum
Conjicit. haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fixo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt. hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure;
Dum trepidant. it haſta Tago per tempus utrumq;
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit.
Tu tamen intereà calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum, inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. tunc verò exterritus, ámens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Ampliùs, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me: adſum qui feci: in me convertite ferrum,
O Rutuli. mea fraus omnis: nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit; cœlum hoc, & conſcia ſidera teſtor:
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rupit.
Volvitur Euryalus letho, pulcroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit:
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens: laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cùm fortè gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentem petit: in ſolo Volſcente moratur.
Quem circum glomerati hoſtes, hinc cominus atque hinc

Digitized by Google

Proturbant. inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, & moriens animam abſtulit [hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli, ſpoliiſque potiti,
Volcentem exanimum flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exſangui, & primis una tot cæde peremptis,
Serranoque, Numaque. ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminceceſque viros, tepidumque recenti
Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine rivos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipſe
Suſcitat, æratasque acies in prælia cogit:
Quiſque ſuos, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis, viſu miſerabile, in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali, & Niſi.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem (nam dextra cingitur amni)
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mæſti: ſimul ora virûm præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Intereà pavidum volitans pennata per urbem
Nuntia fama ruit, matriſque allabitur aures
Euryali. ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa.

Evolat infelix, & femineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens, atque agmina curſu
Prima petit. non illa virûm, non illa pericli,
Telorumq; memor: cœlum dehinc queſtib⁹ implet.
Hunc ego te, Euryale, aſpicio? tune ille ſenectæ
Sera meæ requies, potuiſti linquere ſolam
Crudelis? nec, te ſub tanta pericula miſſum,
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu terra ignota canibus data præda Latinis,
Alitibuſque jaces: nec te tua funera mater
Produxi, preſſive oculos, aut vulnera lavi?
Veſte tegens, tibi quam noctes feſtina dieſque
Urgebam, & tela curas ſolabar aniles.
Quo ſequar? aut quæ nunc artus avulſaq; membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Nate refers? hoc ſum terrâque, marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas: in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli. mè primam abſumite ferro:
Aut tu, magne pater Divûm, miſerere, tuoque
Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi, mœſtuſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu, & multum lacrymantis Iüli,
Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit. ſequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditum, & ſcalis aſcendere muros,
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris. telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi qua

Digitized by Google

Poſſent tectam aciem perrumpere : cum ta
omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus. [ge
Hoc jam ſufficiunt. nam, qua globus imminet in
Immanem Teucri molem volvuntque, ruuntq
Quæ Rutulos ſtravit latè, armorumque reſolvi
Tegmina. nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
Vos ô Calliope precor aſpirate canenti,
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quiſque virûm demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras evolvite belli.
Et meminiſtis enim, Divæ, & memorare poteſti
Turris erat vaſto ſuſpectu, & pontibus altis;
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali, ſummaque evertere opum vi
Certabant: Troës contra defendere [...],
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus fruſtraque malorum
Velle fugam, dum ſe glomerant, retroque reſidunt
In partem, quæ peſte caret: tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno veniunt. vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi: quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem ſerva Lycimnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis;

pſe levis nudo, parmaque inglorius alba.
ſque, ubi ſe Turni media inter millia vidit;
Hinc acies, atque hinc acies aſtare Latinas:
t fe[illegible] quæ denſa venantum ſepta corona
Con[illegible] tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
njicit, & ſaltu ſupra venabula fertur:
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtes
rruit, &, qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longè melior Lycus, inter & hoſtes,
nter & arma fuga muros tenet, altaque certat
Prendere tecta manu, ſociûmque attingere dextras.
Quem Turnus pariter curſu teloque ſecutus,
ncrepat his victor: Noſtraſne evadere demens
Speraſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem, & magna muri cum parte revellit:
Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cycnum,
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus. undique clamor
Tollitur. invadunt, & foſſas aggere complent.
Ardentes tedas alii ad faſtigia jactant.
Ilioneus ſaxo, atque ingenti fragmine montis
Lucetium portæ ſubeuntem, igneſque ferentem,
Emathiona Liger, Chorinæum ſternit Aſylas:
Hic jaculo bonus, hic longè fallente ſagitta.
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus;
Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque,
Et Sagarim, & ſummis ſtantem pro turribus Idam:
Privernum Capys hunc primo levis haſta Themillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit. ergo alis allapſa ſagitta,
Et lævo infixa eſt lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,

Digitized by Google

Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Inſignis facie: genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Martis luco, Simethia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici:
Stridentem fundam poſitis Mezentius armis
Ipſe ter adducta circum caput egit habena,
Et media adverſi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces
Aſcanius, fortemque manu fudiſſe Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
Germanam nuper thalamo ſociatus habebat.
Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque novo præcordia regno
Ibat, & ingenti ſeſe clamore ferebat:
Non pudet obſidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt.
Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulyſſes:
Durum à ſtirpe genus. natos ad flumina primum
Deferimus, ſævoque gelu duramus, & undis.
Venatu invigilant pueri, ſylvaſque fatigant,
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu,
At patiens operum, parvoque aſſueta juventus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, verſaque juvencûm
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus, ſemperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Vobis picta croco, & fulgenti murice veſtis,
Deſidiæ cordi, juvat indulgere choreis,
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O veræ Phrygiæ, neque enim Phryges, ite per alta

Digitized by Google

yma ; ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
pana vos, buxuſque vocat Berecynthia matris
. ſinite arma viris, & cedite ferro.
a jactantem dictis, ac dira canentem
tulit Aſcanius, nervoque obverſus equino
:endit telum, diverſaque brachia ducens,
ſtitit antè Jovem ſupplex per vota precatus:
ter omnipotens, audacibus annue cœptis·
tibi ad tua templa feram ſolennia dona,
:atuam ante aras aurata fronte juvencum
dentem, pariterque caput cum matre ferentem,
cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
iit, & cœli genitor de parte ſerena
onuit lævum. ſonat unà lethifer arcus,
ugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
que caput Remuli venit, & cava tempora ferro
ajicit. i, verbis virtutem illude ſuperbis:
capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
:c tantùm Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
titiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
heria tum fortè plaga crinitus Apollo
:ſuper Auſonias acies, urbemque videbat,
ıbe ſedens, atque his victorem affatur Iülum:
acte nova virtute puer, ſic itur ad aſtra;
iis genite, & geniture Deos. jure omnia bella
ente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
ec te Troja capit. ſimul hæc effatus, ab alto
there ſe mittit, ſpirantes dimovet auras,
ſcaniumque petit. forma tum vertitur oris
ntiquum in Buten. hic Dardanio Anchiſæ
rmiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos.
'um comitem Aſcanio pater addidit. ibat Apollo
)mnia longævo ſimilis, vocemque, coloremque,
t crines albos, & ſæva ſonoribus arma:
ıtque his ardentem dictis affatur Iülum:
ıit ſatis, Æneïde, telis impune Numanum

Digitized by Google

Oppetiiſſe tuis : primam hanc tibi magnus Apo
Concedit laudem, & paribus non invidet armis.
Cætera parce puer bello. ſic orſus Apollo,
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Agnovere Deum proceres, divinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fuga ſenſere ſonante
Ergo avidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent : ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animaſque in aperta pericula mittun
It clamor totis per propugnacula muris :
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis. tum ſcuta, cavæque
Dant ſonitum flictu galeæ : pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab occaſu veniens pluvialibus hædis
Verberat imber humum : quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant, cum Jupiter horridus Auſtris
Torquet aquoſam hyemem, & cœlo cava nubila
Pandarus & Bitias, Idæo Alcanore creti, [rumpit.
Quos Jovis eduxit luco ſylveſtris Hiera,
Abietibus juvenes patriis, & montibus æquos:
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt,
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra, ac læva pro turribus aſtant
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci:
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut vidêre patentes,
Continuò Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon,
Agminibus totis aut verſi terga dedêre,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ,

ım collecti Troës glomerantur eòdem,
ɔnferre manum, & procurrere longius audent.
tori Turno, diverſa in parte furenti,
bantique viros, perfertur nuntius, hoſtem
'êre cæde nova, & portas præbere patentes.
:rit inceptum, atque immani concitus ira
daniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos,
ırimum Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
ebana de matre nothum Sarpedonis alti,
ɪjecto ſternit jaculo. volat Itala cornus
a per tenuem, ſtomachoque infixa ſub altum
tus abit: reddit ſpecus atri vulneris undam
ımantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
m Meropen, atque Erymantha manu, tum ſter-
nit Aphidnum:
m Bitian ardentem oculis, animiſq; frementem,
ɔn jaculo: neque enim jaculo vitam ille dediſſet:
d magnum ſtridens contorta phalarica venit,
lminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
:c duplici ſquama lorica fidelis, & auro
ſtinuit. collapſa ruunt immania membra.
ıt tellus gemitum, & clypeum ſuper intonat ingens.
ualis in Euboïco Bajarum litore quondam
ıxea pila cadit, magnis quam molibus antè
ɔnſtructam jaciunt ponto: ſic illa ruinam
rona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit.
iſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ.
um ſonitu Prochyta alta tremit, durumq; cubile
ıarime Jovis imperiis impoſta Typhoëo.
Iic Mars armipotens animum, vireſque Latinis
ddidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit:
mmiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
ndique conveniunt; quoniam data copia pugnæ,
Bellatorque animo Deus incidit.
'andarus ut fuſo germanum corpore cernit,
t quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res,

Digitized by Google

Portam vi multa converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes.
Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi;
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò nova lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inviſam, atq; immania membra
Turbati ſubito Æneadæ. tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ fervidus ira
Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus,
Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram:
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
Excepere auræ vulnus: Saturnia Juno
Detorſit veniens: portæque infigitur haſta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
Effugies: neque enim is teli, nec vulneris auctor.
Sic ait, & ſublatum altè conſurgit in enſem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus, ingenti concuſſa eſt pondere tellus.
Collapſos artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput, atque illuc humero ex utroq; pependit.
Diffugiunt verſi trepida formidine Troës.
Et, ſi continuò victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu, ſocioſq; immittere portis,
Ultimus ille dies bello, gentique fuiſſet.

Digitized by Google

Sed furor ardentem, cædiſque inſana cupido
Egit in adverſos.
Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen
Excipit. hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum: Juno vires animumque miniſtrat.
Addit Halyn comitem, & confixa Phegea parma:
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrumque, Haliumque, Noëmonaque, Prita-
nimque,
Lyncea tendentem contra, ſocioſque vocantem;
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat. huic uno dejectum cominus ictu
Cum galea longè jacuit caput. inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare veneno:
Et Clytium Æoliden, & amicum Cretea Muſis;
Cretea Muſarum comitem, cui carmina ſemper
Et citharæ cordi, numeroſque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virûm, pugnaſque ca-
nebat.
Tandem ductores, audita cæde ſuorum,
Conveniunt Teucri, Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Palanteſque vident ſocios, hoſtemque receptum.
Et Mneſtheus: Quò deinde fugam? quò tenditis?
inquit,
Quos alios muros, quæ jàm ultra mœnia habetis?
Unus homo, & veſtris, ô cives, undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque Deorûm,
Et magni Æneæ ſegnes miſeretque, pudetque?
Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem, quæ cingitur amni.
Acriùs hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum: ceu ſævum turba leonem
Cum telis premit infenſis: at territus ille

Aſper, acerba tuens, retro redit, & neque terga
Ira dare aut virtus patitur: nec tendere contra,
Ille quidem hoc cupiens, potis eſt per tela viroſque.
Haud aliter retrò dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat ira.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes:
Bis converſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris propere coït omnis in unum:
Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere. aëriam cœlo nam Jupiter Irim
Demiſit; germanæ haud mollia juſſa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: injectis ſic undique telis
Obruitur. ſtrepit aſſiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt,
Diſcuſſæque jubæ capiti: nec ſufficit umbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troës, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus: tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Flumen agit: feſſòs quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit. ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis:
Et lætum ſociis abluta cæde remiſit.

PVB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER X.

ARGUMENTUM.

IUpiter convocato Deorum concilio, ad concordiam ipſos adhortatur. Ibi Venus de Trojanorum periculo, inſatiabilique Iunonis odio conqueritur: aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit. Iuno contra malorum omnium cauſam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeò in Venerem ipſam rejicit. Fruſtra itaque tentata reconciliatione, Iupiter, ubi nullum videt eſſe contentionum finem, ne aut uxorem aut filiam læderet, ſe neutrarum partium ſtudia ſequuturum pronuntiat, ſed pro ſua æquitate omnia fatis eſſe permiſſurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt, non minore animo obſeſſi ſe ad defenſionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi ſententia confectis, multorumque ſibi populorum auxiliis adjunctis, triginta navium claſſe ad ſuos revehitur. Ibi Nymphas, paulo ante in eam formam ex navibus ſuis transformatas, obvias habet: ex his, & de claſſis amiſſione, & de ſuorum periculo certior redditur. Inde in hoſtium uſque conſpectum profectus, copias ſuas exponit. Rutuli oppugnatione deſiſtunt, occurrenteſque ad litus, terra hoſtem prohibere conantur. Magno utrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas,

Digitized by Google

magna prius edita hoſtium ſtrage, tandem à Turno occiditur. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos amico inferias mittit: Aſcanius quoque eruptione facta, ſuas cum patre copias conjungit. Quibus rebus permota Iuno, & pro Turno ſollicita, impetrata à Iove venia, præſenti eum periculo eripit, objecta illi falſa Æneæ imagine, quam dum in navim quandam fugientem inſequitur, vinculis à Iunone ruptis, vi tempeſtatis ad litora Ardeæ proxima devehitur. Interim Mezentius Iovis monitu pugnæ ſuccedens magnum tam Trojanorum, quam Etruſcorum numerum proſternit; donec ab Ænea haſta ictu vulneratus, & à Lauſo filio protectus, ægre ſe ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lauſus quoque, dum patrem ulciſci conatur, ab Ænea interficitur, ejus rei nuntio accepto, Mezentius conſcenſo equo in prælium redit: ubi dum filii mortem vindicare parat, eadem, qua filius, dextra concidit.

PANDITUR intereà domus Omnipotentis Olympi,
Conciliumque vocat Divûm pater atq; hominum rex
Sideream in ſedem: terras unde arduus omnes,
Caſtraq; Dardanidum aſpectat, populoſq; Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus: incipit ipſe:
Cœlicolæ magni, quianam ſententia vobis
Verſa retrò? tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnæ, ne arceſſite, tempus:
Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas

Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.
Nunc ſinite, & placitum læti componite fœdus.
Jupiter hæc paucis: at non Venus aurea contrà
Pauca refert.
O pater, ô hominum, Divûmque æterna poteſtas,
(Namque aliud quid ſit, quod jam implorare queamus?)
Cernis ut inſultent Rutuli, Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teucros:
Quin intra portas, atque ipſis prælia miſcent
Aggeribus murorum, & inundant ſanguine foſſæ?
Æneas ignarus abeſt. nunquamne levari
Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Trojæ: necnon exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis
Tydides. equidem, credo, mea vulnera reſtant:
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si ſine pace tua, atque invito numine Troës
Italiam petiere; luant peccata: neque illos
Juveris auxilio. ſin tot reſponſa ſecuti,
Quæ ſuperi, maneſque dabant. cur nunc tua quiſquam
Vertere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata?
Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentes
Æolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) movet, & ſuperis immiſſa repentè
Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
Nil ſuper imperio moveor: ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
Dura; per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
Excidia obteſtor; liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſanè ignotis jactetur in undis,

Et, quamcumque viam dederit fortuna, ſequatur.
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atq; Cythera,
Idaliæque domus. poſitis inglorius armis
Exigat hic ævum. Magna ditione jubeto
Carthago premat Auſoniam: nihil urbibus inde
Obſtabit Tyriis. Quid peſtem evadere belli
Juvit, & Argolicos medium fugiſſe per ignes?
Totque maris, vaſtæque exhauſta pericula terræ,
Dum Latium Teucri, recidivaq; Pergama quærunt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atq; ſolum, quo Troja fuit? Xanthum & Simoënta
Redde oro miſeris: iterumque revolvere caſus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Æneam hominum quiſquam, Divûmque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam petiit fatis auctoribus. eſto;
Caſſandræ impulſus Furiis: num linquere caſtra
Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
Egit? ubi hic Juno, demiſſave nubibus Iris?
Indignum eſt Italos Trojam circumdare flammis
Naſcentem, & patria Turnum conſiſtere terra:
Cui Philumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
Quid ſoceros legere, & gremiis abducere pactas!
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus ſubducere Grajûm,
Proque viro nebulam, & ventos obtendere inanes:
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe nefandum eſt.

Digitized by Google

Æneas ignarus abeſt, ignarus & abſit.
Eſt Paphos, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera.
Quid gravidam bellis urbem, & corda aſpera tentas?
Noſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achivis
Objecit? quæ cauſa fuit conſurgere in arma
Europamque, Aſiamque, & fœdera ſolvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud juſtis aſſurgis, & irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno, cunctique fremebant
Cœlicolæ aſſenſu vario. ceu flamina prima,
Cum deprenſa fremunt ſylvis, & cæca volutant
Murmura; venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,
Infit. eo dicente, Deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus; ſilet arduus æther:
Tum Zephyri poſuêre: premit placida æquora pontus.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios conjungi fœdere Teucris
Haud licitum eſt, nec veſtra capit diſcordia finem:
Quæ cuique eſt fortuna hodie, quam quiſque ſecat ſpem,
Tros, Rutuluſve fuat, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italûm caſtra obſidione tenentur,
Sive errore malo Trojæ, monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſolvo. ſua cuique exorſa laborem,
Fortunamque ferent. rex Jupiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes, atrâque voragine ripas.
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. ſolio tum Jupiter aureo
Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
Intereà Rutuli portis circum omnibus inſtant

Digitized by Google

Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
Aſt legio Æneadum vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes ulla fugæ. miſeri ſtant turribus altis
Nequicquam, & rara muros cinxere corona.
Aſius Imbraſides, Hicetaoniuſque Thymœtes,
Aſſaracique duo, & ſenior cum Caſtore Tybris,
Prima acies. hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus, & Hæmon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrneſſius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Meneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis,
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum:
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oricia terebintho
Lucet ebur: fuſos cervix cui lactea crines
Accipit, & molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt Iſmare gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte ſecabat.
Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis,
Regem adit, & regi memorat nomenque, genuſque:
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ ſit fiducia rebus
Admonet, immiſcetque preces. haud fit mora Tarchon
Jungit opes, fœduſque ferit, tum libera fatis

Claſſem conſcendit juſſis gens Lydia Divûm,
Externo commiſſa duci. Æneïa puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, jam quærit ſidera opacæ
Noctis iter, jam, quæ paſſus terraque, marique.
Pandite nunc Helicona Deæ, cantuſque movete,
Quæ manus intereà tuſcis comitetur ab oris
Ænean, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora Tigri:
Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Cluſi,
Quique urbem liquere Coſas: queis tela, ſagittæ,
Corytique leves humeris, & lethifer arcus.
Unà torvus Abas. huic totum inſignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos
Inſula, inexhauſtis chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum, divûmque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes;
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Piſæ;
Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens, & verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis,
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te Ligurum ductor, fortiſſime bello
Tranſierim Cycne, & paucis comitate Cupavo,
Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ,
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondes, umbramque ſororum

Dum canit, & mæſtum Muſa ſolatur amorem;
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.
Filius, æquales comitatus claſſe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, & longa ſulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantûs, & Thuſci filius amnis:
Qui muros, matriſque dedit tibi, Mantua, nomen,
Mantua dives avis. ſed non genus omnibus unum.
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſa caput populis, Thuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca,
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens. ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, & cærula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in Priſtin deſinit alvus:
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojæ, & campos ſalis ære ſecabant.
Jamque dies cœlo conceſſerat, almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum.
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clavumque regit, veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum, Nymphæ: quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphaſque è navibus eſſe
Juſſerat. innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot priùs æratæ ſteterant ad litora proræ.
Agnoſcunt longè regem, luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Ponè ſequens, dextra puppim tenet, ipſaque dorſo

Digitized by Google

Eminet, ac læva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum alloquitur: Vigilaſne, Deûm gens,
Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus;
Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua: perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus, flammaque premebat.
Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. hanc genitrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas, ævumque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro, foſſiſque tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenet forti permiſtus Etruſco
Arcas eques. medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, & Aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube, & clypeum cape: quem dedit ipſe
Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat: & dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim. fugit illa per undas
Ocyor & jaculo, & ventos æquante ſagitta.
Inde aliæ celerant curſus. ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades, animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa Deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones;
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu ritè propinques
Augurium, Phrygibuſque adſis pede, Diva, ſecundo.
Tantum effatus. & interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Jamque in conſpectu Teucros habet, & ſua caſtra
Stans celſa in puppi. clypeum tum deinde ſiniſtra

Digitized by Google

Extulit ardentem, clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris. ſpes addita ſuſcitat iras.
Tela manu jaciunt: quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi, ducibuſque ea mira videri
Auſoniis; donec verſas ad litora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtiſque ac vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes:
Non ſecus, ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris,
Naſcitur & lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit,
Litora præripere, & venientes pellere terra.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro.
Quod votis optaſtis, adeſt, perfringere dextra:
In manibus Mars ipſe, viri: nunc conjugis eſto
Quiſque ſuæ tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudes. ultrò occurramus ad undam,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentes fortuna juvat.
Hæc ait, & ſecum verſat, quos ducere contrà,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Intereà Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit: multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, & brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. ſpeculatus litora Tarchon,
Quà vada non ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu,
Advertit ſubitò proras, ſocioſque precatur.
Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates, inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo;

Digitized by Google

Arrepta tellure ſemel. quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocii conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates arvis inferre Latinis.
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedere carinæ
Omnes innocuæ. ſed non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps, ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contrà in litore ſiſtit.
Signa canunt. primus turmas invaſit agreſtes
Æneas, omen pugnæ, ſtravitque Latinos,
Occiſo Therone, virûm qui maximus ultrò
Æneam petit. huic gladio, perque ærea ſcuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exſectum jam matre perempta,
Et tibi Phœbe ſacrum: caſus evadere ferri
Cui licuit parvo. nec longè Ciſſea durum,
Immanemque Gyan ſternentes agmina clava,
Dejecit letho: nihil illos Herculis arma,
Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcëidæ comes, uſque graves dum terra labores
Præbuit. ecce, Pharo, voces dum jactat inertes,
Intorquens jaculum clamanti ſiſtit in ore.
Tu quoque, flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon,
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande jaceres;
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies, ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conjiciunt. partim galea clypeoque reſultant
Irrita: deflexit partim ſtridentia corpus
Alma Venus. fidum Æneas affatur Achatem:
Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtra

Torſerit in Rutulos) ſteterunt quæ in corpore Grajûm
Iliacis campis. tum magnam corripit haſtam,
Et jacit. illa volans clypei tranſverberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra. trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatque cruenta tenorem:
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Ænean petiit: ſed non & figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clauſus
Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus haſta,
Sub mentum graviter preſſa, pariterque loquentis
Vocem, animamque rapit, trajecto gutture. at ille
Fronte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threïcios, Boreæ de gente ſuprema,
Et tres quos Idas pater, & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. occurrit Alæſus
Auruncæque manus; ſubit & Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniæ. magno diſcordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis.
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit.
Anceps pugna diu: ſtant obnixi omnia contra.
Haud aliter Trojanæ acies, aciesque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia latè
Intulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis,
Arcadas, inſuetos acies inferre pedeſtres,
Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci,
Aſpera queis naturæ loci dimittere quando
Suaſit equos, unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Digitized by Google

Quid fugitis ſocii ? per vos, & fortia facta,
Per ducis Evandri, nomen, devictaque bella,
Spemq; meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudi;
Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hoſtes
Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus urget:
Hac vos, & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis animæque, manuſque.
Ecce maris magno claudit nos objice pontus:
Deeſt jam terra fugæ. pelago Trojamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primùm, fatis adductus iniquis,
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo; diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dedit, haſtamque receptat
Oſſibus hærētem. quem non ſuper occupat Hiſbon,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas antè ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Stelenum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis
Daucia, Laride, Thymberque, ſimillima proles;
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre caput Evandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quærit,
Semianimeſq; micant digiti, ferrumq; retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor, & pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter,
Trajicit. hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo:
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhœteûs intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren, curruque volutus
Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arva,

Digitized by Google

Ac velut optato, ventis æſtate coortis
Diſperſa immittit ſylvis incendia paſtor:
Correptis ſubitò mediis, extenditur unà
Horrida per latos acies Volcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes:
Non aliter ſocium virtus coït omnis in unum,
Teque juvat, Palla. ſed bellis acer Alæſus
Tendit in adverſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:
Strymonio dextram fulgenti deripit enſe,
Elatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſperſit cerebro permiſta cruento.
Fata canens ſylvis genitor celarat Alæſum:
Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit,
Injecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Evandri. quem ſic Pallas petit antè precatus.
Da nunc, Tybri pater, ferro, quod miſſile libro,
Fortunam, atque viam duri per pectus Alæſi.
Hæc arma, exuviaſque viri tua quercus habebit.
Audiit illa Deus. dum texit Imaona Alæſus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
Oppoſitum interimit, pugnæ nodumq; moramque.
Sternitur Arcadiæ proles: ſternuntur Etruſci,
Et vos ô Grajis imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibuſque, & viribus æquis.
Extremi addenſant acies: nec turba moveri
Tela manuſque ſinit. hinc Pallas inſtat, & urget.
Hinc contrà Lauſus. nec multum diſcrepat ætas:
Egregii forma; ſed queis fortuna negarat
In patriam reditus. ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent majore ſub hoſte.
Intereà ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum: qui volucri curru medium ſecat agmen.

Digitized by Google

ıdit ſocios, tempus deſiſtere pugnæ.
s ego in Pallanta feror; ſoli mihi Pallas
:tur: cuperem, ipſe parens ſpectator adeſſet.
: ait: & ſocii ceſſerunt æquore juſſo.
tutulûm abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
atus, ſtupet in Turno, corpuſque per ingens
iina volvit, obitque truci procul omnia viſu.
ibus & dictis it contra dicta tyranni:
ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
letho inſigni. ſorti pater æquus utrique eſt.
le minas. fatus medium procedit in æquor.
;idus Arcadibus coït in præcordia ſanguis.
iluit Turnus bijugis: pedes apparat ire
ninus. utque leo, ſpecula cùm vidit ab alta
re procul campis meditantem prælia taurum;
rolat. haud alia eſt Turni venientis imago.
nc ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
prior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum
ibus imparibus: magnumque ita ad æthera fatur:
patris hoſpitium, & menſas quas advena adiſti,
precor, Alceïde, cœptis ingentibus adſis:
:nat ſeminеci ſibi me rapere arma cruenta,
ctoremque ferant morientia lumina Turni.
diit Alceïdes juvenem, magnumque ſub imo
rde premit gemitum, lacrymaſque effudit inanes.
ım genitor natum dictis affatur amicis:
it ſua cuique dies: breve & irreparabile tempus
nnibus eſt vitæ: ſed famam extendere factis,
'c virtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis
ɔt nati cecidere Deûm: quin occidit unà
rpedon, mea progenies. etiam ſua Turnum
ta vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
c ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
Pallas magnis emittit viribus haſtam,
ıginaque cava fulgentem diripit enſem.
la volans, humeri ſurgunt quà tegmina ſumma,

Incidit, atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu,
Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de vulnere telum:
Una eademque via ſanguiſque, animuſq; ſequuntur.
Corruit in vulnus: ſonitum ſuper arma dedêre:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens,
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro. qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quidquid ſolamen humandi eſt,
Largior. haud illi ſtabunt Æneïa parvo
Hoſpitia. & lævo preſſit pede. talia fatus,
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas: ſub una nocte jugali
Cæſa manus juvenum fœde, thalamique cruenti:
Quæ Clonus Eurytion multo cælaverat auro.
Quo nunc Turnus ovat ſpolio, gaudetque potitus.
Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futuræ,
Et ſervare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta, diemque
Oderit. at ſocii multo gemitu lacrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti:
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ: tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.

Digitized by Google

:oxima quæque metit gladio, latumq; per agmen
rdens limitem agit ferro ; te Turne, ſuperbum
ede nova, quærens. Pallas, Evander, in ipſis
mnia ſunt oculis, menſæ, quas advena primus
unc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
uatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens,
iventes rapit, inferias quos immolet Umbris,
aptivoque rogi perfundat ſanguine flammas.
ıde Mago procul infenſam cùm tenderet haſtam;
le aſtu ſubit, ac tremebunda ſupervolat haſta:
: genua amplectens effatur talia ſupplex:
er patrios manes, & ſpes ſurgentis Iüli,
'e precor, hanc animam ſerves natoque, patrique.
ſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
:ælati argenti: ſunt auri pondera facti
nfectique mihi. non hic victoria Teucrûm
Vertitur. haud anima una dabit diſcrimina tanta.
)ixerat. Æneas contra cui talia reddit.
ırgenti atque auri memoras quæ multa talenta,
3 natis parce tuis. belli commercia Turnus
ſuſtulit iſta prior; jam tum Pallante perempto,
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iülus.
Sic fatus, galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triviæque ſacerdos,
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veſte, atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſumque ſuperſtans
Immolat, ingentique umbra tegit. arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex, Gradive, tropæum.
Inſtaurant acies, Volcani ſtirpe creatus,
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Umbro.
Dardanides contrà furit: Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortaſſe ferebat,

Digitized by Google

Canitiemque ſibi, & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis,
Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit. ille reducta.
Loricam clypeïque ingens onus impedit haſta.
Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumque tepentem
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur:
Iſtic nunc, metuende, jace. non te optima mater
Condet humi, patrioye onerabit membra ſepulcro:
Alitibus linquere feris? aut gurgite merſum
Unda feret, piſceſque impaſti vulnera lambent.
Protinus Antæum, & Lycam, prima agmina Turni
Perſequitur, fortemque Numam, fulvumque Camertem;
Magnanimo Volſcente ſatum: ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, & tacitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem,
Pectoribuſque arſiſſe, Jovis cùm fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
Ut ſemel intepuit mucro: quin ecce Nyphæi
Quadrijuges in equos, adverſaque pectora tendit:
Atque illi longè gradientem, & dira frementem
Ut vidêre, metu verſi retroque ruentes;
Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.
Intereà bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Irruit, adverſaque ingens apparuit haſta.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, non currus cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis, & ævi
His dabitur terris. veſano talia latè

a volant Ligeri: ſed non & Troïus heros
a parat contra: jaculum nam torquet in hoſtem.
.gus, ut pronus pendens in verbera telo
onuit bijugos projecto, dum pede lævo
t ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
entis clypei. tum lævum perforat inguen.
ſſus curru moribundus volvitur arvis.
m pius Æneas dictis affatur amaris:
ige, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
lidit, aut vanæ vertêre ex hoſtibus umbræ,
rotis ſaliens juga deſeris. hæc ita fatus,
puit bijugos. frater tendebat inermes
lix palmas; curru delapſus eodem.
:e, per qui te talem genuere parentes,
Trojane, ſine hanc animam, & miſerere precantis.
:ibus oranti Æneas; Haud talia dudum
ta dabas: morere, & fratrem ne deſere frater,
a, latebras animæ, pectus mucrone recludit.
a per campos edebat funera ductor
danius, torrentis aquæ vel turbinis atri [quunt
te furens. tandem erumpunt, & caſtra relin-
anius puer, & nequicquam obſeſſa juventus.
unonem intereà compellat Jupiter ultrò:
;ermana mihi, atque eadem gratiſſima conjux:
:ebare, Venus, nec te ſententia fallit,
ojanas ſuſtentat opes. non vivida bello
tra viris, animuſque ferox, patienſque pericli.
Juno ſubmiſſa: Quid, ô pulcherrime conjux,
licitas ægram, & tua triſtia dicta timentem?
mihi, quæ quondam fuerat, quamq; eſſe decebat,
s in amore foret; non hoc mihi namque negares
nnipotens, quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Dauno poſſem incolumem ſervare parenti.
inc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas.
e tamen noſtra deducit origine nomen.

Pilumnuſque illi quartus pater, & tua larga
Sæpè manu, multiſque oneravit limina donis.
Cui rex ætherei breviter ſic fatur Olympi:
Si mora præſentis lethi, tempuſque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis;
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe vacat. ſin altior iſtis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri,
Mutarive putas bellum, ſpes paſcis inanes.
Cui Juno illacrymans: Quid ſi, quod voce gravaris,
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror: quod ut ô potiùs formidine falſa
Ludar, & in melius tua, qui potes, orſa reflectas.
Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto
Miſit; agens hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petivit.
Tum Dea nube cava tenuem ſine viribus umbram,
In faciem Æneæ, viſu mirabile monſtrum,
Dardaniis ornat telis, clypeumque, jubaſque
Divini aſſimulat capitis, dat inania verba,
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis,
Morte obita quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta antè acies exſultat imago,
Irritatque virum telis, & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum verò Ænean averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
Quò fugis Ænea? thalamos ne deſere pactos.
Hac dabitur dextra tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Fortè ratis celſi conjuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato;

Digitized by Google

Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,
Exſuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat, rumpit Saturnia funem,
Avulſamque rapit revoluta per æquora navim.
Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tum levis haud ultrà latebras jam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cùm Turnum medio intereà fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti, & tales voluiſti expendere pœnas?
Quò feror? unde abii? quæ me fuga? quemve reducet?
Laurenteſne iterum muros aut caſtra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meaque arma ſecuti?
Quoſque, nefas, omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
Accipio. quid agam? aut quæ jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? vos ô potius miſereſcite venti:
In rupes, in ſaxa, volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, ſæviſque vadis immittite Syrtis:
Quo neque me Rutuli, neq; conſcia fama ſequatur,
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc:
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem,
Fluctibus an jaciat mediis, & litora nando
Curva petat, Teucrûmque iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
Continuit: juvenemque animi miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuque æſtuque ſecundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis intereà monitis Mezentius ardens

Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus un
Uni odiiſque viro, teliſque frequentibus inſtan
Ille, velut rupes, vaſtum quæ prodit in æquor
Obvia ventorum furiis, expoſtaque ponto,
Vim cunctam, atq; minas perfert cœliq; mariſ
Ipſa immota manens: prolem Dolicaonis Heb
Sternit humi, cum quo Latagum, Palmum
fugacem:
Sed Latagum ſaxo, atque ingenti fragmine mo
Occupat os faciemque adverſam: poplite Pal
Succiſo volvi ſegnem ſinit, armaque Lauſo
Donat habere humeris, & vertice figere criſtas
Nec non Evantem Phrygium, Paridiſque Mim
AEqualem, comitemque: una quem nocte The
In lucem genitori Amyco dedit, & face prægn
Ciſſeis regina Parin creat: urbe paterna
Occubat: ignarum Laurens habet ora Mimantem
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia, ſylva
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia ventum
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos
Nec cuiquam iraſci, propiuſve accedere virtus:
Sed jaculis, tutiſque procul clamoribus inſtant
Haud aliter juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longè, & vaſto clamore laceſſunt.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron, [m
Grajus homo, infectos linquens profugus hy
Hunc ubi miſcentem longè media agmina vidit,
Purpureum pennis, & pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans,
(Suadet enim veſana fames) ſi fortè fugacem

Digitized by Google

pexit capream,aut ſurgẽtem in cornua cervum,
et hians immanè, comaſque arrexit, & hæret
ribus ſuper accumbens. lavit improba teter
:ruor.
ıit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
itur infelix Acron, & calcibus atram
lit humum exſpirans, infractaq; tela cruentat;
e idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
ıere, nec jacta cæcum dare cuſpide vulnus:
us adverſoque occurrit, ſeque viro vir
ulit; haud furto melior, ſed fortibus armis.
ſuper abjectum poſito pede nixus & haſta,
oelli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes:
:lamant ſocii lætum pæana ſecuti:
ıutem exſpirans: Non me, quicumq; es, inulto,
or, nec longum lætabere, te quoque fata
pectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
uem ſubridens miſta Mezentius ira:
c morere: aſt de me Divûm pater, atque hominum rex
:rit. hoc dicens eduxit corpore telum.
dura quies oculos, & ferreus urget
nus: in æternam clauduntur lumina noctem.
cus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpem,
heniumque Rapo, & prædurum viribus Orſen:
ſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten:
m infrenis equi lapſu tellure jacentem,
ıc peditem pedes. & Lycius proceſſerat Agis:
:m tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
cit: Atronium Salius, Saliumque Nealces,
gnis jaculo, & longè fallente ſagitta.
ı gravis æquabat luctus, & mutua Mavors
era. cedebant pariter, pariterque ruebant
tores, victique: neque his fuga nota, nec illis.
Jovis in tectis iram miſerantur inanem
borum, & tantos mortalibus eſſe labores.

Digitized by Google

Hinc Venus, hinc contrà ſpectat Saturnia Juno:
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At verò ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo: quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas,
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit:
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contrà Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus quantum ſatis haſtæ,
Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro,
Nunc adſint: voveo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis, ipſum te Lauſe tropæum
Æneæ. dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Jecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Antorem latus inter & ilia figit:
Herculis Antorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Evandro, atque Itala conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque
Aſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
AEre cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine, ſed vires haud pertulit. ocius enſem
AEneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit à femine, & trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus, lacrymæque per ora volutæ;
Hic mortis duræ caſum, tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem, nec te juvenis memorande ſilebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoque inimicum haſtile trahebat.

Proripuit

Proripuit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis:
Jamque aſſurgentis dextræ, plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit. ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus. furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit; in terris ut poſſint ſole reducto
Exercere diem: ſic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum detonet, omnis
Suſtinet, & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur;
Quo moriture ruis, majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. nec minùs ille
Exſultat demens, ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt: validum namque exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Tranſiit & parmam mucro, levia arma, minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevitque ſinum ſanguis. tum vita per auras
Conceſſit mœſta ad manes, corpuſque reliquit.
At verò ut vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit;
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Æneæ magni dextra cadis. increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terra ſublevat ipſum;

Digitized by Google

Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Intereà genitor Tiberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis, corpuſque levabat
Arboris acclinis trunco, procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia arma quieſcunt.
Stant lecti circum juvenes: ipſe æger, anhelans
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam.
Multa ſuper Lauſo rogitat, multoſque remittit,
Qui revocent, mæſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longè gemitum præſaga mali mens:
Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret.
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas?
Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ,
Quem genui? tuane hæc genitor per vulnera ſervor,
Morte tua vivens? heu nunc miſero mihi demum
Exſilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulſus ob invidiam ſolio, ſceptriſque paternis.
Debueram patriæ pœnas, odiiſque meorum:
Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſem.
Nunc vivo: neq; adhuc homines, lucemq; relinquo:
Sed linquam. ſimul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur, & quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus equum duci jubet. hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. alloquitur mærentem, & talibus infit:
Phœbe diu, *Res ſi qua diu mortalibus ulla eſt*,
Viximus. aut hodie victor ſpolia illa cruenta
Et caput Æneæ referes, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum: aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter: neque enim, fortiſſime, credo
Juſſa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
Dixit, & exceptus tergo conſueta locavit

Membra, manuſque ambas jaculis oneravit acutis:
Ære caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in mediis rapidus dedit. æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et Furiis agitatus amor, & conſcia virtus:
Atque hîc Æneam magna ter voce vocavit.
Æneas agnovit eum, lætuſque precatur:
Sic pater ille Deûm faciat, ſic altus Apollo;
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infeſta ſubit obvius haſta.
Ille autem: Quid me erepto, ſæviſſime, nato
Terres? hæc via ſola fuit, qua perdere poſſes:
Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus ulli.
Deſine, jam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona priùs. dixit, telumque intorſit in hoſtem:
Inde aliud ſuper, atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum aſtantem lævos equitavit in orbes;
Tela manu jaciens: ter ſecum Troïus heros
Immanem ærato circumfert tegmine ſylvam.
Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, & urgetur pugna congreſſus iniqua:
Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo:
Clamore incendunt cœlum Troëſque, Latinique.
Advolat Æneas, vaginaque eripit enſem,
Et ſuper hæc, Ubi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentemque recepit,
Hoſtis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas: nec ſic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Unum hoc, per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro,

Corpus humo patiare tegi. ſcio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc oro defende furorem,
Et me conſortem nati concede ſepulcro. [ſem:
Hæc loquitur, juguloque haud inſcius accipit e
Undantique animam diffundit in arma cruore.

PUB. VIRGILI MARONIS ÆNEIDOS

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

OCciſo Mezentio, victor Æneas Marti trop
erigit. Pallantis mortui corpus magno pompa ap
ratu, ad Evandri urbem remittit, ubi ſummo p
tris & ſuorum omnium luctu excipitur. Interim o
tores à Latinis miſſi, dierum 12. inducias impetra
quo temporis ſpatio utrique ſuorum cadavera per
runt, ſupremoque ſepulturæ honore proſequu
Eodem quoque tempore Venulus, quem ſub belli i
tium legatum ad Diomedem miſerant Latini,
ſuos rediens, auxilia ſibi denegata renunciat. E
deſtitutus Latinus, conſilio convocato, de ſu
belli conſultat, legatoſque de pacis conditionibus
Æneam mittendos cenſet. Ibi Drances & Tur
pro inveterato inter ipſos odio, ſe mutuis conv
proſcindunt. Interim Æneas bipartito diviſis co
levis armaturæ equites planis itineribus ad ur

Digitized by Google

præmittit : ipſe cum reliquo exercitu per loca ſylvis montibuſque impedita , ad editiorem oppidi partem contendit. Cujus rei nuncio Laurentum perlato, concilium dimittitur : paranturque ea quæ ad urbis defenſionem putantur pertinere. Turnus , cognito per exploratores Æneæ conſilio , bifariam & ipſe ſuas copias partitur. Equitibus Meſſapum & Camillam præficit , eoſque hoſtium equitibus opponit : ipſe cum peditibus anguſtias, qua neceſſario Æneæ ad urbem iter erat , breviori itinere occupat , atque ibi in inſidiis ſubſiſtit. Interim equeſtre prælium committitur , diuque dubio utrinque eventu pugnatur. Ibi Camilla, magna prius edita hoſtium ſtrage , dum Chloreum Cybeles ſacerdotem, armorum ejus pulcritudine capta, incautius ſequitur , ex inſidiis ab Arunte haſta trajicitur. Quam tamen ſacræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam : nam & ipſe paulo poſt ab Opi Dianæ miniſtra ſagitta trajectus , offenſi numinis pœnas perſolvit. Camillæ nece conſternati Rutuli , fugam arripiunt : Trojani urbis oppugnationem parant. Ejus calamitatis nuncio ab Acca Camillæ comite ad Turnum perlato, relictis, quas obſederat, anguſtiis ſuis , auxilio accurrit. Eodem ſubſequitur & Æneas ; &, quoniam imminente jam nocte prælium committi non poterat , utrique poſitis ante urbem caſtris conſidunt.

OCEANUM intereà ſurgens Aurora reliquit.
Æneas , quamquam & ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ , turbataque funere mens eſt ,
Vota Deûm primo victor ſolvebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo , fulgentiaque induit arma ,

Mezenti ducis exuvias, tibi magne tropæum
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum,
Perfoſſumque locis: clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios, namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum, ſic incipiens hortatur ovantes:
Maxima res effecta viri: timor omnis abeſto.
Quod ſupereſt: hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ, manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis, muroſque Latinos.
Arma parate animis, & ſpe præſumite bellum:
Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris,
Impediat, ſegneſque metu ſententia tardet.
Intereà ſocios, inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: mæſtamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina greſſum:
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Servabat ſenior: qui Parrhaſio Evandro
Armiger antè fuit: ſed non felicibus æque
Tum comes auſpiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnes, famulumque manus, Trojanaque [turba,
Et mœſtæ Iliades crinem de more ſolutæ.
Ut vero Æneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, mæſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput nivei fultum Pallantis, & ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Digitized by Google

Invidit fortuna mihi, ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor veherêre paternas?
Non hæc Evandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam: cùm me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuenſque moneret
Acres eſſe viros, cum durâ prælia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis.
Nos juvenem exanimum, & nil jam cœleſtibus ullis
Debentem, vano mæſti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, exſpectatique triumphi:
Hæc mea magna fides. at non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies, nec ſoſpite dirum
Optabis nato funus pater. hei mihi quantum
Præſidium Auſonia, & quantum tu perdis Iüle?
Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrymis; ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates, & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno,
Exſtructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hîc juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi:
Cui neque fulgor adhuc nec dum ſua forma receſſit;
Non jam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tunc geminas veſtes, oſtroque auroque rigentes,
Extulit Æneas: quas illi, læta laborum,
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Harum unam juveni, ſupremum mæſtus honorem,
Induit, arſuraſque comas obnubit amictu.
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ

Digitized by Google

Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos, & tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret Umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas.
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora,
Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus, poſitis inſignibus, Æthon
It lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.
Haſtam alii galeamque ferunt: nam cætera Turnus
Victor habet. tum mæſta phalanx Teucrique ſequuntur,
Tyrrenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longè comitum proceſſerat ordo,
Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum cum victis certamen, & æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam, ſocerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantes,
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent;
Nec bellum cum gente gero. Rex noſtra reliquit

Digitized by Google

Hoſpitia, & Turni potiùs ſe credidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat; his decuit mecum concurrere telis.
Vixet, cui vitam Deus aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſupponite civibus ignem.
Dixerat Æneas. olli obſtupuere ſilentes,
Converſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior: ſemperque odiis & crimine Drances
Infenſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis
Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Juſtitiæne priùs mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi. quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant;
Bis ſenos pepigere dies, & pace ſequeſtra
Per ſylvas Teucri miſtique impunè Latini
Erravere jugis. ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus,
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos:
Et jam fama volans tanti prænuncia luctus
Evandrum, Evandrique domos & mœnia complet,
Quæ modò victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuere faces. lucet via longo
Ordine flammarum, & latè diſcriminat agros,
Contrà turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina. quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, mœſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis eſt vis ulla tenere,
Sed venit in medios. pheretro Pallanta repoſto

Digitized by Google

Procumbit ſuper, atque hæret lacrymanſque, gemenſque:
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt:
Non hæc, ô Palla, dederas promiſſa parenti,
Cautiùs ut ſævo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis
Et prædulce decus primo certamine poſſet.
Primitiæ juvenis miſeræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita Deorum
Vota, preceſque meæ. tuque, ô ſanctiſſima conjux,
Felix morte tua, neque in hunc ſervata dolorem.
Contrà ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor; Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis, animam ipſe dediſſem,
Atq; hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdera, nec quas
Junximus hoſpitio dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. quod ſi immatura manebat
Mors natum, cæſis Volſcorum millibus antè,
Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe juvabit.
Quin ego non alio digner te funere Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna Tropæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
Tu quóque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par ætas, & idem ſi robur ab annis,
Turne. ſed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inviſam, Pallante perempto,
Dextera cauſſa tua eſt; Turnum natoque, patrique
Quam debere vides. meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus: non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed nato manes perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores,
Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarchon

Conſtituêre pyras: huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum, ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrêre rogos, ter mœſtum funeris ignem
Luſtravêre in equis, ululatuſque ore dedêre.
Spargitur & tellus lacrymis, ſparguntur & arma:
It cœlo clamorque virûm, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direptà Latinis
Conjiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frænaque, ferventeſque rotas: pars munera nota,
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti:
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum litore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemjuſtaque ſervant
Buſta, nec avelli poſſunt; nox humida donec
Invertit cœlum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minùs & miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras, & corpora partim
Multa virûm terræ infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cætera, confuſæque ingentem cædis acervum,
Nec numero, nec honore cremant, tunc undique vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
Mœrentes altum cinerem, & confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus.
Hîc matres, miſeræque nurus, hîc cara ſororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipſum armis, ipſumque jubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ, & primos ſibi poſcat honores.
Ingravat hæc ſævus Drances, ſolumque vocari.

Teſtatur, ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contrà variis ſententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis ſuſtentat fama tropæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce ſuper mœſti magni Diomedis ab urbe
Legati reſponſa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum. nil dona, nec aurum,
Nec magnas valuiſſe preces. alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendam.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus:
Fatalem Æneam manifeſto numine ferri,
Admonet ira Deûm, tumulique antè ora recentes.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
Olli convenêre, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. Sedet in mediis & maximus ævo,
Et primus ſceptris, haud læta fronte, Latinus.
Atque hîc legatos Ætola ex urbe remiſſos,
Quæ referant, fari jubet, & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. tunc facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit:
Vidimus, ô cives, Diomedem, argivaque caſtra,
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnes,
Contigimuſque manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Poſtquàm introgreſſi, & coram data copia fandi;
Munera præferimus, nomen, patriamque docemus:
Qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore?
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicumque Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhauſta ſub altis

Quos Simoïs premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miſeranda manus. ſcit triſte Minervæ
Sidus, & Euboïcæ cautes, ultorque Caphareus.
Militia ex illa diverſum ad littus abacti,
Atrides Protei Menelaüs ad uſque columnas
Exulat: Ætneos vidit Cyclopas Ulyſſes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque penates
Idomenei, Libycove habitantes litore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivûm
Conjugis infandæ prima inter limina dextrâ
Oppetiit: devicta Aſia ſubſedit adulter.
Invidiſſe Deos, patriis ut redditus oris, [rem?
Conjugium optatum, & pulcram Calydona vide-
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,
Fluminibuſque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia!) & ſcopulos lacrymoſis vocibus implent.
Hæc adeò ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore, cùm ferro cœleſtia corpora demens
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama: nec veterum memini lætorve malorum.
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris;
Vertite ad Æneam. ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus: experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam,
Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra viros; ultro Inachias veniſſet ad urbes
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quidquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ,
Hectoris, Æneæque manu victoria Grajûm
Hæſit, & in decumum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis;
Hic pietate prior. coëant in fœdera dextræ,

Digitized by Google

Quà datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optime, regis,
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati, variuſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremor: ceu, ſaxa morantur
Cùm rapidos amnes, clauſo fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primùm placati animi, & trepida ora quierunt,
Præfatus divos, ſolio rex infit ab alto:
Antè equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, & fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cùm muros obſidet hoſtis.
Bellum importunum cives cum gente Deorum,
Invictiſque viris, gerimus, quos nulla fatigant
Prælia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem, ſi quam accitis Ætolûm habuiſtis in armis,
Ponite: ſpes ſibi quiſque. ſed, hæc, quam anguſta, videtis.
Cætera qua rerum jaceant perculſa ruina,
Ante oculos, interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec quemquam incuſo. potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit: toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeò quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo.
Eſt antiquus ager, Thuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum, fines ſuper uſque Sicanos:
Aurunci Rutulique ſerunt, & vomere duros
Exercent colles, atque horum aſperrima paſcunt.
Hæc omnis regio, & celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum, & fœderis æquas
Dicamus leges, ſocioſque in regna vocemus:
Conſidant, ſi tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines, aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro:
Bis denas Italo texamus robore naves.
Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam

Materies: ipſi numerumque, modumque carinis
Præcipiant: nos æra, manus, navalia demus.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, paciſque manu prætendere ramos,
Munera portantes eboriſque, aurique talenta,
Et ſellam, regni, trabeamque, inſignia noſtri.
Conſulite in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.
Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
Obliqua invidia ſtimuliſque agitabat amaris,
Largus opum, & lingua melior, ſed frigida bello
Dextera; conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem
Conſulis, ô bone rex. cuncti ſe ſcire fatentur
Quid fortuna ferat populi, ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum, moreſque ſiniſtros
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra, fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Unum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis, ducique jubes, unum, optime regum,
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
Quin natam egregio genero, digniſque hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
Quod ſi tantus habet mentes & pectora terror;
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo:
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miſeros toties in aperta pericula cives
Projicis? ô Latio caput horum & cauſa malorum!
Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,

Turne, ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
Primus ego, inviſum quem tu tibi fingis, & eſſe
Nil moror; en ſupplex venio: miſerere tuorum;
Pone animos, & pulſus abi. ſat funera fuſi
Vidimus, ingentes & deſolavimus agros.
Aut, ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
Concipis, & ſi adeo dotalis regia cordi eſt;
Aude, atque adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, ut Turno contingat regia conjux,
Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis: etiam tu, ſi qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aſpice contrà,
Qui vocat.
Talibus exarſit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem ſemper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poſcunt: patribuſq; vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tutò tibi magna volant, dum diſtinet hoſtem
Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi: meque timoris
Argue tu Drance; tot quando ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque tropæis
Inſignis agros. poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longè ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis: circumſtant undique muros.
Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquam meritò, fœdiſſime, pulſum
Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Thybrim
Sanguine, & Evandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias. & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſeptus.

Digitized by Google

Nulla ſalus bello : capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis. proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ : contrà premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiſcunt,
Nunc & Tydides, & Lariſſeus Achilles:
Amnis & Adriacas retrò fugit Aufidus undas.
Vel, cùm ſe pavidum contra mea jurgia fingit
Artificis ſcelus, & formidine crimen acerbat.
Numquam animam talem dextra hac, abſiſte moveri,
Amittes : habitet tecum, & ſit pectore in iſto.
Nunc ad te, & tua, magne pater, conſulta revertor.
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, &, ſemel agmine verſo,
Funditus occidimus, nec habet fortuna regreſſum;
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quamquam ô, ſi ſolitæ quidquam virtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios, fortunatuſque laborum,
Egregiuſque animi, qui ne quid tale videret,
Procubuit moriens, & humum ſemel ore momordit.
Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italæ populique ſuperſunt;
Sin & Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine : ſunt illis ſua funera, parque per omnes
Tempeſtas; cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variuſque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius : multos alterna reviſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces : nec tarda ſequetur
Gloria delectos Latio, & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,

Digitized by Google

Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obſto:
Non adeò has exoſa manus victoria fugit,
Ut tanta quidquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra: vel magnum præſtet Achillem,
Factaque Volcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc, ſoceroque Latino,
Turnus ego haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devoveo. ſolum Æneas vocat? & vocet, oro.
Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira Deorum,
Morte luat: ſive eſt virtus, & gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Æneas aciemque movebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus implet:
Inſtructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt, fremit arma juventus:
Flent mœſti muſſantque Patres. hic undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras.
Haud ſecus atque alto in luco cùm fortè catervæ
Conſedere avium, piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cygni.
Imò, ait, ô cives, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruunt. nec plura locutus,
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu Voluſe armari Volſcorum edice maniplis,
Duc, ait, & Rutulos equites Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
Cætera, qua juſſo, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater & magna incœpta Latinus

Digitized by Google

:ſerit, ac triſti turbatus tempore differt,
ultaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
ırdanium Æneam, generumque adſciverit urbi.
æfodiunt alii portas, aut ſaxa, ſudeſque
.bvectant: bello dat ſignum rauca cruentum
ıccina. tunc muros varia cinxere corona,
atronæ, puerique: vocat labor ultimus omnes.
ec non ad templum, ſummaſque ad Palladis arces
.bvehitur magna matrum regina caterva,
ɔna ferens. juxtaque comes Lavinia virgo,
uſa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.
ccedunt matres, & templum thure vaporant,
mœſtas alto fundunt de limine voces.
mipotens belli præſes Tritonia virgo,
ange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
onum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.
ngitur ipſe furens certatim in prælia Turnus.
mque adeò Rutulum thoraca indutus, aënis
orrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
empora nudus adhuc, lateriq; accinxerat enſem,
lgebatque alta decurrens aureus arce,
ultatque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem.
ualis ubi abruptis fugit præſepia vinclis
andem liber equus, campoque potitus aperto,
ıt ille in paſtus armentaque tendit equarum,
ut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
nicat, arrectiſque fremit cervicibus altè
ıxurians: luduntque jubæ per colla, per armos.
bvia cui Volſcorum acie comitante Camilla
ccurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
eſiluit: quam tota cohors imitata, relictis
d terram defluxit equis. tum talia fatur:
urne, ſui meritò ſiqua eſt fiducia forti,
udeo & Æneadum promitto occurrere turmæ,
olaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:

Digitized by Google

Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerva.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus,
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
Quaſve referre parem? ſed nunc, eſt omnia quando
Iſte animus ſupra, mecum partire laborem.
Æneas, ut fama fidem, miſſique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Præmiſit; quaterent campos: ipſe ardua montis
Per deſerta jugo properans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite ſylvæ,
Ut bivias armato obſidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis:
Tecum acer Meſſapus erit, turmæque Latinæ,
Tyburtique manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prælia dictis
Hortatur, ſociosque duces: & pergit in hoſtem.
Eſt curvo amfractu vallis, accommoda fraudi,
Armorumque dolis, quam denſis frondibus atrum
Urget utrinque latus; tenuis qua ſemita ducit,
Anguſtæque ferunt fauces, aditusque maligni.
Hanc ſuper, in ſpeculis ſummoq; in vertice montis
Planities ignota jacet, tutique receptus:
Seu dextra lævaque velis occurrere pugnæ,
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis nota fertur regione viarum,
Arripuitque locum, & ſylvis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis ſacraque caterva
Compellabat; & has triſteis Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & noſtris nequiquam cingitur armis;
Cara mihi ante alias neque enim novus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno, vireſque ſuperbas,
Priverno antiqua Metabus cùm excederet urbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli

Suſtulit exilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ, mutilata parte, Camillam.
Ipſe ſinu præ ſe portans juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undique ſæva premebant;
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis: tantus ſe nubibus imber
Ruperat. ille innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. omnia ſecum
Verſanti ſubitò, vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane, manu valida quod fortè gerebat
Bellator, ſolidum nodis, & robore cocto,
Huic natam, libro, & ſylveſtri ſubere clauſam,
Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ:
Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo
Ipſe pater famulam voveo: tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit. accipe, teſtor
Diva tuam; quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit. ſonuêre undæ: rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magna propiùs jam urgente caterva,
Dat ſeſe fluvio, atque haſtam cum virgine victor
Gramineo donum Triviæ de ceſpite vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere, neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum & ſolis exegit montibus ævum.
Hic natam in dumis, interque horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat; teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto:
Spiculaque ex humero parvæ ſuſpendit, & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorſum à vertice pendent.

Digitized by Google

Tela manû jam tum tenerâ puerilia torſit.
Et fundam tereti circum caput egit habena,
Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum. ſola contenta Diana,
Æternum telorum, & virginitatis amorem
Intemerata colit. vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros:
Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
Verùm agè, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
Labere, Nympha, polo, fineſque inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.
Hæc cape, & ultricem pharetra deprome ſagittam:
Hac quicumque ſacrum violarit vulnere corpus,
Tros Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Pòſt ego nube cava miſerandæ corpus & arma
Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circundata turbine corpus.
At manus intereà muris Trojana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis;
Compoſiti numero in turmas. fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis;
Huc obverſus, & huc: tum latè ferreus haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contrà, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ
Adverſi campo apparent, haſtaſque reductis
Protendunt longè dextris, & ſpicula vibrant:
Adventuſque virûm, fremituſq; ardeſcit equorum.
Jamque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementeſq;
Exhortantur equos: fundunt ſimul undique tela
Crebra nivis ritu, cœlumque obtexitur umbra.
Continuò adverſis Tyrrhenus, & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primique ruinam

t ſonitu ingenti, præfractaque quadripedantum
:ora pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus
ninis in morem, aut tormento ponderis acti,
cipitat longè, & vitam diſpergit in auras.
:mplò turbatæ acies, verſique Latini
iciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
ïës agunt: princeps turmas inducit Aſylas.
ıque propinquabant portis, rurſuſque Latini
morem tollunt, & mollia colla reflectunt:
fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
alis ubi alterno procurrens gurgite pontus
nc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperjacit undam
meus, extremamque ſinu perfundit arenam:
nc rapidus retrò, atque æſtu revoluta reſorbens
a, fugit, littuſque vado labente relinquit.
Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos:
rejecti armis reſpectant terga tegentes.
rtia ſed poſtquàm congreſſi in prælia, totas
plicuere inter ſe acies, legitque virum vir;
m verò & gemitus morientū, & ſanguine in alto
naque, corporaque, & permiſti cæde virorum
nianimes volvuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
ſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
ſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
ò ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat,
ſneris impatiens, arrecto pectore crura.
lvitur ille excuſſus humi. Catillus Iölam,
gentemque animis, ingentem corpore & armis
jicit Herminium: nudo cui vertice fulva
ſaries, nudique humeri. nec vulnera terrent:
ntus in arma patet. latos hinc haſta per armos
ta tremit, duplicatque, virum transfixa, dolorem.
nditur ater ubique cruor: dant funera ferro
ertantes, pulcramq; petunt per vulnera mortem.
medias inter cædes exultat Amazon,
um exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla:

Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſat,
Nunc validum dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeïa ſecurim,
Italides; quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, paciſque bonas belliquе miniſtras.
Quales Threïciæ cum flumina Thermodoontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, ſeu cum ſe Martia curru
Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu
Feminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eunæum Clytio primum patre: cujus apertum
Adverſi longa tranſverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienſq; ſuo ſe in vulnere verſat.
Tum Lirin, Pagaſumq; ſuper: quorum alter habenas
Suffoſſo revolutus equo dum colligit, alter [pugnas
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterque ruunt. his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturq; incumbens eminus haſta
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta,
Chrominque:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,
Tot Phrygii cecidêre viri. procul Ornytus armis
Ignotis, & equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi cum dentibus albis,
Agreſtiſque manus armat ſparus. ipſe catervis
Vertitur in mediis, & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum, neq; enim labor agmine verſo,
Trajicit

Trajicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putaſti?
Advenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret: nomen tamen haud leve partum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochum, & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: ſed Buten adverſum cuſpide figit
Loricam galeamque inter, quà colla ſedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perque arma viro, perq; oſſa ſecurim,
Altior inſurgens, oranti, & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitoque aſpectu territus hæſit
Appenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnæ
Poſſe, neque inſtantem Reginam avertere cernit:
Conſilio verſare dolos ingreſſus, & aſtu,
Incipit hæc. Quid tam egregium ſi femina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te cominus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
Jàm noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.
Dixit: at illa furens, acrique incenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo, puraque interrita parma.
At juvenis viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
Haud mora, converſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequiquam patrias tentaſti lubricus artes;
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu; frænisque adverſa prehenſis

Q

Congreditur, pœnáſque inimico à ſanguine ſumit;
Quàm facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator, atque Deorum
Obſervans oculis, ſummo ſedet altus Olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæva
Suſcitat, & ſtimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes, cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemq; vocans, reficitque in prælia pulſos.
Quis metus, ô nunquàm dolituri, ô ſemper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Femina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quò ferrum, quidve hæc gerim' tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella,
Aut, ubi curva choros induxit tibia Bacchi,
Exſpectare dapes, & plenæ pocula menſæ. Haruſpex
Hic amor, hoc ſtudium, dum ſacra ſecundus ha-
Nuntiet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios, moriturus & ipſe,
Concitat, & Venulo adverſum ſe turbidus infert,
Dereptumque ab equo dextra complectitur hoſtem,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor: cunctique Latini
Convertêre oculos. volat igneus æquore Tarchon,
Arma, virumque ferens: tum ſumma ipſius ab haſta
Diffringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat. contrà ille repugnans
Suſtinet à jugulo dextram, & vim viribus exit.
Utque volans altè raptum cùm fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atq; unguibus hæſit:
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis, & ſibilat ore,
Arduus inſurgens: illa haud minus urget adunco

Luctantem roſtro, ſimul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tyburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans. ducis exemplum, eventumque ſecuti
Mæonidæ incurrunt. tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo, & multa prior arte Camillam
Circuit, & , quæ ſit fortuna faciillima, tentat.
Quà ſe cumque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Aruns ſubit, & tacitus veſtigia luſtrat:
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoſte reportat,
Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
Undique circuitum, & certam quatit improbus haſtam.
Fortè ſacer Cybelæ Chloreus, olimque ſacerdos
Inſignis longè Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum: quem pellis aënis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
Ipſe peregrina ferrugine clarus & oſtro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati
Caſſida: tum croceam chlamidemque ſinuſque crepantes
Carbaſeos fulvo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo ſive ut templis præfigeret arma
Troïa, captivo ſive ut ſe ferret in auro,
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur: totumque incauta per agmen
Femineo prædæ, & ſpoliorum ardebat amore:
Telum ex inſidiis cum tandem, tempore capto,
Conjicit, & ſuperos Aruns ſic voce precatur:
Summe Deûm, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna,
Da pater hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens. non exuvias pulſæve tropæum

Digitized by Google

Virginis, aut ſpolia ulla peto: mihi cetera laudem
Facta ferant: hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit: partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubita turbatam morte Camillam;
Annuit oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit: inque Notos vocem vertêre procellæ.
Ergo ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras,
Convertere animos acres, oculoſque tulêre
Cuncti ad reginam Volſci. nihil ipſa nec auras,
Nec ſonitus memor, ac venientis ab æthere teli;
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque altè bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suſcipiunt. fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, miſtoque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuò in montes ſeſe avius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus, magnove juvenco,
Conſcius audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſylvaſque petivit.
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns:
Contentuſque fuga, mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exſanguis: labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic exſpirans Accam, ex æqualibus unam,
Alloquitur; fida ante alias quæ ſola Camillæ,
Qui cum partiri curas; atque hæc ita fatur:
Hactenus, Acca ſoror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata noviſſima perfer;
Succedat pugnæ, Trojanoſque arceat urbe:

Jamque vale. ſimul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non ſponte fluens. tum frigida toto
Paulatim exſolvit ſe corpore, lentaque colla,
Et captum letho poſuit caput; arma relinquens.
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.
Tum verò immenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera. dejecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcades alæ.
At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectàtque interrita pugnas.
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimium virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello:
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema jam in morte: neque hoc ſine nomine [lethum]
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
Hìc Dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum.
Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
Præmia tunc etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & aurata volucrem Treïſſa ſagittam
Deprompſit pharetra, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longè, donec curvata coïrent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis.
Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.

Extemplo teli ſtridorem, auraſque ſonantes
Audiit unà Aruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum exſpirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti, ignoto camporum in pulvere linquunt.
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amiſſa, levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli: fugit acer Atinas:
Disjectique duces deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros, lethumq; ferentes
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contra.
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus.
Quadrupedumq; putrem curſu quatit ungula cam-
Volvitur ad muros caligine turbidus atra [pum,
Pulvis, & è ſpeculis percuſſæ pectora matres,
Femineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.
Qui curſu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica ſuper miſto premit agmine turba;
Nec miſeram effugiunt mortem, ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi exſpirant animas. pars claudere portas;
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi ante oculos, lacrymantumque ora parentum,
Pars in præcipites foſſas, urgente ruina,
Volvitur: immiſſis pars cæca & concita frænis
Arietat in portas, & duros objice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) ut videre Camillam,
Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum, ſudibuſque imitantur obuſtis
Præcipites, primæque mori pro mœnibus audent.
Intereà Turnum in ſylvis ſæviſſimus implet
Nuntius, & juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam,

Digitized by Google

ngruere infenſos hoſtes, & Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe. metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (& ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cùm pater Æneas, ſaltus ingreſſus apertos,
Exſuperatque jugum, ſylvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Æneas fumantes pulvere campos
Proſpexit longè, Laurentiaque agmina vidit,
Et ſævum Ænean agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum, flatuſque audivit equorum:
Continuò pugnas ineant, & prælia tentent;
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, & mœnia vallant.

Digitized by Google

PVB. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS

LIBER XII.

ARGUMENTUM.

ATtritis duobus adverſis prœliis Latinorum viribus, animiſque eorum fractis, Turnus, ubi omnem ſpem ſuam in ſeipſo ſitam videt, fruſtra diſſuadente Latino, reginaque multis eum cum lacrymis nequicquam retinente, ſingulari certamine cum Ænea dimicare ſtatuit: ejuſque rei Æneam, per quendam ex ſuis, Idmonem nomine, facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, ſolennique utrinque ſacramento fœdus ſancitur. Id Iunonis impulſu à Iuturna Nympha, Turni ſorore, in falſam Camertis imaginem converſa, perturbatur: primuſque omnium Tolumnius augur falſo augurio certam ſuis victoriam promittens, unum ex Gyllippi filiis haſta trajicit. Æneas quoque, dum ſubiti tumultus cauſſam ignorans, ſuos revocare conatur, ab incerto auctore ſagitta vulneratus, prœlio excedere cogitur. Qua re intellecta Turnus magnam ſibi rei bene gerendæ occaſionem oblatam ratus, ingentem hoſtium ſtragem edit. Interim Venus, decerpto ex Ida Cretenſi dictamno herba, filio ſuo medetur. Refectis viribus Æneas, Aſcanium paucis ſuo exemplo ad virtutem cohortatus, ſuis auxilio accurrit, Turnumque nominatim ad pugnam depoſcit. Verum cum Turnus ſui copiam non faceret

Digitized by Google

(Iuturna enim, quæ excuſſo Metiſco auriga currum ejus moderabatur; in diverſam ſemper partem habenas deflectens, congredi eos non patiebatur) oppugnandæ urbis conſilium capit: admotoque ad mœnia exercitu, in propugnacula proximaque ædificia ignem conjicit. Ibi Amata, cum Turnum occiſum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nunciatis, cum eo rem deductam videret, ut ſibi neceſſario dimicandum eſſet, niſi perpeti mallet ſociorum urbem ſe inſpiciente in hoſtium poteſtatem pervenire, ultro Æneam ex præſcripto fœderis ad ſingulare certamen provocat. Ea pugna ſuperior Æneas, cum victi hoſtis precibus jam pene ad miſericordiam flecteretur, conſpecto in humeris ejus balteo, quem occiſo Pallanti Turnus detraxerat, repente ira accenſus, gladio per pectus adacto, eum vita ſpoliat.

TURNUS ut infractos adverſo Marte Latinos
Defeciſſe videt, ſua nunc promiſſa repoſci,
Se ſignari ocu[illegible]ltro implacabilis ardet,
Attollitque animos. Pœnorum qualis in arvis
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo: gaudetq; comantes
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic affatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno, nihil eſt quod dicta retractent
Ignavi Æneadæ, nec quæ pepigere recuſent.
Congredior: fer ſacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextrâ ſub tartara mittam,
Deſertorem Aſiæ (ſedeant, ſpectentque Latini);

Et ſolus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos: cedat Lavinia conjux.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
O præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exſuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere, atq; omnes metuentem expendere caſus,
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu, nec non aurumque, animuſque Latino eſt.
Sunt aliæ innuptæ Latio, & Laurentibus agris,
Nec genus indecores; ſine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis, ſimul hæc animo hauri:
Me natam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat, idque omnes divique hominesq, canebant.
Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
Conjugis & mœſtæ lacrymis, vincla omnia rupi:
Promiſſam eripui genero: arma impia ſumpſi.
Ex illo, qui me caſus, quæ, Turne, ſequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si, Turno exſtincto, ſocios ſum accire paratus:
Cur non incolumi potiùs certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia? ad mortem ſi te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam & connubia noſtra petentem?
Reſpice res bello varias: miſerere parentis
Longævi, quem nunc mœſtum patria Ardea longè
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur. exſuperat magis, ægreſcitque medendo.
Ut primùm fari potuit, ſic inſtitit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas, lethumque ſinas pro laude paciſci.

Et nos tela, pater, ferrumque hauddebile dextra
Spargimus, & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Feminea tegat, & vanis ſeſe occulat umbris.
At regina nova pugnæ conterrita ſorte,
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas, per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum (ſpes tu nunc una ſenectæ,
Tu requies miſeræ: decus, imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit:)
Unum oro, deſiſte manum committere teucris.
Qui te cumque manent iſto certamine caſus,
Et me, turne, manent: ſimul hæc inviſa relinquam
Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
Accepit vocem lacrymis Lavinia matris
Flagrantes perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur, vel miſta rubent ubi lilia multâ
Alba roſa: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus:
Ardet in arma magis, paucíſque affatur Amatam.
Ne, quæſo, ne me lacrymis, neve omine tanto
Proſequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim turno mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer. cùm primum craſtina cœlo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
Non teucros agat in Rutulos: teucrûm arma quieſcant,
Et Rutulûm noſtro dirimatur ſanguine bellum:
Illo quæratur conjux Lavinia campo.

Hæc ubi dicta dedit, rapidúſque in tecta receſſit,
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementes:
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyïa:
Qui candore nives anteirent, curſibus auras.
Circumſtant properi aurigæ, manibúſque laceſſunt

Digitized by Google

Pectora plauſa cavis, & colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ:
Enſem, quem Dauno ignipotens Deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus aſtabat, validam vi corripit haſtam;
Actoris Arunci ſpolium: quaſſatque trementem,
Vociferans: Nunc, ô numquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revolſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.
His agitur Furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minùs intereà maternis ſævus in armis
Æneas acuit Martem, & ſeſe ſuſcitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios, mœſtique metum ſolatur Iüli,
Fata docens: regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
Orta dies, cùm primùm alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant,
Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus urbis
Dimenſi, Rutulique viri Teucrique parabant:
In medioque focos, & Diis communibus aras
Gramineas. alii fontemque, ignemque ferebant,
Velati lino, & verbena tempora vincti.
Procedit legio Auſonidum, pilataque plenis

Digitized by Google

Agmina ſe fundunt portis hinc Troïus omnis,
Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis;
Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet: nec non mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant oſtroque decori,
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas,
Et Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno ſpatia in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inermum,
Invalidique ſenes, turres & tecta domorum
Obſedere: alii portis ſublimibus aſtant.

At Juno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, & ambas
Laurentum Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva Deam, ſtagnis quæ fluminibuſque ſonoris
Præſidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Jupiter erepta pro virginitate ſacravit:
Nympha decus fluviorum, animo gratiſſima noſtro,
Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum aſcendêre cubile,
Prætulerim, cœlique libens in parte locarim:
Diſce tuum, ne me inculſes, Iuturna, dolorem.
Quà viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi:
Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies, & vis inimica propinquat.
Non pugnam aſpicere hanc oculis, non fœdera poſſum
Tu, pro germano ſi quid præſentius audes,
Perge: decet; forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, cum lacrymas oculis Iuturna profudit,
Terque, quaterque manu pectus percuſſit honeſtum,

Digitized by Google

Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
Accelera, & fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus:
Auctor ego audendi. ſic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam vulnere mentis.
Intereà reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis avi ſpecimen: bigis it Turnus in albis;
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Æneas, Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cœleſtibus armis,
Et juxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ)
Procedunt caſtris, puraque in veſte ſacerdos
Setigeræ fœtum ſuis, intonſamque bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina Solem,
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſque altaria libant.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno,
Jam melior, jam, Diva, precor: tuque inclyte Mavors,
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
Fonteſque, fluvioſque voco, quæque ætheris alti
Relligio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto.
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno:
Convenit Evandri victos diſcedere ad urbem.
Cedet Iülus agris: nec poſt arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, & potius Dii numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto. paribus ſe legibus ambæ

Digitized by Google

nvictæ gentes æterna in fœdera mittant.
acra Deoſque dabo ; ſocer arma Latinus habeto,
mperium ſolenne ſocer : mihi mœnia Teucri
:onſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
ic prior Æneas : ſequitur ſic deinde Latinus ;
uſpiciens cœlum, tenditque ad ſidera dextram :
Iæc eadem, æ nea, terram, mare, ſidera, juro,
.atonæque genus duplex, Janumque bifrontem,
/imque Deûm infernam, & duri ſacraria Ditis :
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit. :
Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor :
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cumque cadent : nec me vis ulla volentem
Avertet ; non ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens, cœlumve in Tartara ſolvat :
Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam fortè gerebat)
Numquam fronde levi fundet virgulta nec umbras,
Cùm ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas & brachia ferro :
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum. tum ritè ſacratas
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At verò Rutulis impar ea pugna videri
Jam dudum, & vario miſceri pectora motu.
Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquis,
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Iuturna ſoror crebeſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda,
In medias acies, formam aſſimulata Camerti,
Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ

Digitized by Google

Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis,
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur.
Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui
Non ſumus? en omnes & Troës & Arcades hic ſunt,
Fataliſque manus, infenſa Etruria Turno:
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe devovet aris,
Succedet fama, vivuſque per ora feretur:
Nos, patria amiſſa, dominis parere ſuperbis
Cogemur; qui nunc lenti conſedimus arvis.
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis,
Jam magis atque magis, ſerpitque per agmina mur-
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini. [mur.
Qui ſibi jam requiem pugnæ, rebuſque ſalutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœduſque precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud majus Iuturna adjungit, & alto
Dat ſignum cœlo; quo non præſentius ullum
Turbavit mentes Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubra fulvus Jovis ales in æthra
Littoreas agitabat aves, turbamque ſonantem
Agminis aligeri; ſubito cùm lapſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam, miſerabile viſu,
Ætheraque obſcurant pennis, hoſtemque per auras
Facta nube premunt. donec vi victus, & ipſo
Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penituſque in nubila fugit.
Tum verò augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntque manus: primuſq; Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpè petivi.
Accipio, agnoſcoque Deos: me, me duce ferrum
Corripite, ô Rutuli, quos improbus advena bello

Territat, invalidas ut aves, & litora veſtra
Vi populat. petet ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit. Vos unanimi denſate catervas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & adverſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat. ſimul hoc, ſimul ingens clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Haſta volans, ut fortè novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contrà, quos fida crearat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo:
Horum unum ad medium, teritur quà ſutilis alvo
Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvaque extendit arena.
At fratres, animoſa phalanx, accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt. quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. hinc denſi rurſus inundant
Troës, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterâſque, focoſque ferunt. fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere Divos.
Infrenant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus,
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris
In caput, inque humeros. at fervidus advolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.

Digitized by Google

Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorineus ab ara
Corripit, & venienti Ebuſo, plagamque ferenti
Occupat os flammis. illi ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit. ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem læva turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens, terræ applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Averſi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, & ſparſo latè rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.
Quò ruitis? quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras. ictum jam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges: mihi jus concurrere ſoli.
Me ſinite, atque auferte metus. ego fœdera faxò
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem caſuſve, Deuſve
Attulerit. preſſa eſt inſignis gloria facti:
Nec ſeſe Æneæ jactavit vulnere quiſquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatoſque duces, ſubita ſpe fervidus ardet:
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora letho:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes

Digitized by Google

lla movens immittit equos: illi æquore aperto
ıte Notos Zephyrumq; volant. gemit ultima pulſu
hraca pedum, circumque atræ formidinis ora
æque, Inſidiæque, Dei comitatus aguntur.
alis equos alacer media inter prælia Turnus
.mantes ſudore quatit; miſerabile, cæſis
oſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
.nguineos, miſtâque cruor calcatur arenâ.
mque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque,
Pholumque, [ambo
unc congreſſus, & hunc, illum eminus: eminus
ıbraſidas, Glaucum, atque Laden, quos Imbraſus
utrierat Lycia, paribuſq; ornaverat armis, [ipſe
el conferre manum, vel equo prævertere ventos.
ırte alia media Eumedes in prælia fertur,
ntiqui proles bello præclara Dolonis; [tem.
omine avum referens, animo, manibuſq; paren-
ui quondam caſtra ut Danaûm ſpeculator adiret,
uſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus.
lum Tydides alio pro talibus auſis
ffecit pretio: nec equis aſpirat Achillis.
lunc procul ut campo Turnus conſpexit aperto,
ntè levi jaculo longum per inane ſecutus;
iſtit equos bijuges, & curru deſilit, atque
emianimi lapſoque ſupervenit, & pede collo
mpreſſo, dextræ mucronem extorquet, & alto
ulgentem tingit jugulo, atque hæc inſuper addit:
n agros, & quam bello, Trojane, petiſti,
Heſperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
erro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.
Huic comitem Aſbuten conjecta cuſpide mittit;
Chloreaque, Sybarimque, Daretaq; Therſilochum-
Et ſternacis equi lapſum cervice Thymœten. [que,
Ac velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
Inſonat Ægæo, ſequiturque ad litora fluctus,
Qua venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:

Digitized by Google

Sic Turno, quacumque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus animiſq; frementem:
Objecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frenis
Ora citatorum dextra detorſit equorum.
Dum trahitur, pendetq; jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto, converſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat.
Quem rota præcipitem, & procurſu concitus axis
Impulit, effuditque ſolo: Turnuſque ſecutus,
Imam inter galeam, ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Intereà Æneam Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniuſque comes caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telique latebram
Reſcindant penitùs, ſeſeque in bella remittant.
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iäpis
Iäſides: acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo
Augurium, citharamque dabat, celereſq; ſagittas.
Ille, ut depoſiti proferret fata parentis,
Scire poteſtates herbarum, uſumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in haſtam,
Æneas, magno juvenum, & mœrentis Iüli
Concurſu, lacrymiſque immobilis. ille retorto
Pæonium in morem ſenior ſuccinctus amictu,
Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis
Nequiquam trepidat, nequiquam ſpicula dextra

licitat, prenſatq; tenaci forcipe ferrum.
lla viam fortuna regit: nihil auctor Apollo
venit. & ſævus campis magis ac magis horror
beſcit, propiuſq; malum eſt. jam pulvere cœlum
re vident: ſubeunt equites, & ſpicula caſtris
nſa cadunt mediis. it triſtis ad æthera clamor
lantum juvenum, & duro ſub Marte cadentum.
c Venus, indigno nati concuſſa dolore,
ctamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
beribus caulem foliis & flore comantem
rpureo. non illa feris incognita capris
ramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ.
oc Venus obſcuro faciem circumdata nimbo
tulit, hoc fuſcum labris ſplendentibus amnem
ficit, occultè medicans: ſpargitque ſalubris
nbroſiæ ſuccos, & odoriferam Panaceam.
vit eâ vulnus lympha longævus Iäpis
norans, ſubitoque omnis de corpore fugit
uippe dolor: omnis ſtetit imo vulnere ſanguis.
mque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
cidit, atque novæ rediere in priſtina vires.
rma citi properate viro; quid ſtatis? Iäpis
onclamat, primuſque animos accendit in hoſtes.
Jon hæc humanis opibus, non arte magiſtra
roveniunt. neque te, Ænea, mea dextera ſervat:
Iajor agit Deus, atque opera ad majora remittit.
lle avidus pugnæ, ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc, oditq; moras, haſtamq; coruſcat.
'oſtquàm habilis lateri clypeus, loricaque tergo eſt,
Aſcanium fuſis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula, fatur:
Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito mox, cùm matura adoleverit ætas,
Sis memor; & te, animo repetentem exēpla tuorum,

Digitized by Google

Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit, ingens
Telum immane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Antæus, Mneſtheuſque ruunt; omniſque relictis
Turba fluit caſtris. tum cæco pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientes aggere Turnus,
Vidêre Auſonii, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor. prima ante omnes Iuturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium: miſeris, heu, præſcia longè
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis, ruet omnia latè:
Antè volant, ſonitumque ferunt ad litora venti.
Talis in adverſos ductor Rhœteïus hoſtes
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant. ferit enſe gravē Thymbræus Oſirin,
Archetium Mneſtheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas. cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in averſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in cœlum clamor, verſique viciſſim
Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque averſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſos æquo, nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Iuturna virago,
Aurigam Turni media inter lora Methyſcum
Excutit, & longè lapſum temone relinquit.
Ipſa ſubit, manibuſque undantes flectit habenas
Cuncta gerens, vocemque, & corpus, & arma Methyſci.
Nigra velut magnas domini cùm divitis ædes

Digitized by Google

:volat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
bula parva legens, nidiſque loquacibus eſcas,
nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
ıgna ſonat: ſimilis medios Iuturna per hoſtes
tur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
nque hic germanum, jamque hic oſtendit
ovantem:
c conferre manum patitur. volat avia longè.
ıud minùs Æneas tortos legit obvius orbes,
ſtigatque virum, & disjecta per agmina longa
ce vocat. quoties oculos conjecit in hoſtem,
pedumque fugam curſu tentavit equorum;
erſos toties currus Iuturna retorſit.
u, quid agat? vario nequiquam fluctuat æſtu
verſæque vocant animum in contraria curæ.
ıic Meſſapus, uti læva duo fortè gerebat
nta levis curſu præfixa hoſtilia ferro,
orum unum certo contorquens dirigit ictu.
bſtitit Æneas, & ſe collegit in arma,
plite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
ıſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
ım vero aſſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus
verſos ubi ſenſit equos, currumque referri;
ılta Jovem, & læſi teſtatus fœderis aras;
n tandem invadit medios, & Marte ſecundo
:rribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
ſcitat, irarumque omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine
cædes
verſas, obitumque ducum, quos æquore toto
q; vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
:pediat? tanton' placuit concurrere motu
piter æterna gentes in pace futuras?
neas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
ıgna loco ſtatuit Teucros) haud multa moratus,
:cipit in latus, &, qua fata celerrima, crudum

Tranſadigit coſtas & crates pectoris enſem
Turnus equo dejectum Amycum, fratremq; Diorem
Congreſſus pedes: hunc, venientem cuſpide longa,
Hunc mucrone ferit; curruque abſciſſa duorum
Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
Ille Talon, Tanaïmque neci, fortemq; Cethegum,
Tres uno congreſſu, & mœſtum mittit Onyten,
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia miſſos & Apollinis agris,
Et juvenem exoſum nequiquam bella Menœten
Arcada: piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus: nec nota potentum
Munera, conductaque pater tellure ſerebat.
Ac velut immiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſylvam, & virgulta ſonantia lauro;
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, & in æquora currunt,
Quiſque ſuum populatus iter: nom ſegnius ambo
Æneas Turnuſque ruunt per prælia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus: *rumpuntur neſcia vinci*
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur. [tem
Murranum hic, atavos, & avorum antiqua ſonan-
Nomina, per regeſque actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo, atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo. hunc lora, & juga ſubter
Provolvêre rotæ: crebro ſuper ungula pulſu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Ilo, animiſque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te Grajûm fortiſſime Creteu,
Eripuit Turno: nec Dii texêre Cupentum,
Ænea veniente, ſui. dedit obvia ferro
Pectora: nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, & latè terram conſternere tergo.

Occidit

Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hîc tibi mortis erant metæ: domus alta ſub Ida;
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.
Totæ adeò converſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mneſtheus, acerque Sereſtus,
Et Meſſapus equûm domitor, & fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ,
Pro ſe quiſque viri, ſumma nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vaſto certamine tendunt.
Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ociùs, & ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit; aſpicit urbem
Immunem tanti belli, atque impunè quietam.
Continuò pugnæ accendit majoris imago.
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemq; Sereſtum
Ductores, tumulumq; capit: quo cætera Teucrûm
Concurrit legio: nec ſcuta, aut ſpicula denſi
Deponunt: celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora: Jupiter hac ſtat:
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie, cauſſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frenum accipere, & victi parêre fatentur,
Eruam, & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet exſpectem, libeat dum prælia Turno
Noſtra pati, rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, ô cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces properè, fœduſque repoſcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſaque ad muros mole feruntur,
Scalæ improviſo, ſubituſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis,
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit

Æneas, magnaque incuſat voce Latinum;
Teſtaturque Deos, ſe invitum ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumque trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas ut cùm latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro:
Ille intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras.
Volvitur ater odor tectis: tum murmure cæco
Intùs ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis:
Quæ totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignes ad tecta volare;
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Exſtinctum, & ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſam clamat, crimenque, caputque malorum:
Multaque per mœſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quem cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines
Et roſeas laniata genas: tum cætera circum
Turba furit: reſonant latè plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem:
Demittunt mentes. It ſciſſa veſte Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbiſque ruina,
Canitiem immundo perfuſam pulvere turpans:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit antè
Dardanium Æneam, generumque adſciverit ultrò.
Intereà extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos, jam ſegnior, atque

Digitized by Google

Jam minùs, atque minùs ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commiſtum clamorem, arrectaſque impulit aures
Confuſæ ſonus urbis, & illætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Methyſci
Aurigæ, currumque & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hâc Turne, ſequamur,
Trojugenas, quà prima viam victoria pandit.
Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſunt.
Ingruit Æneas Italis, & prælia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum agnovi, cùm prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequiquam fallis Dea. ſed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri lethum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jã ſpondet fortuna ſalutem?
Vidi oculos ante ipſe meos, me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter,
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Ufens
Aſpiceret. Teucri potiuntur corpore, & armis.
Exſcindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnũ fugientem hæc terra videbit?
Vſque adeone mori miſerum eſt? vos ô mihi manes
Eſte boni, quoniam ſuperis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam, magnorum haud umquam indignus
avorum.

Vix ea fatus erat; medios volat ecce per hoſtes

Digitized by Google

Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
Turne in te ſuprema ſalus, miſerere tuorum:
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arces Italûm, excidioque daturum:
Jamque faces ad tecta volant in te ora Latini,
In te oculos referunt: muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea Regina, tui fidiſſima, dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus & acer Atinas
Suſtentant aciem. circum hos utrimque phalanges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit. æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et Furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Ut primùm diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti eſt,
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat;
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, ponteſque inſtraverat altos.
Jam jam fata, ſoror, ſuperant, abſiſte morari:
Quò Deus, & quò dura vocat fortuna, ſequamur,
Stat conferre manum Æneæ: ſtat, quidquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Ampliùs. hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit, & è curru ſaltum dedit ocyùs arvis:
Perque hoſtes, per tela ruit, mæſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti montis ſaxum de vertice præceps
Cùm ruit avulſum vento, ſeu turbidus imber

Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas,
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exſultatque ſolo, ſylvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum: disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros; ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtridentque haſtilibus auræ;
Significatque manu, & magno ſimul incipit ore;
Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibete Latini:
Quæcumque eſt fortuna, mea eſt: me verius unum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedêre.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit arces,
Præcipitatque moras omnes: opera omnia rumpit,
Lætitia exultans, horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe coruſcis
Cùm fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
Vertice ſe attollens pater Apenninus ad auras.
Jam verò & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
Convertêre oculos Itali; quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuere humeris. ſtupet ipſe Latinus,
Ingentes, genitos diverſis partibus orbis,
Inter ſe coïiſſe viros, & cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido conjectis eminus haſtis,
Invadunt Martem clypeis, atque ære ſonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant: *fors & virtus miſcentur in unum.*
Ac velut ingenti Syla, ſummove Taburno,
Cùm duo converſis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri:
Stat pecus omne metu mutum, muſſantque juvencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur.
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo

Colla armoſque lavant. gemitu nemus omn
mugit.
Haud aliter Tros æneas, & Daunius heros
Concurrunt clypeis; ingens fragor æthera complet.
Jupiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diverſa duorum;
Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethum.
Emicat hic, impune putans, & corpore toto
Altè ſublatum conſurgit Turnus in enſem,
Et ferit, exclamant Troës, trepidique Latini,
Arrectæque amborum acies: at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu;
Ni fuga ſubſidio ſubeat. fugit ocior Euro,
Ut capulum ignotum, dextramque aſpexit inermem.
Fama eſt, præcipitem, cùm prima in prælia junctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Methyſci:
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit. poſtquam arma Dei ad Volcania ventum
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu [eſt,
Diſſiluit. fulva reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diverſa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim denſa Teucri incluſere corona:
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quamquam tardata ſagitta
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urget.
Incluſum veluti ſi quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu canis, & latratibus inſtat:
Ille autem inſidiis & ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians, jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum verò exoritur clamor, ripæque, lacuſque

Reſponſant circà, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes,
Nomine quemq; vocans, notumq; efflagitat enſem,
Æneas mortem contra, præſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementes,
Exciſurum urbem minitans, & ſaucius inſtat.
Quinque orbes explent curſu, totidemque retexunt,
Huc, illuc. nec enim levia aut ludicra petuntur
Præmia: ſed Turni de vita & ſanguine certant.
Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti Divo, & votas ſuſpendere veſtes.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacram
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hic haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. tum verò amens formidine Turnus,
Faune precor miſerere, inquit, tuq; optima ferrum
Terra tene; colui veſtros ſi ſemper honores;
Quos contrà Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemque Dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas. dum nititur acer, & inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Methyſci
Procurrit, fratrique enſem Dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Acceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli, ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſta,
Inſiſtunt contra certamina Martis anheli.
Junonem intereà rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulva pugnas de nube tuentem:

Digitized by Google

Quæ jam finis erit conjux? quid denique reſtat?
Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris
Deberi cœlo, fatiſque ad ſidera tolli:
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere Divum?
Aut enſem (quid enim ſine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris:
Nec te tantus edat tacitam dolor: & mihi curæ
Sæpè tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. terris agitare, vel undis
Trojanos potuiſti: infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miſcere Hymenæos.
Ulterius tentare veto. Sic Jupiter orſus.
Sic Dea ſubmiſſo contrà Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua magne voluntas
Jupiter, & Turnum, & terras invita reliqui.
Nec tu me aëria ſolam nunc ſede videres
Digna, indigna pati, ſed flammis cincta ſub ipſa
Starem acie, traheremq; inimica in prælia Teucros.
Iuturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro vita majora audere probavi,
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
Adjuro Stygii caput implacabile fontis:
Una ſuperſtitio ſuperis quæ reddita Divis,
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo,
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cùm jam connubiis pacem felicibus, eſto,
Component, cùm jam leges & fœdera jungent:
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari,
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes,
Sit Latium: ſint Albani per ſæcula reges;
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.

Olli subridens hominum, rerumque repertor,
Es germana Jovis, Saturnique altera proles:
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verùm agè, & inceptum fruſtrà ſubmitte furorem.
Do quod vis, & me victuſque volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium moreſque tenebunt:
Utque eſt, nomen erit: commiſti corpore tantum
Subſident Teucri. morem, rituſque ſacrorum
Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio miſtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire Deos pietate videbis:
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Juno, & mentem lætata retorſit.
Intereà excedit cœlo, nubemque reliquit.
His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat,
Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ,
Quas & tartaream Nox intempeſta Megæram
Uno eodemque tulit partu, paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas:
Hæ Jovis ad ſolium, ſævique in limine regis
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris;
Si quando lethum horrificum morboſque Deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes,
Harum unam celerem demiſit ab æthere ſummo
Jupiter, inque omen Iuturnæ occurrere juſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus, ac nervo per nubem impulſa ſagitta,
Armatam ſævi Parthus quam felle veneni,
Parthus, ſive Cydon, telum immedicabile torſit;
Stridens, & celeres incognita tranſilit umbras.
Talis ſe ſata Nocte tulit, terraſque petivit.
Poſtquàm acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
Alitis in parvæ ſubitò collecta figuram,
Quæ quondam in buſtis aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerùm canit importuna per umbras:

Hanc verſa in faciem, Turni ſe peſtis ad ora
Fertq; refertq; ſonans, clypeumque everberat alis.
Illi membra novus ſolvit formidine torpor:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
At, procul ut Diræ ſtridorem agnovit, & alas,
Infelix crines ſcindit Iuturna ſolutos,
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis.
Quid nunc te tua, Turne, poteſt germana juvare?
Aut quid jam miſeræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' poſſum me opponere monſtro?
Jam jam linquo acies: ne me terrete timentem
Obſcenæ volucres: alarum verbera noſco,
Lethalemque ſonum. nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Jovis. hæc pro virginitate reponit?
Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certè, & miſero fratri comes ire per umbras.
Immortalis ego? haud quidquam mihi dulce meo-
Te ſine, frater, erit? ô quæ ſatis ima dehiſcat rum
Terra mihi, maneſque Deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu;
Multa gemens, & ſe fluvio Dea condidit alto.
Æneas inſtat contrà, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſævo ſic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid jam, Turne, retractas?
Non curſu, ſævis certandum eſt comminus armis.
Verte omnes te te in facies, & contrahe quidquid
Sive animis, ſive arte vales: opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque cava te condere terra.
Ille caput quaſſans, Non me tua fervida terrent
Dicta ferox. Dii me terrent, & Jupiter hoſtis.
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens;
Saxum antiquum, ingens, campo qui fortè jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,

Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem;
Altior inſurgens, & curſu concitus heros:
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu, ſaxumque immane moventem.
Genua labant: gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri, vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium evaſit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequiquam avidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox, aut verba ſequuntur:
Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Succeſſum Dea dira negat. tum pectore ſenſus
Vertuntur varii. Rutulos aſpectat & urbem,
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit.
Nec quo ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem,
Nec currus uſquam videt, aurigamque ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet. murali concita numquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus: volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens, oraſque recludit
Loricæ, & clypei extremos ſeptemplicis orbes,
Per medium ſtridens tranſit femur. incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum, & vocem latè nemora alta remittunt.
Ille humilis, ſupplexque oculos, dextramque precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit:
Utere ſorte tua. miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro: fuit & tibi talis
Anchiſes genitor: Dauni miſerere ſenectæ.

Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis. viciſti, & victum tendere palmas
Auſonii vidêre. tua eſt Lavinia conjux:
Ulteriùs ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas volvens oculos, dextramque repreſſit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat; infelix humero cùm apparuit alto
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri, victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille, oculis poſtquàm ſævi monumenta doloris
Exuviaſque hauſit; furiis accenſus, & ira
Terribilis: tune hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus: aſt illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

FINIS ÆNEIDOS.

Digitized by Google

AD VIRGILII BUCOLICA, GEORGICA, ET ÆNEIDEM, NOTÆ ET EMENDATIONES PAUCULÆ,

Collectæ à ſtudioſo quodam, qui Tanaquillo Fabro operam dabat, quique illas ſcripſit, dum Virgilium quibuſdam adoleſcentibus, è quorum numero ipſe erat, explicabat.

AD ECLOGAM PRIMAM.

℣. 2. *SYlveſtrem tenui, &c.*] Sic etiam Lucretius ante cecinerat Lib. IV. ℣. 590. Fiſtula Sylveſtrem ne ceſſet fundere Muſam.

℣. 40. *Ipſi te fontes, &c.*] Si *Te* iterum ſcriberetur in hoc verſu, verſus longe pulcrior eſſet. ſic igitur legerem, Ipſi te fontes ipſa hæc τε arbuſta vocabant.

Cæterum notam quam Servius in hunc verſum ſcripſit ſic lego, Fontes] *Poëtæ, vel Senatores. Arbuſta* Frutecta Scolaſtici vocant.

℣. 45. *Hic ille*] miræ & profundæ *σημειώσεως* eſt.

℣. 54. *Semper*] Trajectio. Ita Euripid. Sophocl. Pind. & alii; Horat. Phœbus volentem carmina me loqui, &c. Lyra.

℣. 74. *Inſere nunc, &c.*] i. e. quid retulit arbores digeſſiſſeſſe?

℣. 79. *Cythiſum.*] Arnophyllum dicitur, quod eâ delectentur agni.

Digitized by Google

℣. 82. *Molles*] id eſt coctæ, unde Latine maderi de cibis apud Plaut.

Ad Eclogam II.

℣. 53. *Cerea pruna*] ita & Alcman dixit κηρίναν ὀπώραν i. e. fructus coloris cerei. Cæterum notam quam Servius ad verſum ab hoc decimum ſcripſit ſic legendam eſſe puto *hoc nomen licet veteres*, &c. *Cic. de gloria lib.* 2. *ſic ait*, *ſtatuerunt aream leænam*; quibus nota eſt hiſtoria de leæna meretrice Athenienſi, de illa re non dubitabunt, adi Plinium lib. 33. c. 8.

Ad Eclogam III.

℣. 1. *Cujum pecus*] jam deſueta vox erat; ſic rure loquuntur, aiebat Virgiliomaſtix, Donat.
In meo Virgilio (eſt autem ex officina Joan. Commelini anni 1646.) prima pars notæ quæ à ſervio ſcripta eſt ad hunc verſum corrupta eſt, fortaſſe error eſt Typographycus, ſed quicquid ſit, addendum eſt inter vocem *Tragœdiis* & *Tertium* ſecundum dramaticum in quo perſonæ loquuntur, & introducuntur ſine Poëtæ interlocutione, ut ſunt Tragœdiæ & Comœdiæ. Don.

℣. 38. *Torno facili*] Si Salmaſio credimus duplex dativus erit, ridiculum, facili i. e. ſequaci, quo quid vix exprimas; neſcit ille quid torno queat fieri; ſed eo nihil non figurarum exprimitur, itaque facili ſign. ſequaci εὐανολκέθῳ.

℣. 74. *Animo non ſpernis*] Quod Servius in hunc verſum dicit ridiculum eſt, nam quando Auguſtus hoſtes ſuos juxta Actium vicit, Virgilius erat annos natus 32. & ſupra dixit eum Eglogas ſcripſiſſe, anno ætatis 28. eundem errorem commiſit in nota quam ſcripſit ad hujuſce Eclogæ verſum 97.

Ad Eclogam IV.

Scripta eſt anno urbis cond. 713. Conſulibus Pollione & Calvino, anno 5° imperantis Auguſti. ℣. not. Serv. ad verſum 47. Eglogæ 9.

℣. 62. In nota quam ſervius ad hunc verſum ſcripſit, pro *Nutritus à Sinciis* mallem legere *A Sintiis* dicuntur enim Sinties apud Homerum Iliad. lib. 1. v. 594.

Ad Eclogam V.

Hæc Ecloga ſcripta eſt de Quintilio Virgilii cognato, non vero de duce Germanico; id tibi dico quia multi per Daphnin intelligi volunt Quintilium varum, qui dolo ab Arminio circumventus in Germania cum tribus legionibus interfectus fuit; Gaſſendus & Sleïdanus illum errorem commiſerunt; error enim eſt manifeſtus, nam Virgilius obiit ſub Conſulatu Caii ſentii Saturnini; quod incidit in annum ur. cond. 734. At Quintilius varus occiſus eſt in Germania anno urbis 762, aut circiter; de ea re conſulite Epiſtolarum mearum lib 2

℣. 71. *Fundam*] Servius legerat *fundens*. male.

Ad Eclogam VI.

℣. 9. *Non injuſſa cano*] Notam ſervii ſic lege, vel ab Apolline, vel ab Auguſto, vel à Mecænate *ſine quo nihil*.

℣. 16. *Procul tantum*] vide notas ſervii & variorum, ſed nihil agunt, nam *procul tantum* i. e. *ſatis longe*; olet Græciſmum.

℣. 42. *Furtumque Promethei*] Æſchyli Prometheus Deſmotes.

℣. 43.] In nota Servii pro *in finibus Ionii*, lege *in finibus Ioniis*.

Digitized by Google

℣. 73. *Quo ſe plus jactet*] In nota Servii pro *Phaeontides*, leg. *Phaëthontides*.

Ad Eclogam VII.

℣. 61. *Populus Alcidæ*] In nota Servii pro ἀκχέροιδα legendum eſt ἀκχερωΐδα.

Ad Eclogam VIII.

℣. 11. *A te principium, &c.*] verſus Homeri qui citatur à Servio ita ſe habet ἐν σοὶ μὲν λήξω σεῦ δ' ἄρξομαι. Cæterum ex iis quæ ſub Servii nomine notis circumferuntur; trigeſima fere pars aut ipſi ſuppoſita fuit, aut injuria temporis corrupta; hinc fit ut ſæpe citetur in notis cuibus tamen ipſius nomen præfixum eſt, hoc videre licet in iis quæ ab ipſo ſcripta fuiſſe dicuntur ad Eclog. 1. ℣. 12. & ad Eclog. 3. ℣. 20. &c. Cæterum in nota Servii quæ eſt ad verſum ab hoc decimum nonum, legendum eſt *Pro te nox advenit* non vero *per te*; & in fine notæ primæ quæ eſt ad verſum proximè præcedentem, leg. e. *unde templum Caryatidi Dianæ, &c.* & iterum in nota quæ ſcripta eſt ad verſum 81. leg. *IDEM Virgilius in V. Æneidis farre pio enunciavit*, vel *ID.*

Ad Eclogam IX.

℣. 1. Servius etiam hic à ſeipſo citatur, quid hoc?

Ad Eclogam X.

℣. 21.] Sic lege. Omnes unde amor iſte rogant tibi venit? Apollo Galle quid inſanis? &c.

℣. 62.] In nota Servii, pro *Peribelides* lege *Perimelides*.

Ad Georgicorum Librum I.

℣. 5. *Mundi*] Vide Scal. ad Sphæram Manilii, p. 275.

Digitized by Google

℣. 20. *Ab radice*] *ab* hic ſignificat *cum*; ſic panis ex aceto, ex jure, &c.

℣. 95.] Servius dicit ruſticos illud inſtrumentum à ruſticis vocari *hirpex*, ego vero vocem noſtram *herce* ex illa originem ducere puto.

℣. 100. *Solſtitia*] Æſtiva ſcil.

Id not. Ser. quæ eſt ad ℣. 238. *Pytho, Synecho, &c.*] Heſiodus apud Schol. Arati, Phæſyla, Coronis, Clecya, Phœo, Eudora.

Id not. ſer. quæ eſt ad ℣. 166.] Servius dicit liberum de more poſitum fuiſſe in vanno; hujus autem moris meminit Callimachus hymno Jovis.

℣. 246. *Metuentes*] Horat. illum aget penna metuens ſolvi, fama ſuperſtes.

℣. 265.] In nota Servii, leg. circa Ameriam oppidum Italiæ; Ameria autem eſt urbs umbriæ.

Nota Servii quæ eſt ad primam vocem verſus præcedentis ridicula eſt.

℣. 336. Ex iis quæ ſunt in nota cujus titulus eſt Gloss. MSS. Lugd. conjicere eſt quam antiquus ſit illarum Gloſſarum auctor, Ethnicus enim eſt.

℣. 344.] in ultima Servii ad hunc verſum notâ leg. eſt, *melle & lacte*, ſive error ſit Servii ſive Librarii.

℣ 482.] In Gloss. MSS. Lugd. lege *Cteſias* pro Theſias.

Ad Georg. Lib. II.

℣. 30. *Caudicibus*] Caudex & truncus non ſunt unum & idem, caudex enim frondes habet, truncus vere nullas.

℣. 140. In nota Servii, pro Octa leg. Æëta.

℣. 219. *Quaque ſuo viridi*] leg. *Quaque ſuo viridis*; miror à nemine adnimadverſum. In nota Servii quæ eſt ad verſum ſupra hunc decimum octavum,

pro *in fæcunditate* lege infecunditate.

℣. 389.] Apud Servium, lege *Loris* pro *floribus*, ſic, *Alii dicunt oſcilla membra eſſe virilia de loris facta.*

℣. 434. *Sequar*] leg. ſequor

℣. 488. *Hami*] Si Virgilius ſcripſit *Oëta*, nota Servii locum habet, ſi vero ſcripſit *Hami*, ut vulgata exemplaria nobis exibent, inepta eſt.

℣. 499.] Hunc verſum non intellexit Servius.

Ad Georg. Lib. III.

℣. 24. *Verſis diſcedat frontibus*] Apud Servium, lege, *Quæ varro & ſuetonius commemorant.*

℣. 29.] In notis Serv. inter vocem *roſtratas* & vocem *Duillius* ſcribe *duas*, & ſic lege, *nam roſtratas duas Duillius Cæſar poſuit.*

℣. 76. *mollia crura reponit*] ſic apud Euripid. *ἁβρὸν τιθέναι κῶλον.*

℣. 130. *Iam nota*] male Phil. & Servius, *jam nota* i. e. quæ tum primum ab iis ſentitur, naſcitur, Cæterum in verſu proxime ſequente *quæ παρέλκει.*

℣. 148. *æſtrum*] vide Conſtantinum in *οἶστρος* aut *μυώψ*. Sane Ino apud Æſchylum ait, œſtrum eſſe *εἴδωλον* Argi panoptæ, ſeque ad eo mirum in modum exagitari. p. 898. edition. Stephan.

Χρίει τις αὖ με τάλαιναν οἶστρος εἴδωλον Ἄργου γηγενοῦς, ἄλευ ἆ δᾶ

eundem inferius paulo vocat *μυώπα* quo loco metamorphoſin ſuam deſcribit——*ὀξυστόμῳ μυώπι χρισθεῖσ' ἐμμανεῖ σκιρτήμασι*

qui locus facit cum Philargyro, alibi *οἰστροδίνητον κόρην* vocat; alibi hujuſmodi inſectationem

er tabani opera factam vocat λῖμα οἰςρήλατ. alibi ipſam οἰςεόπληγα vocat.

183. *Tractuque*] id eſt *tractione*, uſus eſt Salluſt. in Jugurt. ubi de Syrtibus verba facit.

261. *& ſcopulus, &c.*] Græci feliciter ςόνῳ βρέμουσι δ' ἀντιπλῆγες ἀκταί. Sophoc.

351.] Apud Servium non *Gammaïdes* legendum eſſe puto, ſed γαμμαειδῶς i. e. figura τ̃ γ.

552.] Apud Serv. leg. *rigida* pro *frigida*.

Ad Georg. Lib. IV.

484. *vento*] fortaſſe legendum eſt *velox*.

Ad Æneidos Librum I.

ỷ. 73. *Submerſaſque, &c.*] ὑπαλλαγὴ, ſic lib. 6. *infectum eluitur ſcelus* ſignificat *ita eluitur ut pro infecto ſit*, ille locus à nemine uſque ad huc recte explicatus fuit.

ỷ. 623.] Apud Servium leg. *Tecmeſſam* non vero *Theomiſſam*.

ỷ. 625. *Genitor tum Belus*) Apud Servium leg. *Methren* & dele *Meliſſa*.

ỷ. 708. *Flammis*] Nota Servii quæ eſt ad ỷ 469. libri ſequentis hunc locum explicat, ibi enim dicit culinam Diis penatibus ſacratam fuiſſe.

Ad Æneidos Lib. II.

ỷ. 13. *Fatiſque repulſi*] Apud Servium pro *compendia* lege Comœdia.

ỷ. 97. *Hinc mihi, &c.*] Notandum in primis Servii ævo non ita lectum fuiſſe (quod ego primus moneo) ſed *hinc aſcita mihi labes*, quod Scholia palam indicant; neque unquam potui concoquere, illam labem mali. Ita & Servio debemus

Digitized by Google

præclaram illam Scaligeri reſtitutionem
——— tuaque ſpectata parenti
Vicit iter durum pietas.

℣. 117. *Sanguine placaſtis ventos*] Apud Serv. leg. *Bomonica* pro *Homonica* à voce Βῶμος, id explicatio Servii probat.

℣. 142. *Reſtat*] Servius legebat *Reſtet*. id ex ipſius explicatione apparet.

℣. 296. *veſtam*] Apud Serv. leg. *abeuntes magiſtratu* non vero abeunte magiſtratu; in principio ejuſdem notæ lege *vi ſua ſtet* pro *niſi aſtet*.

℣. 328. *Arduus*] pro *incultus* lege *his altus*, apud Servium.

℣. 418. *Euris equis*] mihi videtur Virgilium ſcripſiſſe Eurus aquis; tamen non auſim affirmare, ſed mirum in modum placet.

℣. 794. *Somno*] lego *ſomnio*, non enim dicitur levior ſomno, ſed ſomnio.

Ad Æneidos Lib. III.

℣. 23. *Myrtus*] in nota Serv. pro *myrenem* ſcribe *myrſinem*, vel *myrrinem*.

℣. 113.] Apud Serv. pro *Atlantes Cyrinei* leg. *Atalante Schoënei*.

℣. 125. *Bacchatamque*] in nota Servii pro *Atheſiona* ſcribatur, *Ariadna*; & infra in nota quæ eſt ad vocem primam ℣. 171. pro *cum minus rex adamaret* lege *cum Minos Rex amaret*; & in nota quæ eſt ad 3. ultimas voces ℣. 279. lege *venerem mutatam in anûs formam*, non vero in *navis*.

℣. 291. *Abſcondimus*] Enallage.

℣. 315. lege apud Serv. *hoc per ethos legendum eſt: ac ſi diceret ſi tamen vita eſt infæliciter vivere:*

℣. 637.] hic verſus eſt è Callimacho tranſlatus.

℣. 644.] lege apud Serv. *ineffabiles* pro ineffabites; & in nota quæ eſt ad ℣. 686. tres priores voces,

rt

Digitized by Google

prò *impleantur* legendum eſt impellantur.

Ad Æneidos Lib. IV.

54. *incenſum*] Serv. *imperſe* olim lectum monet, ſed ibi à librario error commiſſus eſt.

71. *liquitque*] non explicant interpretes, refer ad *amentum*.

104. *Permittere dextra*] apud Serv. dele *conjunctionem* & loco illius vocis ſcribe *Conventionem*, & iterum ℣. 337. in ejuſdem nota quæ eſt ad tres priores illius verſus voces, lege *Remoto ingrati crimine deſcendit ad cauſam, & PRORE, id eſt ſirci magnitudinem cogites, pauca,*

377.] apud Servium ſcribe *Telchinas* pro *Telcanos*.

500. *novis*] miror explicationem Servi & eam à Taubmanno probari demiror, nam nova ſacra vocat ea quæ faciebat marito Sichæo. vel melius *novis* quæ *magica erant & inſolita*, quare lege apud Servium *non uſitatis* & dele *Pro uſitatis*.

647. *quaſitum*] ſane ſi quis propius attenderit, videbit huic voci locum nullum hic eſſe, ſcripſerat Virgil.
Dardanium, non hoſce relictum munus in uſus. idque probat Servius, *quem Æneas non ad hunc uſum reliquerat*. Deinde non poteſt eſſe *quaſitum*, quando quidem ab imprudenti Ænea relictum eſt, inquit, ſed non in hos uſus

Ad Æneidos Lib. V.

404. *tantorum*] non bene interpretes; Servio ſubolvit quidem error, verum emendare non potuit, ſed miror à nemine adhuc eſſe ſublatum, cum legendum ſit

——*totorum horrentia*, &c.

864. *Sirenum*] apud Servium lege *Capreas* non

vero *Caphareus*; vide ipſius notas ad ℣. 2. libri ſequentis.

AD ÆNEIDOS LIB. VI.

℣. 129. *quos equus amavit*] in fine notarum Servii, earum ſcilicet quæ ſunt ad hunc verſum, lege, *quos prudenter ſublevat* & junge cum nota ſequenti.

℣. 218.) è notis Servii deleatur vox *ſuppoſitum*, & loco ipſius legatur *ſuperpoſitum*.

℣. 376. *Deſine*) Sophoc. in Antigone

Μὴ νῦν προσεύχου μηδέν· ὡς πεπρωμένης
οὐκ ἔστι θνητοῖς συμφορᾶς ἀπαλλαγή.

℣. 702. *Somno*) lege *ſomnio*.

℣. 812. *paciſque*) ita Servius ſed alii melius *paci* i. e. régle & police, l'état de paix.

AD ÆNEIDOS LIB. VII.

℣. 6. *quierunt*) mallem cum Hebro legere quierant, ipſum ſic legiſſe Servius aſſerit.

℣. 720. *vel cum*) Miror a nemine animadverſum, legendum enim non eſt *uel cum* ſed *vel quam*, hoc ſenſu; *Quam multi lybico volvuntur marmore fluctus, vel quam Sole novo denſa torrentur ariſtæ* i. e. quam denſæ, i. e. quam multæ, alioqui ſonus verborum tantum eſt: Cæterum ἀφανὲς ſi legas *vel cum ſole novo*, &c.

AD ÆNEIDOS LIB. VIII.

℣. 65. *exit*) omnes interpretes hinc ſeſe expedire nequeunt; deinde quid hoc? *hic exit magna domus* nugæ, lege *eſcit*. ἀρχαϊκῶς ut *fuat*, *olli*, &c. loquitur Deus nunc omnia facilia, bene autem *eſcit* i. e. erit, nam Roma domus fluvii (vid. Heinſ. ad *domus* albuneæ reſonantis ex Pindaro) nondum

erat quod autem τὸ exit ad Tuſciam refert Servius, nugæ, nam quomodo τὸ hic? erat enim circa locum ubi poſtea Roma fuit.

℣. 368. *Effultum*) ſic lege notam Serv. *ſicut ſupra dictum eſt, fulchrum apud veteres dicebatur.*

℣. 666. *mollibus*) Apud Servium lege *lenta ciſia, ſeu eſſeda vulgo*, &c.

℣. 670. *his dantem jura Catonem*) lege apud Serv. *Non ſignificat uticenſem, &c.* & in nota quæ eſt ad ℣. 682. 3. ultimas voces, ſcribe *Mylas* & dele *Molas.*

℣. 699.) apud Servium ſcribe *Echeneis* loco vocis *Echen.*

℣. 728.) lege apud Serv. *Scithia populi à parte Septentrionali juncti Perſidi, unde DAVI dicti*, ad quid enim *Dani*?

AD ÆNEIDOS LIB. IX.

℣. 129. *non tela*) locus corruptus, lege ——— *nunc telaque & ignis*, &c. non ferendi interpretes cum ſuis expoſitionibus, i. e. (ut alii ſcriptores dicerent) ignes rutulos morantur.

℣ 686 *agminibus*) non placet expoſitio Servii: explico more Græcorum, i. e. cum agmine quiſque ſuo repulſi ſunt, nam de Pandaro tantum & Bitia mentio.

AD ÆNEIDOS LIB. X.

℣. 272. *cometa*) in fine notarum Serv. quæ ſunt ad hunc ℣. lege *& omnes malorum & famis neceſſitates pertuliſſe*, & in eadem nota pro *peto ſiri* ſcribe *Petoſiri.*

AD ÆNEIDOS LIB. XI.

℣. 153. *Cautius*] vide Taubman 969. errant omnes

interpretes, & ipſemet Serv. Legendum ſeparatim à verſu ſuperiori, & explicandum, *utinam vero voluiſſes cautius te credere Marti!* In nota Servii quæ ad illum verſum qui ab hoc tertius eſt pro *Trojani* legendum eſt *tironis.*

ỽ. 405. *Aufidus*] lege *Appulum*

ỽ. 600. *pugnat*] lege *ſpumat.*

ỽ. 777. *barbara*] apud donatum pro *Barbari, ca* ſcribe *Barbaricarii.* unica voce.

ỽ. 828. *tum frigida*] lege *&* ob ỽ. 632.

AD ÆNEIDOS LIB. XII.

ỽ. 747. *lignum*] è notis Servii expunge vocem *viriliter* & pro ipſa ſcribe viliter.

ARGUMENTA.

Omnium librorum Publii Virgilii Maronis.

MONOSTICA.

PAſtorum Muſam vario certamine promit.
Ruris item docilis culturam carmine monſtrat.
Arboribus vitem, prolem quoque jungit olivæ:
Paſtorumque Palen, & curam tradit equorum.
Tunc apium ſeriemque, & mellis dona recenſet.
Æneas profugus intrat Carthaginis oras.
Convivis ſeries narratur Troïca belli.
Tertius at complet narrantis in ordine geſta.
Ardet amans Dido fatum ſortita ſupremum.
Quinctus habet varia tumuli ſpectacula patris.
Internos Ditis Maneis, & regna pererrat.
In Latium Æneas, Italas ſimul intrat in oras.
Intonat hinc bellum tecti de culmine Turnus.
Euryalum & Niſum deflet cum matre juventus.
Mezenti interitus canitur, poſt funera Lauſi.
Ultaque dehinc fertur telo mactata Camilla.
Turni vita fugit infernas mæſta ſub Umbras. Fini

ANIMAD

Digitized by Google

ANIMADVERSIONUM
IN PVB. VIRGILII
MARONIS OPERA
LIBELLVS,

doctorum virorum obſervationibus.

Ecloga I.

Ylveſtrem tenui Muſam m. a. *Fabius* Agreſtem *citat, memoria lapſus ſcilicet. Neque enim ullius locis auctoritate confirmatur.*

Sæpe ſiniſtra. *Deeſt in vetuſtis.*

In arbore poma. *Cod Rom.* mala

Quam n.i.l.p. vultus. *Putabat. Fl. Chriſtianus non* *male legi poſſe* cultus. *Cum enim ſemper Deum vocarit, convenientius exiſtimabat, ut numquam à colendo potius quam videndo ſe deſiiſſe dicat.*

Oäxem. *Florens* Oäxum. *& intelligit* ... *pollonii. Ab Oaxo conditore.*

Ecloga II.

At mecum raucis. *Putabat Florens concinnius diſtinctim legi*, At me cùm; *referendo* me *ad* reſonat. *alibi* reſonare Amaryllida.

Addam cerea pruna, & honos erit huic quoque pomo. *Veteres & Pierii & Canteri libri non habebant* &. *Quod ab imperitis, quibus hiatus diſplicebat, inculcatum videtur.*

S

ECLOGA III.

Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito. *In MS. Fl. Chriſtiani Priſciano legebatur* vitulam. Et ipſa, *non* ipſe, *ut ad Phillida referatur.*

Tres pateat cœli. E *Philargyro videre eſt,* Cœlii, *quoque ſcriptum fuiſſe. apud quem pro* Cœlum Mantuanum, Cœlium *legendum eſt è Servio. De quo vide Ioh. Rutgerſii Varias.*

ECLOGA IV.

Qui non riſere parentes. *Fabius,* τὸ Qui *pro* Quoi, *hoc eſt* Cui, *accepit. Sed aliter longe Scaliger. quem vide Caſtigationibus in Catullum.*

ECLOGA VI.

Spe carminis ambos luſerat. *Legendum* Ambo *è Cariſio.* Tum canit errantem. *Hunc verſum & ſequentes aliquot, Ioſ. Scaliger reponebat poſt illum,* Infœlix ſua tecta. *Vt hic ſit ordo:*

Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Quid loquar aut Scyllam Niſi, aut quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina mõſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto,
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis:
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit,
Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante
Infœlix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Tum canit errãtem Permeſſi ad flumina Gallum
Aõnas in montes ut duxerit una ſororum,
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro
Dixerit: hos tibi dant calamos, en accipe, Muſæ,

Aſcræo quos ante ſeni, quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Omnia quæ Phœbo, *&c.*

ECLOGA VII.

Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis. *Petr. Nannius pro* nobis *legebat* noblis κατὰ συγκοπήν. *Quantumvis inepte. Hoc enim dicit, Ex illo tempore Corydon nobis fuit Corydon. hoc eſt, tanti nominis, quanti revera erat, à nobis habitus fuit. Cum ante experimentum artis, ejus in arte præſtantiam ignoraremus.*

ECLOGA VIII.

Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: Bonum ſit. *Nonius legit*, Cinis ipſe, bonus ſit. *male.*

ECLOGA IX.

Nam neque adhuc Varo. *Servius legit* Vario.
Condere ſoles. *Expreſſit illud Callimachi, ut recte obſervabat Dan. Heinſius,* ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν.

ECLOGA X.

Non canimus ſurdis. *Cum Ioſ. Scaliger hanc Eclogam Dorica dialecto à ſe verſam publicaret, monuit, hos verſus hoc ordine legendos ſibi videri:*

Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſilvæ.
Stant & oves circum, noſtri nec pœnitet illas.
Nec te pœniteat pecoris divine poëta.
Et formoſas oves ad flumina pavit Adonis.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ
Naïdes, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neq; Pindi

Illa meam fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ;
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe jacentem,
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Venit & upilio, *&c.*

Pan Deus Arcadiæ venit. *Scaliger* Arcadia.

Montibus hæc veſtris ſoli cantare periti Arcades.

Nimia hac laus, qua cæteras gentes à Muſicæ gloria excluderet, Florenti Chriſtiano videbatur. Quare pro ſoli, *legebat* olim,

Montibus hæc veſtris olim cantare periti
Arcades.

Verſemus oves. *Pro paſcamus. Vt* αἰπόλος *Græcis à* πολεῖν, *id eſt*, verſare. *Flor. Chriſtianus non male putabat legi* ſervemus *poſſe, ut alibi*, paſcentes ſervabit Tityrus agnos.

GEORGICORUM I.

Nunc facilis rubea. *Scaliger* Rubia, *ut puto, recte*,

Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem. *Scaliger legit* humor. *Vt in* II. frigusque calorque inter. *De quo tamen vide, quæ Rutgerſius libro* v. *capite* XVII. *Var. lect. annotavit.*

GEORGICORUM II.

Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit uſus. *Optime Ioſ. Scaliger*, Sunt aliæ, quas ipſe vias ſibi repperit uſus. *Quem vide in Prolegomenis ad Manilium.*

Et ſterilis platani malos geſſere valentes, Caſtaneæ fagos. *Ioſ. Scaliger in Manilianis legit*, Caſtaneas fagus. *Recte*. Fagus αἱ φηγοὶ, ἀρχαικῶς.

Friguſque caloremque inter. *Annotant Grammatici veteres, alias legi* calorque. *ac* τὸ calor *accipiunt genere neutro. Atque ita legebat Ioſ. Scaliger. Quod confutat Ioh. Rutgerſius Variarum Lectionum libro* v.

Digitized by Google

capite XVII. veteres ineunt proſcenia ludi. *alias* ludii.

GEORGICORUM III.

Rapidiſque rotis inſiſtere victor. *Recte* victor. *Alibi*, victorque virum volitare per ora. *Et*, Illi victor ego *Victor, quia ad metam propoſiti venerat. Et ita fere Horatius*, victor propoſiti. *Quare abſit, ut Criticorum emendatio*, vector, *vera fit.*

Dura jacet pernix inſtrato ſaxa cubili. *Hanc lectionem etiam agnoſcit Servius. Sed veriſſima eſt Scaligeri canjectura in Manilianis legentis* pernox. *Eum vide.*

Sub lucem exſportant calathis (adit oppida paſtor.) *Recte Ioſ. Scaliger*, Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor. *Quem ibidem vide.*

GEORGICORUM IV.

Nam qua Pellæi. *Hos verſus ita ordinabat Ioſ. Scaliger:*

Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura Phaſelis,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis.
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget, *&c.*

Optime.

ÆNEIDOS I.

Evertitque æquora ventis. *Florens*, everritque; *ut poſtea* verrantque per auras.

Supplex aris imponat honorem. *Dan. Heinſius* odorem *mallet.*

Volucremque fuga prævertitur Ebrum. *Florens*, Eurum. *ut* Ocior Euro. *Vide quæ olim Rutgerſius ad Herotium.*

Munera lætitiamque Dei. *Legitur etiam* die.

Digitized by Google

ÆNEIDOS III.

Nec non & Teucra ſocii ſimul urbe feruntur. *Servius* Teucri ſocia.

Amiſſæ cura parentis. *Cariſius legit*, amiſſi cura parentis, *aitque antiquos* τὸ parens *maſculino genere dixiſſe, licet de matre intelligerent.* Parentem *autem accipiunt patriam: quia Creuſam mortuam non poterat ſcire Andromache. Sed quomodo id Heleni conjugem latere poterat? Quare* parentem *Creuſam accipio. Potes &* amiſſam *cum Florente* relictam *interpretari.*

Clarii lauros. *Legendum* laurus *è Cariſio.*

Nomine Achæmenides. *Scaliger* Nomen. *ut alibi*, Nomen Echionium.

ÆNEIDOS IV.

Ante pudor quam te violem. *Cariſius legit* violo. *ut ſit* antequam *conjunctim explicandum.*

Mæonia mentum mitra crinemque madentem Subnixus. *Optime I. Caſp. Gevartius*, Subnexus. *Quem in Electis vide.*

Extremam hanc oro veniam; miſerere ſororis, Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinques. *Veteres aliquot* ora *&* dederit *legunt.*

Abolere nefandi. *Quidni etiam legamus* adolere? *Florens Chriſtianus.*

ÆNEIDOS VI.

Tuaque ſpectata. *Ita Ioſ. Scaliger, approbante Chriſtiano. Appid.* x. *Mileſ.* Sed ſpectatæ pietatis juvenis.

Ille autem pura juvenis qui nititur haſta. *Cariſius* juvenem *male.*

Sunt geminæ ſomni portæ. *Pro* ſomnii, *id eſt inſomnii. Florens.*

Digitized by Google

ÆNEIDOS VII.

Exſultantque æſtu latices, furit intus aquæ vis. *Petr. Scriverius* Erugit aquæ vis *divinabat è Macrobio, cujus in libello de Differentia Græci & Latini verbi hæc ſunt*; Eructat frequentativum eſt à principali Erugit aquæ vis. *Servius tamen aliique legunt* furit intus aquaï. *Unde item fortaſſe legendum ſuſpicatur*,

Exſultante æſtu latices erugit aquaï.

De quo eruditi judicent.

Mœnia Bellæ. *Scaliger* Abellæ.

ÆNEIDOS IX.

Qua tentet ratione aditus, & qua via clauſos. *Locus intricaſſimus. Rutgerſius* qua vi, *ut alibi* qua vi tendat in hoſtem. *Et ſæpe alias. Dan. Heinſius* τὸ via *retinendum putabat: caſu ablativo ſcilicet, & contrahendum, ut media litera elidatur: Quod frequentiſſimum eſt poëtis.*

Impaſtus ſeu plena leo per ovilia turbans, *&c.* *Ita ſupra.*

Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili.

Et ſæpe alibi. Sed Petr. Scriverius divini viri manum fuiſſe Pœno *exiſtimabat, ut in* XII:

——Pœnorum qualis in arvis
Saucius ille, *&c.*

Ita apud Martialem libro VIII. *Epigr.* LV. *legebat*,

Auditur quantum Maſſyla per avia murmur.
Innumero quoties ſylva leone furit,
Pallidus attonitos ad Pœna mapalia paſtor,
Cum revocat tauros, & ſine mente pecus.

Quo loco vulgo plena. *Sic idem poëta libro* X. *Epigr.* XX:

Tunc ego vel ſicci Gætula mapalia Pœni.

ÆNEIDOS X.

Sed jaculis. *Hos verſus ita ordinabat Ioſ. Scaliger.*

Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Haud aliter juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longe, & vaſto clamore laceſſunt.

Optime.

ÆNEIDOS XI.

Tot quando ſtragis acervos. *Cariſius*, quando tot.

TESTIMONIA DE VIRGILIO, ET EJUS OPERIBUS:

P. OVIDII NASONIS.

Tityrus, & ſegetes, Æneïaque arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.

Ejuſdem.

Et profugum Ænean altæ primordia Romæ:
Quo nullum Latio clarius extat opus.

Ejuſdem ad Auguſtum.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luſerat ante modis.

Digitized by Google

Sext. Aurelius Propertius.

Actia Virgilium cuſtodis littora Phœbi,
Cæſaris & fortes dicere poſſe rates.
Qui nunc Æneæ Trojani ſuſcitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia littoribus.
Cedite Romani ſcriptores, cedite Graji,
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.
Tu canis umbroſi ſubter pineta Galeſi
Tyrſin, & attritis Daphnin arundinibus:
Utque decem poſſint corrumpere mala puellam,
Miſſus & impreſſus hœdus ab uberibus.
Felix, qui viles pomis mercaris amores,
Huic licet ingratæ Tityrus ipſe canat.
Felix, intactum Corydon qui tentat Alexin
Agricolæ domini carpere delicias.
Quamvis ille ſua laſſus requieſcit avena,
Laudatur faciles inter Hamadryadas.
Tu canis Aſcræi veteris præcepta poëtæ,
Quo ſeges in campo, quo viret herba jugis:
Tale facis carmen docta teſtitudine, quale
Cynthius impoſitis temperat articulis.

Quintilianus Lib. X.

Idem nobis per Romanos quoque auctores ordo ducendus eſt. Itaque ut apud illos Homerus, ſic apud nos Virgilius auſpicatiſſimum dederit exordium; omnium ejus generis poëtarum Græcorum noſtrorumque illi haud dubie proximus. Utar enim verbis iiſdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi, qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere, Secundus, inquit, eſt Virgilius; propior tamen primo, quam tertio. Et hercle, ut illi naturæ cœleſti atque immortali ceſſerimus, ita curæ & diligentiæ, vel ideo in hoc plus eſt, quod ei fuit magis laborandum: & quantum eminentio-

Digitized by Google

ribus vincimur, fortaſſe æqualitate penſamus. C[illegible] geri omnes longe ſequuntur.

Lib. Anthol. v.

Καὶ φίλος Αὐσονίοισι λιγυρὸς ἔπρεπε κύκνος
Πνείων εὐπείην Βιργίλλος· ὅ ποτε Ῥώμης
Θυμβρείας ἄλλον Ὅμηρον ἀνέγραφε πάτριος ἰχ[illegible]

Statius Pap. Theb. XII.

Nec tu divinam Æneïda tenta,
Sed longe ſequere, & veſtigia ſemper adora.

Oraculum Apollinis.

Mæonio vati quis par, vel proximus eſſet,
Conſultus Pæan, riſit, & hæc cecinit:
Si potuit naſci, quem tu ſequereris, Homere;
Naſcetur qui te poſſet, Homere, ſequi.

D. Augustinus.

Virgilium pueri legant, ut poëta magnus o[illegible] niumque præclariſſimus atque optimus, tene[illegible] imbibitus annis, non facile oblivione poſſi[illegible] aleri.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google